

The New **ECONOMIST**

DOI suffix: 10.36962/NEC20012025

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-
PRACTICAL QUARTERLY JOURNAL,
PRECISE AND REVIEWED

N1, 2025, VOL 20, ISSUE 1

**Economy is the basis
of everything!**

ISSN 2667-9752 (ONLINE)

ISSN 1512-4649 (PRINT)

საერთაშორისო რეგულირებადი და
რეგულირებადი ყოველკვარტალური
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

ეკონომიკა ყველაფრის საფუძველია!

ახალი

ეკონომიკისში

**The Magazine "The New Economist"
HAS BEEN REVIEWED:**

In "Georgian Reviewed Magazine" –
P.L.L.E. Institute of Techninform.
Identifiable in the **Google Scholar**
and **Research Gate** bases.

ACKNOWLEDGED TO BE REVIEWED BY:

- Georgian Academy of Business Sciences;
- Georgian Academy of Economical Sciences;
- I. Javakhishvili Tbilisi State University;
- Ilia State University;
- Georgian Technical University;
- Grigol Robakidze University;
- Tbilisi Free University, (Business School ESM);
- Caucasus University;
- Sukhumi State University;
- Shota Rustaveli State University;
- Samtskhe-Javakheti State University;
- Shota Meskhia State University of Zugdidi;
- Akaki Tsereteli State University;
- Saint Andrew the First Called Georgian University
of the Patriarchate of Georgia;
- East European University;
- Odessa Mechnikov National University
(Odessa, Ukraine);
- Institute of Strategic Studies of the Caucasus
(Baku, Azerbaijan);
- State University of Belarus (Minsk);
- University of Kazakhstan of Economy,
Finances and International Trade (Nursultan).

**ADDRESS: 5 A. Jorjadze str.,
0105, Tbilisi, Georgia.**

Tel.: +995 (32) 2 990 576;

Mob.: +995 55 277 554; +995 (58) 944 800.

**ჟურნალი "ახალი ეკონომისტი"
რეფერირებულია:**

სსიპ ინსტიტუტ ტექნიფორმის ელექტრონულ
გამოცემებში „ქართულ რეფერატულ ჟურნალში“.
იდენტიფიცირებადია **გუგლ სქოლარსა და**
რისერჩ გეიტსის ბაზებში.

რეფერირებულად აღიარებულია:

- საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია;
- საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა
აკადემია;
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
- გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
- თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი,
(ბიზნესის სკოლა ESM);
- კავკასიის უნივერსიტეტი;
- სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი;
- აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის ქართული
უნივერსიტეტი;
- აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი;
- ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული
უნივერსიტეტი (ქ. ოდესა, უკრაინა);
- კავკასიის სტრატეგიული კვლევის
ინსტიტუტი (ბაქო, აზერბაიჯანი);
- ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
(მინსკი);
- ყაზახეთის ეკონომიკის, ფინანსებისა და საგარეო
ვაჭრობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
(ნურსულტანი).

**მისამართი: საქართველო,
0105. თბილისი, ა. ჯორჯაძის ქ. N 5
ტელ.: +995 (32) 2 990 576**

მობ.: +995 (55) 277 554; +995 (58) 994 800.

E-mail: loidk@yahoo.com

web-site: www.neweconomist.com.ge; www.loi.com. ge

The New **ECONOMIST**

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL QUARTERLY JOURNAL,

PRECISE AND REVIEWED N1 (76), 2025, VOL.20, ISSUE 1.

LOID KARCHAVA - Editor-in-Chief and Head of Editorial Board;
Doctor of Business Administration,
Head of the Council of Scientists of Georgia;
Academician of the Georgian Academy of Business Sciences;
Academician of the Georgian Academy of Phasis..

EDITORIAL BOARD

Doctors of science, Professors:

GIORGI ABASHISHVILI; RAMAZ ABESADZE; NINO ABESADZE; ANZOR ABRALAVA (Corresponding Member of Georgian National Academy of Science); IURI ANANIASHVILI; TEIMURAZ BABUNASHVILI (Prezident of the Georgian Academy of Business Sciences); EVGENI BARATASHVILI; GIVI BEDIANASHVILI; ROSTOM BERIDZE; SIMON GELASHVILI; RAMAZ GERLIANI; REVAZ GVELESIANI; VLADIMIR GRIGOLAIA (Moscow, Russian Federation); ALEKSEY DANILCHENKO (Belarusia State University); SHOTA VESHAPIDZE; NUGZAR TODUA; GOCHA TUTBERIDZE (Rector of Kutaisi University); NATIA TURNAVA (President of the National Bank of Georgia); NAMIG YSAZADE; MERAB KAKULIA; REVAZ KVATASHIDZE; GIA KVASHILAVA (Prezident of the Academy of Phasis); MURTAZ KVIRKVAIA (Editor of the Scientific part); VASIL KIKUTADZE; KAKHA KORZAIA (Rector of Caucasus International University); The Rt Hon STEVEN LORD LLOYD-BAGRATONI (University of Oxford, England); REVAZ LORDKIPANIDZE; EKATERINE LOMIA; LASHA MGELADZE; ELGUJA MEQVABISHVILI; DAVID NARMANIA (Georgian National Energy and Water Supply Regulatory Commission

(GNERC), Chairman); SOLOMON PAVLIASHVILI (Academician of Georgian National Academy of Science; Deputy Minister of Environmental Protection and Agriculture of Georgia); AVTANDIL SILAGADZE (Academician of Georgian National Academy of Science); ALEKSANDRE SICHINAVA; GELA SVIRAVA; LASHA TABATADZE (Responsible Secretary); SLAVA FETELAVA; LEVAN KISTAURI; LAMARA QOQIAURI; RUSUDAN KUTATELADZE (Dean of Business-engineering Faculty of Georgian Technical University); TEMUR SHENGELIA; GIORGI SHIKHASHVILI; FAIA SHULENBAYEVA (University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); LALI CHAGELISHVILI; DAVID CHERKEZISHVILI; NIKO CHIKHLADZE; ELENE KHARABADZE; ETER KHARAISHVILI; VASIL KHIZANISHVILI; DAVID JALAGONIA (Chancellor of Sukhumi State University); JAMLET JANJGAVA (Deputy of Editor-in-Chief); DIMITRI JAPARIDZE (Ilia State University, Dean of the Faculty Business, Technology and Education); MICHAEL JIBUTI (Academician of Georgian National Academy of Science, Prezident of the Georgian Academy of Economics Sciences); NANA JGHARKAVA.

ახალი ეკონომისტი

საერთაშორისო რეზერირებადი და რეცენზირებადი ყოველკვარტალური
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი №1 (76), 2025, ტ. 20, გამომც.1

ლოიდ ქარჩავა - მთავარი რედაქტორი და სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე,
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს თავმჯდომარე;
საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი;
ფაზისის აკადემიის წევრი.

სარედაქციო კოლეგია: მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

გიორგი აბაშიშვილი; რამაზ აბესაძე; ნინო აბესაძე; ანზორ აბრალაშვილი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი); იური ანანიაშვილი; თეიმურაზ ბაბუნაშვილი (საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ევგენი ბარათაშვილი; გივი ბაღიანაშვილი; როსტომ ბერიძე (ბათუმის შ. რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); სიმონ ბელაშვილი; რამაზ ბერლიანი; რეზა გველესიანი; ვლადიმერ ბრიგოლაია (მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია); ალექსეი დანილჩენკო (ბელარუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); შოთა ვეშაძე; ნუზუზარ თოდუა; გოჩა თუთუბერიძე (ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი); ნათია თურნაშვილი (საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი); ნამიზ ისაზაძე; მერაბ კაკულია; რეზა კვატაშვილი (მინერალური ნედლეულის კავკასიის ინსტიტუტის დირექტორი); გიბ კვაშილაშვილი (ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი); მურთაზ კვირკვია (სამეცნიერო ნაწილის რედაქტორი); ვასილ კიკუტაძე; პახა კორძია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი); ლორდი სტივენ ლორდ ლოიდ-გაბრატიონი (ოქსფორდის უნივერსიტეტი, ინგლისი); ეკატერინე ლომია; რეზა ლორთქიფანიძე; ლაშა მგებელი; ელგუჯა მამუკაშვილი; დავით ნარმანი (საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების

მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის თავმჯდომარე); სოლომონ პავლიაშვილი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი); საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის მოადგილე); ავთანდილ სილაბაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი); ალექსანდრე სიჭინავა; გელა სვირაძე; ლაშა ტაბატაძე (პასუხისმგებელი მდივანი); სლავა ფეტილაშვილი; ლევან ძისტაშვილი; ლამარა ძოძიაშვილი; რუსუდან ძუთათელაძე (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დეკანი); თეიმურაზ შინგალია; გიორგი შიხაშვილი; ფაია შულენბერგ (ყაზახეთის რესპუბლიკა); ლალი ჩაბელიშვილი; დავით ჩერქაზიშვილი; ნიკო ჩიხლაძე; ელენე ხარაბაძე; ეთარ ხარაიშვილი; ვასილ ხიზანიშვილი; დავით ჯაბალონი (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კანცლერი); ჯამალ ჯანაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე); დიმიტრი ჯაფარიძე (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის ტექნოლოგიისა და განათლების ფაკულტეტის დეკანი); მიხეილ ჯიბუტი (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი, აკადემიკოსი); საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ნანა ჯღარკაძე.

სტატიაზე, მის შინაარსზე პასუხისმგებელია ავტორი.

© ჟურნალი „The New Economist“, „ახალი ეკონომისტი“, 2025წ.
© გამომცემლობა „ლოი“

შპსი 15 ლარი

EDITOR'S PAGE

Loid Karchava

Congratulations, About the Competition ----- 7

SCIENCE

Loid Karchava, Shota Veshapidze, Salome Tsikelashvili

Georgia's Perspective in the Context of Developing Economic Relations between
China and the European Union ----- 8

Temur Shengelia, Khatuna Berishvili

Innovative Business in Georgia: Problems and Prospects ----- 24

Davit Basiashvili, Slava Fetelava

The essence, forms of concentration and its control mechanisms ----- 36

Nugzar Todua, Levan Danelia

The Impact Of Social Media on Tourists Satisfaction
(A Study Using the Stimulus-Organism-Response Model) ----- 45

Gia Kvashilava

The Origin and Development of Agriculture – The First Economic Revolution ----- 60

Lamara Qoqiauri

Issues With Financing Innovative Activities ----- 71

Nodar Sulashvili, Marika Sulashvili, Ekaterine Lomia

Perspectives on the educational system in a global context ----- 83

Shalva Malashkhia

Types of Aluminum-Containing Mineral Raw Materials
as an Alternative Resource Base for Aluminum Production in Georgia ----- 94

CONGRATULATION

Vladimer (Lado) Papava - 70 ----- 97

Revaz Lortkifanidze – 60 ----- 98

Slava Fetelava – 60 ----- 99

REVIEW

Agrotechnology and Circular Economy ----- 100

Monograph "Money" ----- 102

რედაქტორის გვარდი

ლოიდ ქარჩავა

მილოცვები, კონკურსის შესახებ -----7

მეცნიერება

ლოიდ ქარჩავა, შოთა ვეშაპიძე, სალომე ციყელაშვილი

საქართველოს პერსპექტივა ჩინეთსა
და ევროკავშირის შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარების კონტექსტში -8

თეიმურაზ შენგელია, ხათუნა ბერიშვილი

ინოვაციური ბიზნესი საქართველოში: პრობლემები და პერსპექტივები----- 24

დავით ბასიაშვილი, სლავა ფატალავა

კონცენტრაციის არსი, ფორმები და მათი კონტროლის მექანიზმები ----- 36

ნუგზარ თოდუა, ლევან დანელია

სოციალური მედიის გავლენა ტურისტების კმაყოფილებაზე
(კვლევა „სტიმული-ორგანიზმი-რეაქციის მოდელის გამოყენებით) ----- 45

ბია კვაშილავა

სოფლის მეურნეობის წარმოშობა და განვითარება – პირველი
ეკონომიკური რევოლუცია ----- 60

ლამარა ქოძიაური

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების პრობლემები ----- 71

ნოდარ სულაშვილი, მარიკა სულაშვილი, ეკატერინე ლომია

განათლების სისტემის პერსპექტივები გლობალურ პირობებში----- 83

შალვა მაღალაშვილი

ალუმინის შემცველი მინერალური ნედლეულის სახეობები,
როგორც ალტერნატიული სანედლეულო ბაზა
ალუმინის წარმოებისთვის საქართველოში ----- 94

მილოცვა

ვლადიმერ (ლადო) პაპავა - 70----- 97

რევაზ ლორთქიფანიძე - 60 ----- 98

სლავა ფეტელავა - 60 ----- 99

რეცენზია

აგროტექნოლოგია და ცირკულარული ეკონომიკა ----- 100

მონოგრაფია „ფული“ ----- 102

მილოცვები

მინდა, ჩვენს სარედაქციო საბჭოს წევრს, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორ ქალბატონ **ნათია თურნავას**, ჩვენი საბჭოს სახელით მივულოცო საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტად არჩევა და ვუსურვო წარმატებები როგორც სამეცნიერო, ისე საზოგადოებრივ და პირად საქმიანობაში.

* * *

ასევე, ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრ ბატონ **ანზორ აბრალავას**, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს, მივულოცო საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად არჩევა და კვლავაც დიდი წარმატებები ვუსურვო სამეცნიერო, საზოგადოებრივ და პირად ცხოვრებაში.

კონკურსის შესახებ

მე, როგორც ჟურნალის მთავარმა რედაქტორმა, მივიღე გადაწყვეტილება, რომ **2025 წლის ყველა ნომერში სტატიები გამოქვეყნდება სრულიად უფასოდ**. ამ პერიოდის განმავლობაში, საუკეთესო სტატიის ავტორს, რომელსაც სარედაქციო საბჭო გამოავლენს ხმათა უმრავლესობით, **ფულადი ჯილდო** (რომლის ოდენობაც მოგვიანებით დადგინდება) და „წლის საუკეთესო სტატიის ავტორის“ სერტიფიკატი გადაეცემა.

რომენ როლანი ამბობდა: „ქვეყნად მხოლოდ ერთი გმირობა არსებობს, სამყაროს ისეთს ხედავდე, როგორიც სინამდვილეშია, და გიყვარდეს“. მეცნიერიც სწორედ ასეთ „გმირობას“ უნდა ეცადოს. ჩვენი ჟურნალიც ისეთი სტატიების დაბეჭდვაზე არის ორიენტირებული, რომლებიც ნამდვილ ფაქტებსა და არგუმენტებზე დაყრდნობით წარმოაჩენენ რეალობას.

ჩვენ გავაანალიზებთ საზოგადოების მნიშვნელოვან საკითხებს სხვადასხვა დარგის მეცნიერების თვალსაზრისით, წარმოგიდგენთ სამეცნიერო კვლევებზე დაფუძნებულ სტატიებს. ისინი ასახავენ თანამედროვე გამოწვევებსა და აქტუალურ საკითხებს ნებისმიერ სფეროში, მათ შორის, ფუნდამენტურ, ჰუმანიტარულ, ტექნიკურ და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ტერიტორიაზე.

ლოიდ ქარჩავა
მთავარი რედაქტორი.
07.04.2025 წელი.

GEORGIA'S PERSPECTIVE IN THE CONTEXT OF DEVELOPING ECONOMIC RELATIONS BETWEEN CHINA AND THE EUROPEAN UNION

Copyright © 2024 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: Yanuary 17, 2025

Published: February 12, 2025

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-8

Loid Karchava

Doctor of Business
Administration, Associate
Professor, Caucasus International
University
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2857-0235>
E-mail: loidk@yahoo.com
Cell: (+995) 558944800

Shota Veshapidze

Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State
University
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0933-3648>
E-mail: shota.veshapidze@tsu.ge
Cell: (+995) 599 51 80 84

Salome Tsikelashvili

PhD student at Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University
ORCID iD:
<https://orcid.org/0009-0009-5175-1801>
Email: salitsikelashili@gmail.com
Cell: (+995) 591 826 876

ABSTRACT

This article explores the various dimensions of Georgia's relationship with China and the European Union, analyzes the country's role as a mediator in facilitating economic cooperation, and discusses the regional geopolitical implications of its position. Georgia's active participation in the "One Belt, One Road" initiative. Its strategic use of trade agreements and efforts to harmonize its policies with EU standards are central to its efforts to seize this unique economic moment. The interaction between these global forces is likely to determine Georgia's future economic and political trajectory, as well as impact regional stability and development in the Caucasus and Central Asia as a whole.

The development of economic ties between China and the European Union presents opportunities for Georgia to succeed, which is related to global projects initiated by China. Of these, the most important is the Belt and Road Initiative (BRI), a global project initiated by China. An initiative aimed at developing infrastructure and strengthening economic cooperation between Asia, Europe and Africa. Georgia, as a country located at the crossroads of Europe and Asia, is an important participant in the "One Belt, One Road" initiative. The country has a strategic location, which is considered an intermediate link between China and the European Union. Georgia's role in the "One Belt, One Road" initiative is determined by its geostrategic location, transport and infrastructure, and influence on the international economy.

Georgia is located in a central region, connected to both Asia and Europe. Its geographical location gives it a unique position as a transit hub, which, within the framework of the initiative, will strengthen ties between China and the European Union. The railways and roads that pass through Georgia play an important role for China in economic ties with neighboring countries such as Turkey and Iran. Important infrastructure projects located between Georgia and China, such as the so-called "New Silk Road", which aims to renew land and sea routes, promote trade turnover and improve routes. China is actively investing in Georgia in the transport and logistics sector, which is increasing the capabilities of Georgian infrastructure. "One Belt, One Road" is creating new economic opportunities in Georgia that are contributing to the growth of the Georgian economy. By participating in such projects, Georgia is trying to maximize the benefits of investments and cooperation. Georgia's participation in the "One Belt, One Road" initiative increases its international role and its function as a connecting link between China and Europe. Carrying out this role contributes to strengthening Georgia's positions in relations with both Western and Eastern partners.

Georgia's role in this context is important. The European Union is a priority partner for Georgia, especially as Georgia seeks to strengthen political and economic cooperation. The European Union supports Georgia's economic development, democratic reforms and ensuring regional stability. Georgia's active participation in the "One Belt, One Road" initiative strengthens it as an actor in multilateral cooperation. This allows Georgia not only to connect China and the European Union, but also to successfully use both economic and diplomatic channels. Chinese investments in Georgia, often accompanied by the involvement of the European side, create a positive situation in the areas of transit infrastructure, energy, trade relations, and other sectors.

Key words: Georgia; China-EU economic relations; "One Belt, One Road Initiative" (BRI); Strategic location; Transport and infrastructure; Impact on the economy; International role.

REFERENCES:

1. Babuadze, N., Veshapidze, Sh. (2010). Some Aspects of Chinese Business Psychology. "New Economist", No. 2. (In Georgian).
2. Babuadze, N., Veshapidze, Sh. (2015). Shanghai Cooperation Organization: Will China Rival the US? "Historic Verticals N1. (In Georgian).
3. Babuadze, N., Veshapidze, Sh., Kvatchadze, N. (2015). Confucianism and Taoism: Postulates, Principles, Precepts, Values. Business-engineering, N1. (In Georgian).
4. Bedianashvili, G. (2023). Macrosystem Socio-economic Challenges of the Post-pandemic Period. Proceedings of the National Scientific Conference: "The World Economy in the Post-Pandemic Period: Results and Challenges". Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business. 41-46.
5. Bedianashvili, G. (2018). Culture as a Factor in the Formation of the Knowledge Economy with the Systemic and Institutional Context of Paradigmatic Changes. Globalization and Business. 6, 58-66. DOI: 10.35945/ gb. 2018.06.007 6
6. Bedianashvili, G. (2021). Macroeconomic and cultural determinants of the covid-19 pandemic crisis. Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences. 15(2):191-197. CAP 2023-2027. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_en
7. Bedianashvili, G. (2022). The COVID-19 Pandemic, Globalization and the Socio-Economic System of the Country (Macro Aspect). Proceedings, p.38-42.
8. Danelia, I. (2021). Impact of COVID-19 on Container Shipping Industry Case of Georgia. DOI: 10.13140/RG.2.2.27147.00807
9. Danelia, I. (2021). Intercontinental Transportation of Containerized Cargo and The Middle Corridor. DOI: 10.13140/RG.2.2.25469.28640. Conference: "Increasing the competitiveness of international rail transport in the framework of TRACECA".
10. Gaganidze, G. (2018). Foreign Trade of Georgia, Moldova and the Ukraine with the European Union after Signing the Association Agreement. Ecoforum Journal, Volume 7, Issue 1(14).
11. Gaghanidze, G. (2019). Export Growth: The Necessity of Creating New Export Products. "Globalization and Business", volume 4 N7.
12. Garakanidze, Z; Bilynska, M. (2024). Exploring Individual Resilience as A Component of National Resilience In Ukraine During The War-

time. Business-Engineering, N3-4, 2024. pp.11-16; <https://business engineering. bpengi. com/ home/2024/number-03-04;>

13. Garakanidze, Z; Bilynska, M. (2024). Possible New Role of the GTS (Ukraine) for the EU Energy Security. Bucharest, Romania. [https://www.geopolitic.ro/2024/09/possible-new-role-gts-ukraine-eu-energy-security/;](https://www.geopolitic.ro/2024/09/possible-new-role-gts-ukraine-eu-energy-security/)

14. Garakanidze, Z; Garakanidze, N. (2023). The Prospect of Turning Georgia into A Gas Hub. Business-Engineering, N1-2, <https://business-engineering. bpengi. com /home /2023/ number-01-02. pp.34-40;> <https://drive.google.com /file/d/ 1BW0qEDPR9OjIPKZXqBIOFIPuJ8Vs1Sr7/ view;>

15. Garakanidze, Z.; Garakanidze, N. (2023). Whether or Not Regional Gas Hub Is Formed on The Black Sea? Bucharest, Romania. <http://www.geopolitic.ro/2023/05/whether-not-regional-gas-hub-formed-black-sea/>

16. Garakanidze, Z., Garakanidze, N. (2018). Ekonomichnyj separatyzm ta joho vyavleniia [Economic Separatism and its Detection]. Bulletin of the NAPA, Series "Public Administration", 3 (90), 2018, Kiev, Ukraine. pp. 32-42; [http:// visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/81/files/1c61030f-cfd0-49b0-b853-32e88ee63f54.pdf](http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/81/files/1c61030f-cfd0-49b0-b853-32e88ee63f54.pdf).

17. Garakanidze, Z. and Pavliashvili, S., 2024. Demonopolization of the EU Gas Market in the Conditions of the Russia-Ukraine War. Economics & Business (1987-5789), (2).

18. Gvelesiani, M., Veshapidze, S. (2016). European Values: What Can We Implement from Them and How Can We Implement Them in Georgia. "Globalization & Business". (1). 40-46. (In Georgian).

19. Gvelesiani, M., Veshapidze, S. (2016). Values: Limits and Contradictions. Globalization & Business, (1). 35-39. (In Georgian).

20. Jamagidze, L. (2016). B/Orders and Economic Integration Preferences: The Case of Georgia. Ecoforum Journal, 5(3).

21. Jamagidze, L. (2022). Georgia-Romania Economic Cooperation and the New Regional Challenges. EURINT, 9(1), 133-150.

22. Karchava, L., Veshapidze S., Chhiabrishvili, K. (2023). Economic Perspective of Establishing Strategic Partnership Between China And Georgia. DOI suffix: 10.36962/NEC18032023-7. The

New Economist N 3 (2023), Vol 18, Issue 3 (In Georgian).

23. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3), pp.69-2.

24. Kharashvili, E; Gechbaia, B.; Tsiklashvili, N.; Katamadze, G. (2024). Digital Transformation of the Agricultural Sector and Its Impact on Productivity in Georgia. BIO Web Conf., 114 (2024) 01002. DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/202411401002>

25. Khikhadze, L. (2018). The World Trading Organization's Mission in the Conditions of Globalization and its Influence on the Transitional Economical Countries, World Economy and International Economic Relations, International Scientific Collection, Kiev

26. Kozak, Y., Shengelia, T., & Gribincea, A. (2014). International economic relations. *Kiev-Katowice: CUL*.

27. Lomia, T. and Lomia, E., 2020. Economic and Political Support of the European Union to Georgia: Retrospective Analysis of the EU-Georgia Relations. Vallis Aurea, 6(1), pp.35-43.

28. Lomia, E., 2021. CHINA'S BELT AND ROAD INITIATIVE AND GEORGIA: A SHORT OVERVIEW. Journal of Liberty and International Affairs, 7(3), pp.373-385.

29. Lomia, E. and Karchava, L., 2021. Georgian ethnopolitical conflict as a subject of confrontation between the USA and Russia. Journal of Liberty and International Affairs, 7(2), pp.90-102.

30. Lomia, E. and Lomia, T., 2021. EU Policy in the South Caucasus Region and Georgia's Participation in the European "Neighborhood Policy" and the "Eastern Partnership" programmes/European Union policy in the South Caucasus region and Georgia's participation in its programs. The New Economist, 16(1), pp.62-2.

31. Papava, V. (2016). Georgia's Choice: the European Union or the Eurasian Economic Union. GFSIS, Expert Opinion, 57, <https://gfsis.org.ge/files/library/opinion-papers/57-expert-opinion-eng.pdf>.

32. Papava, V. (2018). Assessment of Economic Growth in the Post-Communist Members of the

European Union and the Eastern Partnership States (May 23, 2018). GFSIS Expert Opinion 101.

33. Papava, V. (2018). The Economics in Crisis and the Main Directions for Transformation of Economic Science. Transformations, 3-4(98-99): 90-108.

34. Papava, V. (2020). Becoming European: Challenges for Georgia in the Twenty-First Century. iUniverse. Bloomington.

35. Papava, V. (2020). Georgia's European Way During the Period of Pandemic Deglobalization. Rondeli Blog, August 6, <https://gfsis.org.ge/blog/view/1091>.

36. Papava, V. (2022). Pandemic, War and Economic Sanctions: From Turbulent to Confrontational Globalization. Eurasia Review, May 23, Available at: <https://www.eurasiareview.com/23052022-pandemic-war-and-economic-sanctions-from-turbulent-to-confrontational-globalization-oped/>.

37. Papava, V. (2022). On Economic Growth in the G20 Countries in 2022, Adjusted for the Catch-Up Effect. Eurasia Review, August 4. Available at: <https://www.eurasiareview.com/04082022-on-economic-growth-in-g20-countries-in-2022-adjusted-for-catch-up-effect-analysis/>.

38. Papava, V. (2022). On the Main Challenges of the Architecture Transformation of the World Economy. Eurasia Review, March 31, Available at: <https://www.eurasiareview.com/31032022-on-the-main-challenges-of-the-architecture-transformation-of-the-world-economy-oped/?fbclid=IwAR1Q-caff-Bi-PLQh121S5S-VHxXZijGOALCBaiSptdq5pNjduMmqTzPvcalo>

39. Papava, V. (2022). Pandemic, War and Economic Sanctions: From Turbulent to Confrontational Globalization. Eurasia Review, May 23, <https://www.eurasiareview.com/23052022-pandemic-war-and-economic-sanctions-from-turbulent-to-confrontational-globalization-oped/>.

40. Papava, V. (2022). On Sanctionomics. Eurasia Review, March 14. Available at: <https://www.eurasiareview.com/14032022-on-sanctionomics-oped>.

41. Papava, V. (2022). Cold War vs. Hot War in 2022. Eurasia Review, February 28. Available at: <https://www.eurasiareview.com/28022022-cold-war-vshot-war-in-2022-oped>

42. Papava, V., Maisaia, V. (2023). On Economic

Security under Confrontational Globalization and the Main Concepts of Geo-Economic Warfare. Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, 17(3), 116-120.

43. Pavliashvili, S. and Tokmazishvili, M., 2024. MODERNIZING FARMERS' EDUCATION IN THE EU: CHALLENGES AND APPROACHES. German International Journal of Modern Science/Deutsche Internationale Zeitschrift für Zeitgenössische Wissenschaft, (82).

44. Pavliashvili, S. and Tokmazishvili, M., 2024. Challenges of farmers' education system in Georgia. Foundations and Trends in Modern Learning, (5).

45. Pavliashvili, S. and Garakanidze, Z., 2024. The Impact of the Russia-Ukraine War on the EU Gas Spot Market. Economics & Business (1987-5789), 16(1).

46. Pavliashvili, S. and Tokmazishvili, M., 2024. GLOBAL ECONOMIC AND LEGAL PROBLEMS OF INTRODUCING THE CIRCULAR ECONOMY AND GEORGIA. Norwegian Journal of development of the International Science No, 145, p.51.

47. Solomon Pavliashvili, Zurab Garakanidze (2024). ГЕОЭКОНОМИКА СРЕДНЕГО КОРИДОРА. МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.

48. Putkaradze, R. (2010). Perspectives of Georgia-European Union Trade Relations. Istanbul International Annual Conference on the Economic Cooperation and Development within the Black Sea Basin Countries. Donetsk Nacional University. Collection of Scientific Works. Part I. Istanbul-Donetck. S. 123-127.

49. Putkaradze, R. (2015). Historical Aspects of Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union. Zeszyty Naukowe UNIW-ERSYTETU PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNEGO w SIEDLCACH Seria: Administracjai Zarządzanie. Scientific Journal, Nr 107. pp. 97-105

50. Putkaradze, R. (2018). Pressing Issues of Economic Integration of Croatia And Georgia. Науковий журнал. ВІСНИК. Scientific journal, HERALD. Of Khmelnytskyi National University, Economic sciences, Issue 5, Part 1 (262).

51. Putkaradze, R. (2018). Trade Relations Between Georgia And The European Union After Signing The Association Agreement. South East

European University. 2nd International Scientific Conference on Business and Economics. May 25. conf.seeu.edu.mk. CONFERENCE PROCEEDINGS. Tetovo, Republic of Macedonia. p. 183-188.

52. Putkaradze, R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership Countries: Historical Aspects and Challenges. *Journal, Ecoforum Journal*. Volume 8, Issue 1(18).

53. Putkaradze, R. Chania, M. (2018). The Priorities of Georgian Economic Development in Conditions of Globalization. *European Journal of Marketing and Economics*, v. 1, n. 1, p. 63-66, july.

54. Rodrik, D. (2022). Beware Economists Bearing Policy Paradigms, May 11, 2021. <https://www.project-syndicate.org/commentary/economic-policy-must-abandon-universal-paradigms-by-dani-rodrik-2021-05>

55. Rodrik, D. (2021). Beware Economists Bearing Policy Paradigms. Project Syndicate.

56. Sepashvili, E. (2017). Eastern Partnership Integration with the EU and Inclusive Growth of National Economies. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 5(3), 439-453.

57. Shaburishvili, S. (2011). Peculiarities of Georgian Foreign Trade with the European Union. *Bulletin of Khmelnitsky National University*, 2, 252-254.

58. Shengelia, T. (2017, July). Determination of correlative relations between social capital, trust and motivation in the international company. In *Proceedings of Business and Management Conferences* (No. 5607685). International Institute of Social and Economic Sciences.

59. Shengelia, T. (2018). Social Capital of Dominant Ethnic Groups and Its Impact on Business.

60. Shengelia, T. (2019). Research methodology and the impact of social entrepreneurship on the solution of social problems in Georgia.

61. Shengelia, T., & Gelashvili, M. (2020). Export potential of Georgia. In *World economy and international economic relations* (Vol. 3, pp. 29-33).

62. Shengelia, T., Kozak, Y., & Kirkitadze, Z. (2020). FDI motivation effects on Host countries. In *World economy and international economic relations* (Vol. 3, pp. 15-20).

63. Shengelia, T., Berishvili, K., Jganjgava, K. (2022). Improving the Methodology of Measuring Social Capital in International Companies. *Sciences of Europe*, (97), 15-18.

64. Silagadze, A. (2022). Contemporary Global Economic Trends: Transitional Economies during Covid-Depression Bull. *Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(3), 130-135

65. Silagadze, A. (2011). Economic Teachings, Ilia Chavchavadze and Modernity- "Actual problems of Historical and economic Teachings ". "VZFEI", pp.71 -77.

66. Silagadze, A. (2018). Gini Index-Wealth Distribution in the Post-Soviet Countries. *Bulletin Of The Georgian National Academy Of Sciences*, vol. 12, no.3.193

67. Silagadze, A. (2022). Economics Contemporary Global Economic Trends: Transitional Economies during Covid-Depression. *Bulletin Of The Georgian National Academy Of Sciences*, vol. 16, no. 3, p. 130-135.

68. Silagadze, A., Atanelishvili, T. (2010). Aspects of Economic Doctrines in Georgia. Peninsula University of Technology, Business and Informatics. San Francisco (USA).

69. Silagadze, A., Atanelishvili T., Silagadze N. (2022). Covid Depression and Search for a New Paradigm. *Bulletin of The Georgian National Academy of Sciences*, 16(1): 121-125.

70. Silagadze, A., & Zubiashvili, T. (2015). Parametr of the European Union and the post-soviet Georgia's economy. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 5(3), 441-448.

71. Veshapidze, S. (2017). The Traditions Orientated on European Values In Georgia. *Sciences of Europe*, (13-4), 14-18.

72. Veshapidze, S., Bakhtadze, L., Putkaradze, R., Kharitonashvili, J., Danelia, I., Lominashvili, M., Chantladze, N. (2024). Modern International Economic Relations of Georgia. *Smarty* (in Georgian)

73. Veshapidze, S., Chiabrishvili, K., Zubiashvili, T., Zoidze, G. (2021). On the Relationship between Education and Economic Security. *Ecoforum Journal*, 10(3).

74. Veshapidze, S., Bendianishvili, N., & Zoidze, G. (2024). BILATERAL INVESTMENT AGREEMENTS OF GEORGIA: THREATS, CHALLENGES AND OPPORTUNITIES. *Three Seas Economic Journal*, 5(4), 1-7.

75. Veshapidze, S., Karchava, L. (2022). Contradictions of Globalization under the COVID-19 Pandemic. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 16(4), 152-157.

76. Veshapidze, S., Kitashvili, S. (2024). Georgia's European Integration Perspective. *Ekononisti*. 2 (XX), 94-112 p ISSN 1987-6890 e ISSN 2346-8432

77. Veshapidze, S., Kitashvili, S. (2025). The Importance and Benefits of the EU single market for Georgia. *The New Economist*, 19(3), 60-73.

78. Veshapidze, S., Kereselidze, L., Tsirdava, N. (2024). Decarbonization of Energy and Challenges of Sustainable Development of Georgia. *Ekononisti* 4. P ISSN 1987-6890 e ISSN 2346-8432

79. Veshapidze, S., Megreladze, G. (2024). Prospects for the development of Georgia's trade with the European Union. *The New Economist*, 19(2), 11-223. ISSN 1512-4649(Print) ISSN 2667-9752(Online)

80. Veshapidze, S., Otinashvili, R., Gvarutsidze, A., Abuselidze, G., Zoidze G. (2022). Modern Technologies to Overcome the Challenges of Globalization. *Entrepreneurship*. Volume: 10, Number: 2. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1074987>

81. Veshapidze, S., Zoidze, G. (2022). Value Choices of the Community in the Context of the COVID-19 Pandemic. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6373197>

82. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2022). On State Intervention in the Economy through the Budget in Georgia. *World economy and international economic relations.-International Scientific Collection*, 5.

83. Veshapidze, S., Zoidze, G., Berishvili, K. (2021). The Economic Determinant of the Education System. *Sciences of Europe*, (81-2), 6-12. DOI: <https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-81-2-6-12>

84. Veshapidze, S., Zubiashvili, T. (2021). About Population Growth and Global Problems. VI International Scientific Conference: "Challenges of Globalization in Economics and Business", Tbilisi, 2021, pp. 148-155

85. Veshapidze, S., Zubiashvili, T., Chiabrishvili, K. (2021). Globalization and New Opportunities for Georgia. *Globalization and Business*. 12, 32-36. <https://doi.org/10.35945/gb.2021.12.003>

86. Zoidze, G. (2021). Importance of Euro-Atlantic Integration: Democracy, Security and Economic Development. *Three Seas Economic Journal*, 2(3), 1-7.

87. Zoidze, G. (2023). Strategic Directions of Balanced Economic Growth of Entrepreneurial Entities. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(1), 01-01.

88. Zoidze, G., Abuselidze, G., Veshapidze, S. (2023). Economic Vulnerability of Small Powers. *Journal of Geography, Politics and Society*, 13(3), 1-12

89. Zoidze, G., Veshapidze, S. (2022). The Modern Economy and Values. Cambridge Scholars Publishing. p. 125.

90. Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2022). Transformation of economic policy priorities under COVID-19. *Three Seas Economic Journal*, 3(2), 35-43.

91. Zubiashvili, T., Veshapidze, Sh. (2019). Labor Emigration and Employment in Georgia. (Co-authorship). *Humanities and Social Sciences Review*, Volume 09, Number 01, USA. pp. 127-136. <http://www.universitypublications.net/hssr/0901/html/E9X94.xml>

საქართველოს პარსპექტივა ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარების კონტექსტში

ლოიდ ქარჩავა
ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო
უნივერსიტეტის
ასოცირებული
პროფესორი
ელ.ფოსტა: loidk@yahoo.com
ტელ: (+995) 558944800

შოთა ვეშაპიძე
ეკონომიკის მეცნიერებათა
დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი, ივანე
ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
ელ.ფოსტა:
shota.veshapidze@tsu.ge
ტელ: (+995) 599 51 80 84

სალომე ციყელაშვილი
ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკის დოქტორანტი
ელ.ფოსტა:
salitsikelashvili@gmail.com
ტელ: (+995) 591 826 876

აბსტრაქტი

ეს სტატია იკვლევს საქართველოს ურთიერთკავშირის სხვადასხვა განზომილებებს ჩინეთთან და ევროკავშირთან, ანალიზებს ქვეყნის, როგორც შუამავლის როლს, ეკონომიკური თანამშრომლობის ხელშეწყობაში და განიხილავს მისი პოზიციის რეგიონულ გეოპოლიტიკურ შედეგებს. საქართველოს აქტიური მონაწილეობა „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ ინიციატივაში. მისი სავაჭრო ხელშეკრულებების სტრატეგიული გამოყენება და მისი პოლიტიკის ევროკავშირის სტანდარტებთან ჰარმონიზაციის მცდელობები ცენტრალურია მისი ძალისხმევისთვის, გამოიყენოს ეს უნიკალური ეკონომიკური მომენტი. ამ გლობალურ ძალებს შორის ურთიერთქმედება, სავარაუდოდ, განსაზღვრავს საქართველოს მომავალ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ტრაექტორიას, ასევე გავლენას მოახდენს რეგიონულ სტაბილურობასა და განვითარებაზე მთლიანად კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში.

ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარება საქართველოსთვის წარმატების შანსებს აჩენს, რაც ჩინეთის მიერ წამოწყებულ გლობალურ პროექტებს უკავშირდება. მათგან მნიშვნელოვანია „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“ (Belt and Road Initiative, BRI) – ჩინეთის წამოწყებული გლობალური პროექტი. ინიციატივა რომელიც მიზნად ისახავს ინფრასტრუქტურის განვითარებას და ეკონომიკური თანამშრომლობის გაძლიერებას აზიას, ევროპასა და აფრიკას შორის. საქართველო, როგორც ევროპისა და აზიის გადაკვეთის ადგილზე განლაგებული ქვეყანა, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მონაწილეა „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ ინიციატივის ფარგლებში. ქვეყანას სტრატეგიული მდებარეობა გააჩნია, რაც ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის შუალედურ რგოლად განიხილება. საქართველოს როლს „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ ინიციატივაში განაპირობებს მისი გეოსტრატეგიული მდებარეობა, ტრანსპორტი და ინფრასტრუქტურა, გავლენა საერთაშორისო ეკონომიკაზე.

საქართველო მდებარეობს ცენტრალურ რეგიონში, რომელიც დაკავშირებულია როგორც აზიასთან, ისე ევროპასთან. მისი გეოგრაფიული მდებარეობა აძლევს მას უნიკალურ პოზიციას, როგორც სატრანზიტო ჰაზს, რომელიც ინიციატივის ფარგლებში განამტკიცებს კავშირებს ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის. სარკინიგზო და საავტომობილო გზები, რომლებიც საქართველოში გადის, მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ჩინეთისთვის, საქართველოდან მეზობელ ქვეყნებთან, როგორიცაა თურქეთი და ირანი, ეკონომიკურ კავშირებში. საქართველოსა და ჩინეთს შორის განლაგებული მნიშვნელოვანი ინფრასტრუქტურული პროექტები, მაგალითად, ე.წ. „ახალი აბრეშუმის გზა“, რომელიც მიზნად ისახავს განახლებულ სახმელეთო და საზღვაო გზებს, ხელს უწყობს სავაჭრო ბრუნვას და მარშრუტების გაუმჯობესებას. ჩინეთი აქტიურად ახორციელებს ინვესტიციებს საქართველოში ტრანსპორტისა და ლოჯისტიკის სფეროში, რაც ზრდის ქართული ინფრასტრუქტურის შესაძლებლობებს. „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“ საქართველოში ახალ ეკონომიკურ შესაძლებლობებს ქმნის, რომლებიც საქართველოს ეკონომიკის ზრდას უწყობს ხელს. ჩინური ინვესტიციები სხვადასხვა სფეროში, როგორიცაა ენერგეტიკა, მრეწველობა, ტურიზმი და აგრო-რული სექტორი, ხელს უწყობს როგორც ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფას, ასევე ფულის ნაკადის ზრდას. ასეთ პროექტებში მონაწილეობის გზით საქართველო ცდილობს მაქსიმალურად აითვისოს

საკვანძო სიტყვები: საქართველო; ჩინეთ-ევროკავშირის ეკონომიკური ურთიერთობები; „ერთი სარტყელი, ერთი გზის ინიციატივა“ (BRI); სტრატეგიული მდებარეობა; ტრანსპორტი და ინფრასტრუქტურა; გავლენა ეკონომიკაზე; საერთაშორისო როლი.

და თანამშრომლობის ბენეფიტები. საქართველოს მონაწილეობა „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ ინიციატივაში ზრდის მის საერთაშორისო როლს და მაკავშირებელი რგოლის ფუნქციას ჩინეთსა და ევროპას შორის. ამ როლის წარმატებული განხორციელება ხელს უწყობს საქართველოს პოზიციების გამყარებას როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ პარტნიორებთან ურთიერთობებში.

ძირითადი ტექსტი

ნებისმიერი ქვეყნის მონაწილეობა „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ ინიციატივაში ზრდის მის საერთაშორისო, დამაკავშირებელი რგოლის ფუნქციას ჩინეთსა და ევროპას შორის. სარტყელი და გზის ინიციატივის დაწყების დროს ჩინეთი-ევროკავშირის ურთიერთობები საკმაოდ მონიწვე დონეზე იყო: 2003 წელს მათმა ურთიერთობებმა მიიღო ყოვლისმომცველი სტრატეგიული პარტნიორობის სტატუსი. (A maturing partnership – shared interests and challenges in EU-China relations : commission policy paper for transmission to the Council and the European parliament / Commission of the European Communities. Brussels, 2003. 32 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0533:FIN:EN:PDF> (access)).

2013 წლის აგვისტოში მხარეებმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ სტრატეგიული თანამშრომლობის პროგრამას 2020 წლამდე, რომელშიც ასახულია ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის ურთიერთობების განვითარების გეგმა. (EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation. [S. l.], 2020. 16 p. URL: <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20131123.pdf>).

2014 წლის 31 მარტის ერთობლივ განცხადებაში, ჩინეთის ინიციატივა მოიცავდა ერთ ხაზს, რომელშიც მხარეებმა გამოხატეს ინტერესი თანამშრომლობის განვითარების, ევროკავშირის სტრატეგიებსა და ახალ აბრეშუმის გზის ინიციატივას შორის ჰარმონიზაციის შესაძლებლობების შესწავლის მიმართ. (Joint Statement: Deepening the EU-China Comprehensive Strategic Partnership for mutual benefit. Brussels, 31 March 2014 // European Commission. [S. l.], 2014. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-89_en.htm).

ევროკავშირი-ჩინეთის ურთიერთობების შესახებ 2015 წლის 16 დეკემბრის ევროპარლამენტის რეზოლუციამ გაითვალისწინა, სარტყელი და გზის ინიციატივის დაწყება მიზნად ისახავდა ცენტრალურ, დასავლეთ და სამხრეთ აზიას, ასევე ევროპას შორის ძირითადი ენერგეტიკული და საკომუნიკაცი-

ციო კავშირების შექმნას. ირველი სარტყელისა და საგზაო პოლიტიკის დოკუმენტის გამოქვეყნების შემდეგ, მაღალ დონეზე გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯები თანამშრომლობის პროცესებში მეტი გამჭვირვალობის მისაღწევად. 2015 წლის სექტემბერში ევროკომისიამ და ჩინეთის მთავრობამ ხელი მოაწერეს შეთანხმებას ევროკავშირისა და ჩინეთის თანამშრომლობის პლატფორმის შექმნის შესახებ (EU-China Summit joint statement) რათა გაძლიერდეს თანამშრომლობა ისეთ სფეროებში, როგორიცაა ინფრასტრუქტურა, აღჭურვილობა, ტექნოლოგია და მართვის სტანდარტები, ასევე შეისწავლონ BRI ინიციატივისა და პროექტის გაერთიანების შესაძლებლობები, როგორიცაა TEN-T. (Regulation (EU) № 1315/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on Union guidelines for the development of the trans-European transport network and repealing Decision № 661/2010/EU // EUR-Lex. [S. l.], 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013R1315>). გარდა ამისა, ეს პლატფორმა შექმნილია ჩინეთის აბრეშუმის გზის ფონდსა და სტრატეგიული ინვესტიციების ევროპულ ფონდს შორის საინვესტიციო თანამშრომლობის შესაძლებლობების გამოსავლენად.

2017 წლამდე პლატფორმის საქმიანობა არც თუ ისე თვალსაჩინო იყო მხარეებს შორის არსებული წინააღმდეგობების გამო. კერძოდ, ევროკომისიამ, რომელიც არის ევროპული კანონმდებლობისა და სტანდარტების ძრავა და დამცველი, არაერთხელ გააკრიტიკა ინფრასტრუქტურულ პროექტებში ინვესტიციების ჩინური მოდელი, რომელიც ითვალისწინებს სახელმწიფო გარანტიებს და ტენდერების დახურულ სისტემას მშენებლობისთვის. ჩინეთის სურვილი არ მიიღოს ღია წესები პროექტების საჯარო დაფინანსებისთვის, გამოიწვია მხარეების წარუმატებლობამ ხელი მოაწერონ ერთობლივ კომუნიკეს ევროკავშირისა და ჩინეთის მე-18 სამიტზე 2016 წელს.

2017 წლის 14-15 მაისს პეკინში გამართულ სარტყელი და გზის ფორუმზე იურკე კათაინენმა, ევროკომისიის ვიცე-პრეზიდენტმა დასაქმების, ეკონომიკური ზრდის, ინვესტიციებისა და კონკურენტუნარიანობის საკითხებში, ხაზი გაუსვა ევროკავშირის ხედვას ევროპისა და აზიის ურთიერთკავშირის გაუმჯობესების შესახებ, რაც შეიძლება ჩაითვალოს ნაბიჯად ევროკავშირისა და ჩინეთს შორის თანამშრომლობის საერთო პოლიტიკის შემუშავებისკენ სარტყელი და გზის ფარგლებში.

2017 წლის 2 ივნისს, ევროკავშირ-ჩინეთის მე-19 სამიტის შედეგების შემდეგ, მხარეებმა ხელი მოაწერეს ურთიერთგაგების მემორანდუმს საჯარო დაფინანსების სფეროში დიალოგის დანებისა და არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის კონტროლის რეჟიმის შექმნის მიზნით. (Memorandum of Understanding on a dialogue in the area of the State aid control regime and the Fair Competition Review System : the present Memorandum of Understanding is signed in Brussels on 2nd June 2017. 6 p. URL: https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/af965846-e475-47cf-9479-37431f765304_en?filename=China-EU_memorandum). ევროკავშირის ევროპის საინვესტიციო ფონდმა და აბრეშუმის გზის ფონდმა ასევე ხელი მოაწერეს ურთიერთგაგების მემორანდუმს ევროპაში ინვესტიციების მხარდაჭერის შესახებ, რამაც გამოიწვია ჩინეთ-ევროკავშირის ერთობლივი საინვესტიციო ფონდის შექმნა. ეს ნაბიჯი შეიძლება აიხსნას ევროკავშირის სურვილით, გავლენა მოახდინოს საინვესტიციო ნაკადების განაწილებაზე ეკონომიკის გარკვეულ სექტორებში.

სამიტის შემდეგ, ურთიერთქმედების პლატფორმამ და ერთობლივი ინვესტიციების სამუშაო ჯგუფებმა გააძლიერეს თავიანთი საქმიანობა. 2018 წლის ივლისში გამოქვეყნდა მოკლევადიანი გეგმა ევროკავშირისა და ჩინეთის ინფრასტრუქტურული სტრატეგიების დასაკავშირებლად, ასევე 34 საპილოტე ინფრასტრუქტურული პროექტის ჩამონათვალი ერთობლივი განხორციელებისთვის. (List of projects to be considered in the framework of the EU-China Connectivity platform // European External Action Service. [S. l.], 2018. URL: <https://www.portseurope.com/list-of-projects-to-be-considered-in-the-framework-of-the-eu-china-connectivity-platform/>). 2019 წლის მე-20 სამიტზე ეს გეგმა, პროექტების ჩამონათვალთან ერთად, მხარეებმა ოფიციალურად მიიღეს, როგორც შემდგომი თანამშრომლობის სახელმძღვანელო. (EU-China summit, Beijing, 16/07/2018, 16 July 2018 // Council of EU. [S. l.], 2018. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/07/16/>). ეს პროექტები მოიცავდა სხვადასხვა მაგისტრალის, რკინიგზისა და კონტეინერების ტერმინალების მშენებლობას ევროპასა და ჩინეთში.

ევროკავშირის განსაკუთრებული ყურადღება საკუთარი ინფრასტრუქტურული ქსელების განვითარებაზე, პირველ რიგში, განპირობებულია იმით, რომ ეს არის ერთიანი ბაზრის შექმნის და-

სრულების წინაპირობა: ევროკავშირის კომისიის მიერ 2020 წელს ჩატარებული ინტერმოდალური სატრანსპორტო მარშრუტების კვლევის თანახმად, საზღვაო ნავსადგურების მხოლოდ 89% და აეროპორტების 67% იყო დაკავშირებული რკინიგზასთან. (Progress report on implementation of the TEN-T network in 2016–2017 : report from the commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions / European Commission. Brussels, 2020. 15 p. URL: https://transport.ec.europa.eu/system/files/2020-08/ten_t_progress_report.pdf). თავის მხრივ, ჩინეთის მთავრობამ არაერთხელ აღნიშნა, რომ BRI ავსებს არსებულ ეროვნულ და ევროპულ ინფრასტრუქტურულ განვითარებას და კავშირის პროექტებს ევროპის ქვეყნებს შორის და მის ფარგლებს გარეთ. 1980 წელს ევროკავშირის ერთიანი ინფრასტრუქტურული პოლიტიკის ამოქმედების შემდეგ, ტრანსევროპული სატრანსპორტო ქსელის შექმნის ადრე ნახსენები იდეა, რომლის განხორციელების ახალი ეტაპი დაიწყო 2013 წელს, როგორც ევროკავშირის დამაკავშირებელი ევროპის ობიექტის. (CEF) (CEF Transport // European Commission. [S. l.], 2021. URL: <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility/cef-transport>). გეგმის ნაწილი, შეიძლება ჩაითვალოს ყველაზე ფართო და ყოვლისმომცველი. დოკუმენტების თანახმად, ის შედგება 9 ძირითადი დერეფნისგან: ორი ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფანი, სამი აღმოსავლეთ-დასავლეთის დერეფანი და ოთხი დიაგონალური დერეფანი. (Regulation (EU) № 1315/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013...).

მიუხედავად იმისა, რომ ყველაზე მეტად ევროკავშირის ვაჭრობა ხორციელდება კავშირის ფარგლებში, ანუ წევრ სახელმწიფოებს შორის, ყოველწლიურად იზრდება ევროკავშირის ვაჭრობის წილი მესამე ქვეყნებთან. ეს ნიშნავს, რომ ევროკავშირის პარტნიორებთან მომავალი სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები ასევე დამოკიდებული იქნება წევრი ქვეყნების მთავარ სავაჭრო პარტნიორებთან დამაკავშირებელი სატრანსპორტო ქსელის ეფექტურობაზე. 2020 წლისთვის, პირველად, ჩინეთმა გაუსწრო შეერთებულ შტატებს ევროკავშირთან ვაჭრობის თვალსაზრისით (586 მილიარდი დოლარი, რაც 35 მილიარდი დოლარით მეტია აშშ-ევროკავშირის ვაჭრობაზე) და გახდა ევროკავშირის მთავარი იმპორტიორი (2021 წელს ევროკავშირის მთლიანი იმპორტის 22.4%), ასევე სიდიდით მესამე

ექსპორტიორი (ევროკავშირის მთლიანი ექსპორტის 10.2%). (China-EU – international trade in goods statistics // Eurostat. [S. I.], 2021. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics). ევროკავშირი ჩინეთის მთავარი იმპორტიორია, რომელიც ჩინეთის მთლიანი იმპორტის 11.2% - ს შეადგენს და მეორე უმსხვილესი ექსპორტიორია შეერთებული შტატების შემდეგ (შესაბამისად 18.7%). მიუხედავად იმისა, რომ საქონლის უმეტესი ნაწილი გაიგზავნება ზღვით, ჩინურ-ევროპული საზღვაო ვაჭრობის ტრანსპორტირების ხარჯები მნიშვნელოვნად აღემატება გლობალურ საშუალო მაჩვენებელს.

როგორც მსოფლიოში ორი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი, ევროკავშირსა და ჩინეთს აქვთ საერთო ინტერესი ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირებაში, რაც ძირითადად განპირობებულია საქონლის მიწოდების ხანგრძლივი დროით. სარკინიგზო ტრანსპორტზე გადასვლა მნიშვნელოვნად შეამცირებს ამ დროს.

ამრიგად, ტრანს-ევრაზიული სახმელეთო მარშრუტის წარმატებით განხორციელება არა მხოლოდ უზრუნველყოფს ჩინეთიდან ევროკავშირის ბაზრებზე საქონლის უფრო სწრაფ ტრანსპორტირებას, არამედ გახსნის ახალ ეფექტურ მარშრუტს ევროკავშირის კომპანიებისთვის ევროპული პროდუქციის ექსპორტისთვის.

ამასთან, მთავარ საკითხად რჩება გრძელვადიანი ფინანსური სიცოცხლისუნარიანობის საკითხი ჩინური სუბსიდიების არარსებობის შემთხვევაში, რომელიც ეტაპობრივად უნდა შემცირდეს გაუქმებამდე (ფინანსთა სამინისტრო მოითხოვს, რომ ჩინეთი-ევროპის სატვირთო მატარებლების სუბსიდიები ყოველწლიურად შემცირდეს და 2019 წელს სატვირთო განაკვეთი არ აღემატებოდეს 40% - ს. ფინანსთა სამინისტრო მოითხოვს, რომ ჩინეთი-ევროპის სატვირთო მატარებლებმა 2019 წელს ყოველწლიურად შეამცირონ სუბსიდიები.

სარკინიგზო მარშრუტების განვითარება ასევე დიდწილად შეესაბამება ევროკავშირის პრიორიტეტებს. რკინიგზა არის ტრანსპორტის ტიპი, რომელსაც აქვს ყველაზე მეტი ჩიხი, ამიტომ 2014 წლიდან CEF პროგრამის ფარგლებში დაფინანსების უმეტესობა გამოყოფილია მათი "გაფართოებისთვის". (Connecting Europe Facility // European Commission. [S. I.], 2023. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/connecting-europe-facility_en#:~:text=Programme%20Sectors&text=The%20

Connecting%20Europe%20Facility%20(CEF,and%20upgrading%20the%20existing%20one).

ინფრასტრუქტურის, ინვესტიციებისა და ვაჭრობის სფეროებში ევროკავშირსა და ჩინეთს შორის თანამშრომლობის განვითარება მთელი რიგი გამოწვევებით არის სავსე. მთავარი არის ორმხრივი ვაჭრობის დისბალანსი. ევროკავშირის ბაზრებზე ჩინური საწარმოების კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად ისეთ მაღალტექნოლოგიურ სფეროებში, როგორიცაა ავტომობილები და ელექტრონიკა, მთავრობა მუდმივად გამოყოფს სუბსიდიებს საქონლის ტრანსპორტირებისთვის.

ჩინეთის მზარდი ეკონომიკური ყოფნა ევროპის ეკონომიკის სტრატეგიულად მნიშვნელოვან სექტორებში გააკრიტიკეს ევროკავშირის ინსტიტუტებმა, რომლებიც ცდილობენ განახორციელონ ეკონომიკური პოლიტიკა გახსნილობისა და გამჭვირვალობის საბაზრო პრინციპების დაცვით. 2019 წლის მარტში, ბიუჯეტისა და ადამიანური რესურსების ყოფილმა კომისარმა გიუნტერ ოტი-ნგერმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ ევროკავშირს უნდა ჰქონდეს უფლება ვეტო დაადოს ჩინურ ინვესტიციებს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ინფრასტრუქტურაში, თუ ისინი არ აკმაყოფილებენ კავშირის საერთო ინტერესებს. (Commissioner Proposes EU Veto Power on Chinese Infrastructure Investments after Italy's BRI Deal // Deutsche Welle. [S. I.], 2019. URL: <https://www.dw.com/en/chinese-investments-in-europe-german-eu-commissioner-floats-eu-veto-right/a-48045932>). 2019 წლის 21-22 მარტს კომისიამ და საგარეო საქმეთა და უსაფრთხოების პოლიტიკის კავშირის უმაღლესმა წარმომადგენელმა წარმოადგინეს ანგარიში ჩინეთ-ევროკავშირის ურთიერთობების ანალიზის შესახებ. ეს ანგარიში აკრიტიკებდა ჩინეთის ეკონომიკურ საქმიანობას. ევროკავშირმა ჩინეთი დაადანაშაულა ევროპული კომპანიების ჩინურ ბაზარზე წვდომის შეზღუდვაში, ადგილობრივი კონკურენტების სუბსიდირებაში და ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დაცვაში. (Joint communication to the European parliament, the European council and the Council: EU-China A strategic outlook // EUR-Lex. [S. I.], 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019JC0005>). ანგარიშში წარმოდგენილი იყო არაერთი საკანონმდებლო წინადადება, რომელიც მიზნად ისახავდა უცხოური ინვესტიციების სფეროში კონტროლის გამკაცრებას. ეს წინადადებები ასევე დამტკიცდა ევროპის საბჭოს მიერ 2020 წლის ოქტომბერში. ევროკავში-

რმა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სკრინინგის ახალი მექანიზმი დანერგა.

მისი მთავარი მიზანია ევროკავშირის სტრატეგიული ინდუსტრიების პოტენციური საინვესტიციო საფრთხეების მონიტორინგი მესამე ქვეყნებიდან, განსაკუთრებით ჩინეთიდან. (EU foreign investment screening mechanism becomes fully operational // European Commission. [S. l.], 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1867). მონიტორინგის მექანიზმი გულისხმობს კავშირისა და კომისიის წევრებს შორის ეკონომიკის სტრატეგიულ სექტორებში უცხოური ინვესტიციების შესახებ ინფორმაციის გაცვლას. კომისიას და ევროკავშირის წევრებს შორის შეუძლია გამოხატოს თავისი უკმაყოფილება მომავალი საინვესტიციო გარიგების მიმართ, მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილება რჩება ინვესტიციის მიმღებ სახელმწიფოსთან. (Regulation (EU) 2019/452 of the European parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union // Official Journal of the European Union. 2019. L. 79. 14 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0452&from=EN>).

ევროპელი ოფიციალური პირები იცავენ პოზიციას, რომ ჩინეთთან გრძელვადიან პერსპექტივაში თანამშრომლობისთვის ევროკავშირმა უნდა შეიმუშაოს შესაბამისი სტანდარტები და წესები. საინვესტიციო სფეროში ევროკავშირსა და ჩინეთს შორის ურთიერთგაგების მიღწევისკენ გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგა 21-ე სამიტზე, რომელიც 2019 წელს გაიმართა. მისი დასრულების შემდეგ, ჩინეთმა და ევროკავშირმა გამოხატეს თავიანთი განზრახვა ხელი მოაწერონ ყოვლისმომცველ ორმხრივ საინვესტიციო შეთანხმებას 2020 წელს. (EU-China Summit Joint statement Brussels, 9 April 2019. [S. l.], 2019. 7 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/39020/euchina-joint-statement-9april2019.pdf>). მისი არსია მნიშვნელოვნად გააუმჯობესოს ბაზარზე წვდომა, აღმოფხვრას დისკრიმინაციული მოთხოვნები და პრაქტიკა, რომელიც გავლენას ახდენს უცხოელ ინვესტორებზე და შექმნას დაბალანსებული ინვესტიციების დაცვის სისტემა. დოკუმენტი ასევე მოიცავდა დებულებებს ინვესტიციებისა და მდგრადი განვითარების შესახებ. თუმცა, ევროკავშირის მიერ ჩინეთის ბრალდებების გამო, სინძიანგში, ტიბეტსა და ჰონგ-კონგში ადამიანის უფლებების დარღვევის შესახებ, ამ შეთანხმების ხელმოწერა გაუარესებული ვადით გადაიდო.

ჩინური ინვესტიციები განიხილება სკეპტიციზმის ხარისხით, რადგან ევროკავშირის მედიაში ნარატივი ყურადღებას ამახვილებს ჩინეთის შერწყმისა და შესყიდვების უარყოფით გავლენაზე ევროპაში ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

ამრიგად, ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის სარტყელისა და გზის ფარგლებში თანამშრომლობის ორი ძირითადი ბილიკი შეიძლება გამოიყოს: ინფრასტრუქტურა და ინვესტიცია. ჩინეთი და ევროკავშირი დაინტერესებულნი არიან ვაჭრობის მოცულობის გაზრდით, ასევე სახმელეთო და საზღვაო გზით საქონლის მიწოდების დროის შემცირებით.

მხარეებმა მოახერხეს შეთანხმდნენ ერთობლივი პლატფორმის შექმნაზე, რათა შეისწავლონ BRI-ის ფარგლებში ინფრასტრუქტურული თანამშრომლობის შესაძლებლობები, ასევე ხელი მოაწერონ რიგ შეთანხმებებს ჩინურ და ევროპულ საინვესტიციო ფონდებს შორის. ამავე დროს, ჩინეთი აქტიურად ზრდის ინვესტიციებს ეკონომიკურ სექტორებში, როგორცაა ტრანსპორტი და კომუნიკაციები. ჩინეთის ინვესტიციების მკვეთრმა ზრდამ ამ სტრატეგიულ სფეროებში გამოიწვია კავშირის მიერ რიგი ახალი საკანონმდებლო ზომების მიღება, რომელთა მიზანია ჩინეთის ეკონომიკური გაფართოების შეჩერება. ევროკავშირსა და ჩინეთს შორის ურთიერთობების გაუარესების მიუხედავად, მხარეები არ წყვეტენ დიალოგს სარტყელი და გზის ფარგლებში თანამშრომლობის შემდგომი განხორციელების შესახებ.

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპას (CEE) განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ჩინეთის სარტყელი და გზის სტრატეგიაში. ამ რეგიონს აქვს უფრო მაღალი ეკონომიკური ზრდის ტემპი დანარჩენ ევროპასთან შედარებით. ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის შესახებ ევროკომისიის პროგნოზების თანახმად, CEE ქვეყნების ეკონომიკა წელიწადში საშუალოდ 3.3% - ით გაიზრდება, რაც მთლიანობაში ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელს ორჯერ აღემატება. (European Economic Forecast. Autumn 2019 / European Commission. Luxembourg, 2019. 220 c. URL: <https://osservatoriocpi.unicatt.it/ocpi-8.%20cpi-Europea%20Economic%20Forecast%20Autumn%202019.pdf>). მეორე ფაქტორი არის რეგიონის ქვეყნების საჭიროება ინფრასტრუქტურის ასაშენებლად. ექსპერტების აზრით, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები ინფრასტრუქტურის დაფინანსების სერიოზულ დეფიციტს აწყდებიან, გზებისა და რკინიგზის განვითარების

დონე კი ევროკავშირის უფრო განვითარებული ქვეყნების დონეზე დაახლოებით 40-60% - ით დაბალია. ინფრასტრუქტურის ხარვეზების აღმოსაფხვრელად საჭირო მთლიანი ინვესტიცია ყოველწლიურად ამ ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) 3.5-6% - ს შეადგენს.

ევროკავშირი საქართველოს მნიშვნელოვანი სტრატეგიული პარტნიორია. 2023 წელს საქართველოს საგარეო ვაჭრობა ბრუნვამ 21 529 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ეს მონაცემები წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 12.5 %-ით მეტია. ექსპორტი გაიზარდა 9.1 %-ით და შეადგინა 6 090.6 მლნ. აშშ დოლარი, იმპორტი გაიზარდა 14 %-ით და 15 438.45 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. უარყოფითი სავაჭრო სალდო დაფიქსირდა - 9 347.8 მლნ. აშშ დოლარი - აღნიშნული მაჩვენებელი საგარეო ვაჭრობა ბრუნვის 43.4 %-ია.

2023 წელს ევროკავშირთან ბრუნვა 15 % -ით გაიზარდა - შეადგინა 4 500 მლნ. აშშ დოლარი და საქართველოს მთლიანი ბრუნვის 21 % დაიკავა, ექსპორტი შემცირდა 18 %-ით, შეადგინა 704.4 მლნ. აშშ დოლარი, რაც საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 11.6 % იყო; იმპორტი გაიზარდა 24 %-ით და 3 795.7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა - დაიკავა საქართველოს მთლიანი იმპორტის 24.6 %. (ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2023 წელი, https://www.economy.ge/uploads/files/2017/foreign_trade/2023/ftt_2023.pdf).

სტატისტიკური მონაცემების ანალიზით ვლინდება, რომ ევროკავშირთან სავაჭრო ბრუნვა მნიშვნელოვნად იზრდება. ევროკავშირთან საქართველოს სავაჭრო ბრუნვა 2015-2024 წლებში სწრაფი ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, რომელმაც 2015 წლის 2,614,370.14 ათასი აშშ დოლარის ნაცვლად, 2024 წელს 5,188,264.97 ათას აშშ დოლარს მიაღწია. ევროკავშირიდან იმპორტი ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება. მნიშვნელოვანია, რომ ადგილობრივი ექსპორტი 2015-2019 წლებში მცირედით იზრდებოდა, 2019-2024 წლებში კი ზრდის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ განუცდია. ევროკავშირთან საგარეო ვაჭრობის უარყოფითმა სალდომ 2015 წლის -1,367,810.00 ათასი აშშ დოლარის ნაცვლად, 2024 წელს. (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საგარეო ვაჭრობის პორტალი, <https://ex-trade.geostat.ge/ka>).

რაც შეეხება ფულად გზავნილებს, საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით, 2024 წელს

ფულადი გზავნილების სახით 3,36 მლრდ. აშშ დოლარია გადმორიცხული, ეს მაჩვენებელი 2023 წელთან შედარებით 785 მლნ დოლარით, ანუ 19 %-ით ნაკლები იყო გზავნილების ძირითად წყაროს 2024 წელს ევროკავშირის ქვეყნები წარმოადგენდა, კერძოდ, ნლიურმა ზრდამ 10,2 % შეადგინა. 2024 წლის ფულადი გზავნილების სტატისტიკაში, უმსხვილეს 10 ქვეყანას შორის, ევროკავშირის 3 ქვეყანა - იტალია, გერმანია და საბერძნეთი, შესაბამისად მე-2, მე-4 და მე-5 ადგილებს იკავებენ. იტალიიდან გადმორიცხულია 567 მლნ აშშ დოლარი (ფულადი ნაკადები გაზრდილია 8 %-ით), გერმანიიდან გადმორიცხულია 267 მლნ. აშშ დოლარი (15 %-ით არის გაზრდილი), ხოლო საბერძნეთიდან 263 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 7 %-ით). (საქართველოს ეროვნული ბანკი, <https://reports.nbg.gov.ge/f1a77cc6-e0e0-4ce1-b184-238b773e44f2/c69faf55-3aa3-403b-95c8-82bb6b8bf92c>).

ევროკავშირის მიერ გამოქვეყნებული საქართველოს ბიზნესგარემოს 2024 წლის ანგარიში ნათქვამია, რომ 2023 და 2024 წლის დასაწყისში საქართველოში ადგილი ჰქონდა ეკონომიკურ ზრდას, თუმცა, აღნიშნულის მიუხედავად საქართველოში ბიზნესი მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას. საქართველოში ბიზნესის წინაშე არსებულ ძირითად გამოწვევებად დასახელებულია: პოლიტიკური არასტაბილურობა; სამუშაო ძალის დეფიციტი და უნარების ნაკლებობა; გამოკითხული კომპანიების (ბიზნესების) თითქმის ნახევარი აღნიშნავს უნარების დეფიციტს, რაც სამუშაოს შესრულების მხრივ 5-40%-იან დანაკარგსა და წლიური მთლიანი სამამულო პროდუქტის 26 %-იან დანაკარგს იწვევს; მერყევი სავალუტო გაცვლითი კურსი: ეს ბიზნესს ფინანსური დაგეგმვისა და საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებისას გარკვეულ პრობლემებს უქმნის.

ხაზგასმულია ისიც, რომ, მიუხედავად ევროკავშირის უდიდესი მნიშვნელობისა საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში, ევროკავშირში ექსპორტი მაინც შემცირებულია, ეს კი ძირითადად შემდეგი მიზეზების გამოა: ევროკავშირის სტანდარტებთან შესაბამისობის მაღალი ხარჯები; ევროპული სერტიფიცირების აკრედიტებული ლაბორატორიების ნაკლებობა; ბიზნესის მიერ მარეგულირებელი ჩარჩოების შეზღუდული ცოდნა.

ანგარიშში ხაზგასმულია სასამართლო და საგანმანათლებლო რეფორმების დაჩქარების აუცილებლობა. გამოვლენილია საგანმანათლებლო დაწესებულებების მჭიდრო თანამშრომლობის

საჭიროება კერძო სექტორთან, რათა უნარების განვითარების პროგრამები ბაზრის მოთხოვნებზე იყოს მორგებული. ნახსენებია ისიც, რომ ეკონომიკური პოლიტიკისა და სავაჭრო ინფრასტრუქტურის გაუჯობესება გადამწყვეტ როლს ითამაშებს საქართველოს ევროკავშირის ბაზარზე ინტეგრაციაში. (ევროკავშირი აქვეყნებს საქართველოს ბიზნესგარემოს 2024 წლის ანგარიშს, Euronews Georgia, <https://euronewsgeorgia.com/2025/03/13/evrokavshiri-aqveynebs-saqartvelos-biznesgaremos-2024-angarishs/>); (EU BUSINESS CLIMATE REPORT GEORGIA 2024, https://eu4georgia.eu/wp-content/uploads/EU-Business-Climate-Report_2024-1.pdf).

წინასწარი მონაცემებით 2024 წელს საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) მოცულობამ 1 333.8 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, აღნიშნული მაჩვენებელი 2023 წლის დაზუსტებულ მაჩვენებელზე 29.9 %-ით ნაკლებია. ბოლო ორი წლის კლებადი დინამიკა - ინვესტიციების შემცირების უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ორი კომპონენტის: სააქციო კაპიტალისა და რეინვესტირების მაჩვენებლის შემცირება. (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტო, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2024 წელი (წინასწარი), <https://cutt.ly/urdc6gSQ>).

ევროკავშირი საქართველოსთვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სავაჭრო და საინვესტიციო პარტნიორია. ევროკავშირის ინვესტიციები გადამწყვეტ როლს თამაშობს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობაში, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციაში და ბიზნესის ზრდაში. უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში ევროკავშირის მიერ საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ღირებულება ყველაზე მეტი 2022 წელს იყო და 847 382.0 ათასი აშშ დოლარს შეადგენდა. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.geostat.ge%2Fmedia%2F69096%2FFDI_Geo_countries.xlsx&wOrigin=BROWSELINK

მიუხედავად ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული მრავალი პროექტისა, რომელიც საგანმანათლებლო, სასოფლო-სამეურნეო თუ სატრანსპორტო სექტორს ეხება, ნათელია, რომ გაერთიანების მიერ საქართველოში განხორციელებული ინვესტიციები ჭარბობს დამამუშავებელი მრეწველობის, ელექტროენერგიისა და ხელოვნების სექტორებში. უარყოფითი დინამიკით ხასიათდება ინვესტიციები შემდეგ სექტორებში: სამთომოპოვებითი მრეწვე-

ლობა და კარიერების დამუშავება, ტრანსპორტი და დასაწყობება, საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობები, ასევე, პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური საქმიანობები.

ევროკავშირის მიერ საქართველოში განხორციელებული ინვესტიციები სექტორულ ჭრილში ასეთ სურათს იძლევა:

საფინანსო სექტორი: ევროკავშირის ბანკები და ფინანსური ინსტიტუტები აქტიურად ახორციელებენ ინვესტიციებს საქართველოს საფინანსო სექტორში, რაც ხელს უწყობენ ფინანსური სტაბილურობის გაძლიერებასა და ფინანსური მომსახურების ხელმისაწვდომობის გაზრდას. 2023 წელს EBRD-მა საქართველოში 210 მილიონი ევროს ინვესტიცია განახორციელა, რომლის ნაწილი საფინანსო სექტორს მოხმარდა. (EBRD: <https://ipress.ge/news/biznesi/ebd-ma-2023-tsels-saqartveloshi-sul-210-milion-i-evros-investitsia-ganakhortsia/>).

ენერგეტიკა: ევროკავშირი მხარს უჭერს საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის განვითარებას, განსაკუთრებით განახლებადი ენერგიის წყაროების გამოყენებას. ევროპის საინვესტიციო ბანკი (EIB) აქტიურად აფინანსებს ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობასა და ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციას. (ევროპის საინვესტიციო ბანკი (EIB): <https://www.eib.org/en/>).

ინფრასტრუქტურა: ევროკავშირი მნიშვნელოვან ინვესტიციებს ახორციელებს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაში, მათ შორის გზების, რკინიგზისა და აეროპორტების განვითარებაში. მაგალითად, EIB აფინანსებს აღმოსავლეთ-დასავლეთის ჩქაროსნული ავტომაგისტრალის მშენებლობას. (ევროკავშირის დელეგაცია საქართველოში (EEAS): https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia_ka).

მცირე და საშუალო ბიზნესი (MSB): ევროკავშირი მხარს უჭერს MSB-ის განვითარებას, რაც ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნასა და ეკონომიკურ ზრდას. ევროკავშირის პროგრამები, როგორიცაა EU4Business, უზრუნველყოფს ფინანსურ და ტექნიკურ დახმარებას MSB-ებისთვის. 2023 წელს, EU4Business ინიციატივის მეშვეობით, მცირე და საშუალო საწარმოების (SMEs) ზრდისა და განვითარების მხარდასაჭერად საქართველოში 44 მილიონი ევროს ინვესტიცია განხორციელდა. (კვირის პალიტრა: <https://kvispalitra.ge/article/123648-44-milion-i-evros-investicia-50-proekti-da-39-000-biznesi-ra-gancxadebas-avrcelebs-evrokavshiris-opisi/>).

სოფლის მეურნეობა: ევროკავშირი ასევე ინვესტიციებს ახორციელებს სოფლის მეურნეობის განვითარებაში, ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობის გაზრდასა და სოფლის განვითარებას. ევროკავშირის მხარდაჭერით, საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის 12 მილიონი ევროს ღირებულების პროექტი დაიწყო. ბოლო ორი წლის განმავლობაში, დაახლოებით 250-მა ფერმერმა, კოოპერატივმა და მცირე და საშუალო ბიზნესმა სასოფლო-სამეურნეო გრანტი მიიღო, რომლის საერთო ბიუჯეტი 16.3 მილიონი ლარია. (FAO საქართველო: (<https://www.fao.org/georgia/news/detail-events/ge/c/1504597/>)).

ევროკავშირი საქართველოს ყველაზე დიდი დონორია და ყოველწლიურად საქართველოს რეფორმების დღის წესრიგის მხარდასაჭერად გრანტების სახით დაახლოებით 85 მილიონი ევროს ოდენობის თანხას გამოყოფს. (ევროკავშირი და საქართველო - EEAS - European Union: https://www.eeas.europa.eu/georgia/evrokavshiri-da-sakartvelo_ka?s=221).

ისტორიულად საქართველო ძველი აბრეშუმის გზის შემადგენელი ნაწილი იყო. ქვეყანამ ერთ-ერთმა პირველმა დაუჭირა მხარი და სარტყელისა და გზის ინიციატივას. 2015 წელს დაფუძნდა „თბილისის აბრეშუმის გზის ფორუმი“. ხოლო 2023 წლის 31 ივლისს ხელი მოეწერა საქართველოსა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკას შორის სტრატეგიული პარტნიორობის შეთანხმებას, რაც ითვალისწინებს ეკონომიკური ურთიერთობების გაძლიერებას.

ჩინეთსა და საქართველოს ურთიერთობების ეკონომიკური განზომილების პარამეტრებს ახასიათებს ქვეყნებს შორის ვაჭრობა, ფულადი გზავნილები და ვიზიტორები. 2017 წლის 13 მაისს ქ. პეკინში, ხელი მოეწერა „თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას საქართველოს მთავრობასა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის მთავრობას შორის“. შეთანხმება ძალაში შევიდა 2018 წლის 1 იანვრიდან. (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. <https://www.economy.ge/?page=economy&s=87&lang=ge>).

2024 წლის მონაცემებით, სავაჭრო პარტნიორობის სიაში, ჩინეთი იმპორტის მხრივ თურქეთის, აშშ-ს და რუსეთის შემდეგ მე-4 ადგილს იკავებს 1 612.2 მილიონი აშშ დოლარის მოცულობით, რაც მთელი მოცულობის 9.6%-ია. ხოლო ექსპორტის მხრივ, უმსხვილეს საექსპორტო ათეულში მეშვიდე ადგილი უჭირავს 303.1 მილიონი აშშ დოლარის მოცულობით, რაც მთელი მოცულობის 4.6%-ია. (External merchandise trade of Georgia in 2024.”

Geostat.ge, 2025, <https://geostat.ge/>; წყარო: External merchandise trade of Georgia in 2024.” Geostat.ge, 2025, <https://geostat.ge/>).

იმპორტირებულ საქონელს შორის რაოდენობით გამოირჩევა საბურავები, გამომთვლელი მანქანები, მარტივი პოლიაცეტალები, ნათურები და გამათბობელი საშუალებები, სატელეფონო აპარატები, სათამაშოები და სხვა.

ექსპორტირებულ საქონელს შორის მთავარი პროდუქტი სპილენძის მადნები და კონცენტრატებია. ასევე, დიდი ადგილი უჭირავს ლითონის მადნებს, ალუმინს, სანელებლებს, ნატურალურ ღვინოებს, ნარჩენებსა და სპილენძის ჯართს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სტატისტიკის თანახმად, 2024 წლის განმავლობაში, საერთაშორისო ვიზიტორების რეკორდული მაჩვენებელი დაფიქსირდა ისეთი ქვეყნებიდან, როგორიცაა თურქეთი, ისრაელი, ყაზახეთი, ინდოეთი, ჩინეთი, საუდის არაბეთი და სხვ. ჩინეთიდან ვიზიტორთა რაოდენობა შეადგენდა 88 583 ვიზიტს. (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, <https://www.economy.ge/index.php?page=news&nw=2652&lang=ge>).

როგორც ჩინეთისთვის, ასევე საქართველოსთვის, საერთო მიზნებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ორმხრივი ვაჭრობის ზრდა, სტრუქტურის ოპტიმიზაცია და გაფართოება. შესაბამისად, ქვეყნებს შორის განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანები: გეგმების კოორდინაცია, ინვესტიციებისა და ვაჭრობის ხელშეწყობა, თანამშრომლობის გაღრმავება, ინფორმაციის გაძლიერება და გაზიარება სავაჭრო, ინვესტიციების, ინფრასტრუქტურისა და სხვა მიმართულებებით.

2024 წლის მონაცემებით, ბოლო 14 წლის განმავლობაში ჩინური პირდაპირი ინვესტიციების საერთო რაოდენობა თითქმის 700 000 მლნ აშშ დოლარს აღწევს. (საქართველოს საინვესტიციო ლანდშაფტი: ჩინური და დასავლური ინვესტიციების შედარებითი ანალიზი - <https://civicidea.ge/wp-content/uploads/2024/07/ჩინური-ინვესტიციების-ანალიზი-2018-2023.pdf>). მიუხედავად ამისა, საქსტატის მონაცემებით ბოლო 5 წლის განმავლობაში ჩინეთი ინვესტორების ათეულშიც კი არ იმყოფება. 2024 წელს ჩინეთიდან, საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციის სახით 29,044.0 მლნ აშშ დოლარი შემოვიდა. (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - <https://www.geostat.ge/ka>).

ჩინეთს სურს ურთიერთობა გააღრმავოს ისეთი

მიმართულებით, როგორცაა რკინიგზა, პორტები, გზები, მშენებლობა, ენერგეტიკა და სხვა. ამ მიმართულებებით ძალიან მნიშვნელოვანია ანაკლიის ღრმანყოფანი პორტის ინვესტირება, რომელიც „შუა დერეფნის“ მნიშვნელოვანი პროექტია. შუა დერეფნის პროექტი განსაკუთრებით რუსეთი-უკრაინის ომის დროს გამოცოცხლდა, რის შედეგადაც ჩინეთს ევროპასთან „შუა დერეფანი“ დააკავშირებს. დერეფნის პროექტის ფარგლებში ქართულ მონაკვეთზე შენდება რკინიგზა, ავტომგისტრალი და პორტი ტვირთების გადაზიდვისთვის. China Communications Construction Company არის წამყვანი ინფრასტრუქტურული სერვისის პროვაიდერი, რომლის შვილობილმა კომპანიამ ააშენა E60 ჩქაროსნული გზის მონაკვეთი, რამაც გაამარტივა საქართველოს აღმოსავლეთსა და დასავლეთ შორის მიმოსვლა. კომპანია ასევე ჩართულია ანაკლიის ღრმანყოფანი პორტის პროექტში. (ანაკლიის პორტი - საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილების მორიგი ნაბიჯი)

აღსანიშნავია, მეორადი ავტომობილების ბაზრის პროექტი, რომელიც ჩინეთის ელჩმა, ჭოუ ციენმა განცხადებაში გააჟღერა. პროექტის ფარგლებში ქუთაისში იგეგმება მეორადი ავტომობილების ბაზრის მოწყობა. ეს პროექტი „შუა დერეფნის“ პროექტთან პირდაპირ კავშირში არ არის, მაგრამ მათ სინერგიული ეფექტი აქვთ.

საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია საფინანსო/საბანკო სფეროს განვითარებაც. ჩინეთის ჩართულობით ქვეყანაში არსებული ერთ-ერთი დიდი ბანკი, ბაზის ბანკი, შეიძინა Xinjiang Hualing Group-მა და მას შემდეგ იგი სწრაფად იზრდება. ასევე, საუბარია ჩინური „სოციალური“ ბანკის

შემოსვლის შესახებ. (bm.ge - <https://bm.ge/news/chinuri-investitsiebis-qartuli-veqtori-eqskluziuri-interviu-chinetis-saelchos-mrcheveltan>)

დასკვნა

მსოფლიოში ორ უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორს, ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის ეკონომიკური ურთიერთკავშირი სწრაფად იზრდება და მტკიცდება, რაც მრავალ სფეროს მოიცავს. მისი დიდი მოცულობა და მდგრადი ზრდა, საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის მულტიპლიკაციური ეფექტის როლს ასრულებს. გაფორმებული თანამშრომლობის ხელშეკრულებები ხელს უწყობს ისეთი პროექტების განხორციელებას, როგორცაა სხვადასხვა მაგისტრალების, რკინიგზისა და კონტეინერების ტერმინალების მშენებლობა ევროპასა და ჩინეთში, ერთობლივი საინვესტიციო ფონდის შექმნა.

ევროკავშირსა და ჩინეთს აქვთ საერთო ინტერესი ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირებაში, რაც ძირითადად განპირობებულია საქონლის მიწოდების ხანგრძლივი დროით. სარკინიგზო ტრანსპორტზე გადასვლა მნიშვნელოვნად შეამცირებს ამ დროს. ამ თვალსაზრისით, წარმატების შანსებს აჩენს საავტომობილო მაგისტრალების, სარკინიგზო, საპორტო, სასაწყობო ინფრასტრუქტურის, ასევე საფინანსო/საბანკო სფეროს სათანადო განვითარება საქართველოში, რაც ჩინეთის და ევროკავშირის ინტერესებშიც აისახება. აღნიშნულ პროცესებში საქართველოს აქტიური, გონივრული დამაბალანსებელი როლის შესრულება ქვეყნის ეკონომიკური წარმატების მნიშვნელოვანი საწინდარია.

INNOVATIVE BUSINESS IN GEORGIA: PROBLEMS AND PROSPECTS

Copyright © 2024 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: January 27, 2025

Published: February 15, 2025

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-24

Temur Shengelia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Iane Javakhishvili
Tbilisi State University.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0933-3648>

E-mail: Temur.Shengelia@tsu.ge

Cell: (+995) 599904757

Khatuna Berishvili

Doctor of Economics ,
Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi
State University

ORCID ID: [https:// https://orcid.org/0000-0002-9281-9149](https://orcid.org/0000-0002-9281-9149)

E-mail: Khatuna.Berishvili@tsu.ge

Cell: (+995) 593249321

ABSTRACT

Relevance of the topic: Modern companies spend a lot of time and money on implementing innovative activities. In the post-industrial era, these activities provide them with a competitive advantage, allowing them to survive in a constantly changing market environment. A business that produces and uses scientific and technical innovations becomes innovative. On the one hand, innovators who offer companies original ideas and investors, without whose financial support the functioning and development of innovative companies is impossible, play a major role in implementing this process. In this context, the study of general trends in the development of innovative business and the identification of existing problems is a topical scientific task. The aim of the article is to establish a typology of innovations and innovative technologies, analyze the types of innovative business and world experience, identify the problems of innovative business at the modern stage of Georgia's development and determine specific ways and directions for solving them. **The object of the study** is innovative business in Georgia, its development trends and features. **Research methods:** The paper uses quantitative and qualitative research methods. In addition, the analysis process uses systematic, economic-institutional, historical-dialectical, scientific abstraction, positive-normative, statistical analysis, prognostic, expert assessment, and diagnostic methods. **Practical significance:** This article provides politicians, business leaders, and academics with information about the practical steps that need to be taken to develop innovative business in Georgia. **Results and discussion:** 1. The share of companies engaged in innovative products in Georgia (small-6.6%, medium-11.4%, large-13%) is extremely low. The share of businesses engaged in research and development (R&D) in the coun-

try is about 6.8% (respectively, in the USA - 70, in France - 50, in Japan - 78 percent). In 2023, only 6.8% of industrial firms were engaged in the creation and adoption of innovations, and in 2024 this figure practically did not change. This indicates that not all innovative projects achieve the final result - a new product, and not all innovations find their customers.

2. The average age of equipment has exceeded 15-20 years, which is twice as high as in developed countries. The level of development of key industries in Georgia lags behind developed countries by 15-20 years. Companies are mainly engaged in cloning innovations (copying promising business solutions. In the 2023 Global Innovation Index (GII), Georgia moved to 65th place, and the country received one of the lowest scores in recent years (29.9).

3. The share of innovative companies is only 6% (last place among OECD countries), compared to 35% in Japan and Germany, and 55% in Denmark and Finland. Such a low level of innovative activity is associated with the low income of companies from the implementation of technological innovations against the background of increasing costs.

In Georgia, there is no such important structure supporting innovative businesses as the National Association of Business Angels, whose function is to protect and develop the interests of individual venture investor organizations and early-stage venture funds.

The constant outflow of capital plays a negative role in the Georgian In the development of innovative business. In 2023, this figure amounted to 81.2 million. USD, in 2012 - 56.8 million, the outflow of capital replaced its inflow in previous years. This process indicates the distrust of potential investors towards state agencies.

Conclusion: Taking into account the above circumstances, the following steps are recommended for the development of Georgian innovative business:

1. In the long term, the state should develop a clear strategy for the country's innovative development, supported by the appropriate ideology of the attractiveness of innovative activities.

2. For the well-being of innovative business, an institutional environment should be created that meets the requirements of the country's innovative development.

3. The state should more actively use the program-targeted method of introducing innovations.

4. Like Great Britain, France and the USA, Georgia needs to develop a state administration and regulatory mechanism that ensures the implementation of innovative projects in priority areas.

4. The state should also use indirect methods of regulating innovation activities, namely legislative norms, tax measures, support for venture investors (business angels) and small and medium innovative businesses) on the basis of venture funds established with government support.

Keywords: innovation, structure, business, directions, development, problems, Georgia.

REFERENCES:

1. Berishvili, Kh. (2017). Identification of Integration Processes in Conditions Economic Turbulence and their Use in Development of the Countries with Small Economy. EcoForum Vol.6, Issue 2.

2. Shengelia, T. (2022). Influence of multicultural factors on innovative development of the country. Sciences of Europe. Issue 107. <https://www.slideshare.net/slideshow/sciences-of-europe-no-107-2022/255039495>

3. Shengelia, T. (2017), The role of state regulation of investment in Georgia business development. International business in the world economic system. <https://www.researchgate.net/publication/323304603>

4. Shengelia, T. (2017), Determination of correlative

relations between social capital, trust and motivation in the international company. 6th Business & Management Conference, Geneva. <https://ideas.repec.org/p/sek/ibmpro/5607685.html>

5. Shengelia, T. and Kh. Berishvili, (2014). The Role of Institutional Reforms in the improvement of the Georgian Investment Environment. International Journal of Social Sciences Vol. III (2)

6. Shengelia, T. and Kh. Berishvili, (2020). Methodology of social entrepreneurship research and its influence on countries with small economy. International Journal of Social and Humanities Sciences. Volum 4, Issue 3.

7. Temur Shengelia, Khatuna Berishvili (2024). World trends of small business development and the reality of Georgia. Research Reviews. Issue 5.

8. Shengelia, T. (2018) Interpersonal and Organizational Trust, as Factor of Social Capital, and its Influence on the Motivation of International Company Employees. Ecoforum.Volum 6, Issue 2.
9. Shengelia, T. (2017) Influence of Cultural Determinants on the Process of Business Innovations Management. Ecoforum.Volum 7, Issue 1.
10. Shengelia, T. (2019) Research methodology and the impact of social entrepreneurship on the solution of social problems in Georgia. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press.
11. Shengelia, T. and Kh. Berishvili, (2020). Methodology of social entrepreneurship research and its influence on countries with small economy. International Journal of Social and Humanities Sciences. Vol.

- 4, Issue 3. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijshs/issue/59252/853214>
12. Syafi'A. (2023) Innovation in business management. American Journal of Economic and Management Business. ISSN: 2835-5199Vol. 2 No. 9 September
13. Fernandez I.(2023). Innovation and international business: A systematic literature review. Hellion No. 9
14. The Global Competitiveness Report 2023// World Economic Forum/ org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2023.Pdf
15. 12. Survey of Public-Private Partnerships Worldwide, 2024: Public Works Financing (PWF). P.1-24.
16. Review of the European PPP Market in 2024. URL: http://www.eib.org/eresources/elec_market_update_2012_en.Pdf

ინოვაციური ბიზნესი საქართველოში: პრობლემები და პერსპექტივები

თეიმურაზ შენგელია

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
„საერთაშორისო ბიზნესის“ კათედრის გამგე

ხათუნა ბერიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი

აბსტრაქტი

თემის აქტუალობა. თანამედროვე კომპანიები დიდ დროსა და ფინანსებს ხარჯავენ ინოვაციური აქტივობების განხორციელებაზე. პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში ეს აქტივობები უზრუნველყოფენ მათ კონკურენტულ უპირატესობას, საშუალებას იძლევიან გადარჩნენ მუდმივად ცვალებად საბაზრო გარემოში. ბიზნესი, რომელიც აწარმოებს და იყენებს სამეცნიერო-ტექნიკურ სიახლეებს, ხდება ინოვაციური. ამ პროცესის განხორციელებაში ერთი მხრივ დიდ როლს თამაშობენ ინოვაციური, რომლებიც კომპანიებს სთავაზობენ ორიგინალურ იდეებს და ინვესტიორები, რომელთა ფინანსური მხარდაჭერის გარეშე ინოვაციური კომპანიების ფუნქციონირება და განვითარება შეუძლებელია. ამ კონტექსტში ინოვაციური ბიზნესის განვითარების ზოგადი ტენდენციების შესწავლა და არსებული პრობლემების იდენტიფიცირება წარმოადგენს აქტუალური მეცნიერულ ამოცანას. **სტატიის მიზანია** დაადგინოს ინოვაციებისა და ინოვაციური ტექნოლოგიების ტიპოლოგია, ინოვაციური ბიზნესის სახეებისა და მსოფლიო გამოცდილების გაანალიზება, საქართველოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ინოვაციური ბიზნესის პრობლემების იდენტიფიცირება და მათი გადაჭრის კონკრეტული გზები და მიმართულებანი დადგენა. **კვლევის ობიექტია** ინოვაციური ბიზნესი საქართველოში, მისი განვითარების ტენდენციები და თავისებურებანი. **კვლევის მეთოდები:** ნაშრომში გამოყენებულია რაოდენობრივი და თვისობრივი კვლევის მეთოდები. გარდა ამისა ჩატარებული ანალიზის პროცესში გამოიყენება სისტემური, ეკონომიკურ-ინსტიტუციური, ისტორიული-დიალექტიკური, მეცნიერული აბსტრაქციის, პოზიტიურ-ნორმატიული, სტატისტიკური ანალიზის, პროგნოსტიკული, ექსპერტული შეფასების, დიაგნოსტიკის მეთოდები. **პრაქტიკული მნიშვნელობა:** ეს სტატია აწვდის პოლიტიკოსებს, ბიზნეს ლიდერებს და აკადემიკოსებს ინფორმაციას იმ პრაქტიკული ნაბიჯების შესახებ, რომელიც უნდა გადაიდგას საქართველოში ინოვაციური ბიზნესის გასავითარებლად. **შედეგები და დისკუსია:** 1.საქართველოში ინოვაციური პროდუქტის სფეროში დასაქმებული კომპანიების (მცირე-6.6%, საშუალო-11.4%, მსხვილი-13%) წილი უკიდურესად დაბალია. ქვეყანაში კვლევისა და განვითარებით (R&D) დაკავებული ბიზნესის წილი დაახლოებით 6,8%-ს შეადგენს (შესაბამისად, აშშ-ში

- 70, საფრანგეთში - 50, იაპონიაში - 78 პროცენტია). 2023 წელს სამრეწველო ფირმების მხოლოდ 6,8% იყო დაკავებული ინოვაციების შექმნითა და ათვისებით, ხოლო 2024 წელს ეს მაჩვენებელი ფაქტობრივად არ შეცვლილა. ეს მეტყველებს იმაზე, რომ ყველა ინოვაციური პროექტი არ აღწევს საბოლოო შედეგს - ახალ პროდუქტს და ყველა ინოვაცია ვერ პოულობს თავის მომხმარებელს. 2. აღჭურვილობის საშუალო ასაკმა 15-20 წელს გადააჭარბა, რაც განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით ორჯერ მეტია. საქართველოში ძირითადი ინდუსტრიების განვითარების დონე 15-20 წლით ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს. კომპანიები ძირითადად დაკავებულია ინოვაციების კლონირებით (პერსპექტიული ბიზნეს გადაწყვეტილებების კოპირება. ინოვაციების გლობალური ინდექსის (GII) 2023 წელს საქართველო 65-ე ადგილზეა გადაინაცვლა და ქვეყანამ ბოლო წლების განმავლობაში ერთ-ერთი ყველაზე დაბალი ქულა მიიღო (29.9). 3. ინოვაციური კომპანიების წილი მხოლოდ 6%-ს შეადგენს (ბოლო ადგილი OECD-ის ქვეყნებს შორის) იაპონიასა და გერმანიაში 35%-ია, დანიაში და ფინეთში 55 %. ინოვაციური აქტივობის ასეთი დაბალი დონე დაკავშირებულია ტექნოლოგიური ინოვაციების განხორციელებიდან მიღებულ კომპანიების დაბალ შემოსავალთან დანახარჯების ზრდის ფონზე.

საქართველოში არ არსებობს ინოვაციური ბიზნესის მხარდაჭერი ისეთი მნიშვნელოვანი სტრუქტურა, როგორიცაა ბიზნესის ანგელოზთა ეროვნული ასოციაცია, რომლის ფუნქცია ინდივიდუალური ვენჩურული ინვესტორი ორგანიზაციებისა და ადრეული სტადიის ვენჩურული ფონდების ინტერესების დაცვა და განვითარებაა.

კაპიტალის მუდმივი გადინება უარყოფით როლს თამაშობს ქართული ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში. 2023 წელს ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 81,2 მლნ. აშშ დოლარი, 2012 - 56,8 მილიონი, კაპიტალის გადინებამ შეცვალა მისი შემოდიდება წინა წლებში. ეს პროცესი მიუთითებს პოტენციური ინვესტორების უნდობლობაზე სახელმწიფო უწყებების მიმართ.

დასკვნა: ზემოაღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, ქართული ინოვაციური ბიზნესის განვითარებისთვის რეკომენდებულია შემდეგი ნაბიჯების გადადგმა:

1. გრძელვადიან პერსპექტივაში სახელმწიფომ უნდა შეიმუშაოს ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მკაფიო სტრატეგია, მხარდაჭერილი ინოვაციური საქმიანობის მიმზიდველობის შესაბამისი იდეოლოგიით.
2. ინოვაციური ბიზნესის კეთილდღეობისთვის უნდა შეიქმნას ისეთი ინსტიტუციური გარემო, რომელიც პასუხობს ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მოთხოვნებს.
3. სახელმწიფომ უფრო აქტიურად უნდა გამოიყენოს ინოვაციების დანერგვის პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდი.
4. დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთისა და აშშ-ს მსგავსად, საქართველოში აუცილებელია შემუშავდეს სახელმწიფო ადმინისტრირებისა და რეგულირების მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს პრიორიტეტულ სფეროებში ინოვაციური პროექტების განხორციელებას.
4. სახელმწიფომ ასევე უნდა გამოიყენოს საინოვაციო საქმიანობის რეგულირების არაპირდაპირი მეთოდები, კერძოდ საკანონმდებლო ნორმები, საგადასახადო ღონისძიებები, ვენჩურული ინვესტორების (ბიზნეს ანგელოზების) და მცირე და საშუალო ინოვაციური ბიზნესის) მხარდაჭერა, მთავრობის მხარდაჭერით ჩამოყალიბებული ვენჩურული ფონდების საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, სტრუქტურა, ბიზნესი, მიმართულებები, განვითარება, პრობლემები, საქართველო.

შესავალი

საწარმოს კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებისა და განვითარების „ალმასის კონცეფცია“ (Diamond Concept), ბიზნესის განვითარებაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ინსტიტუციურ ინოვაციებს, რომლებიც თავის მხრივ განაპირობებენ პროცესებისა და პროდუქტების ინოვაციებს, რაც კომპანიებს აძლევს საშუალებას მოცემული ბაზრის სეგმენტებში არა მართო შეინარჩუნონ კონკურენტული

უპირატესობა, არამედ გახდნენ დომინანტები [12]. ცხადია, რომ სერიოზული რეორგანიზაციის, რესტრუქტურისაციის გარეშე, რაც გამოიხატება კომპანიის ორგანიზაციული სტრუქტურის ცვლილებაში (ინსტიტუციური ინოვაციები), რომელსაც ახლავს წარმოების პროცესის ტექნოლოგიური გაუმჯობესება (პროცესის ინოვაციები), შეუძლებელია მომხმარებლებისთვის მნიშვნელოვანი სიახლეების ან სერვისების მიწოდება (პროდუქტის ინოვაციები).

ინოვაციური პროცესის ეს თანმიმდევრული ლოგიკა ჩამოყალიბდა ინდუსტრიულ საზოგადოებაში, ხოლო გლობალური მასშტაბით საზოგადოების შემდგომმა განვითარებამ, სტანდარტიზაციამ და უნიფიკაციამ, განაპირობა ინოვაციური პროცესისადმი არსებული მიდგომების არსებითი ცვლილება. კერძოდ, მაკროდონეზი ინოვაციების მართვა საშუალებას გვაძლევს განვასხვავოთ ეროვნული (სახელმწიფო) ინოვაციები, რომლებიც წარმოადგენენ სახელმწიფოსა და ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის სხვადასხვა ტიპის ურთიერთობის ფორმას (სამეცნიერო, ტექნიკური, საგანმანათლებლო, იურიდიული, კულტურული და სხვა სფეროებში) და მიკრო დონეზე არსებული ორგანიზაციული ინოვაციები, რომლებიც მოიცავს:

- 1) პროდუქტის (ახალი პროდუქტები, სერვისები) ინოვაციებს;
- 2) პროცესის (ტექნოლოგიური) ინოვაციებს;
- 3) ინსტიტუციურ ინოვაციებს.

დაბალი ღირებულებისა და წარმოებაში სწრაფი დანერგვის სიჩქარის გამო, ამჟამად განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა პროცესის (ტექნოლოგიური) ინოვაციებს, რომლებიც გვევლინება ახალი პროდუქტების (პროდუქტის ინოვაციების) შექმნის წყაროდ.

ინოვაციური ტექნოლოგიების და პროდუქტების სასიცოცხლო ციკლს შორის არსებობს მჭიდრო კავშირი. ამ ციკლის ეტაპებია:

ნახატი № 1
ინოვაციების ზეგავლენა პროდუქტის
სასიცოცხლო ციკლზე

პირველ ეტაპზე ხდება პროდუქტის განვითარება. აპრობირებული უნიკალური ტექნოლოგიის

გამოყენებით პროტოტიპის ან ახალი პროდუქტის ერთჯერადი ასლის შექმნა, რომელიც ექვემდებარება ტესტირებას, რის შედეგადაც მხოლოდ მეორე ეტაპზე გარდაიქმნება პროცესის ინოვაციად. ამდენად, ამ პროცესს წინ უსწრებს დიზაინისა და ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების კორექტირება.

მეორე ეტაპი მოიცავს ზრდის პროცესს. ამ ეტაპზე მიმდინარეობს ინოვაციური ტექნოლოგიის ფორმალიზება, რომელიც კომპანიას აძლევს საშუალებას, რომ მიიღოს მოგება და შემდგომ განავითაროს ეს ტექნოლოგია.

მესამე ეტაპზე ტექნოლოგია უზრუნველყოფს წარმოებული პროდუქტის სიმწიფის სტადიას. მასშტაბის ეკონომიურობის გამო (მასიური გაყიდვები), კომპანია მოგებას კიდევ უფრო ზრდის, ხოლო ფასდაკლებებისა და აქციების პირობებში მის სასარგებლოდ იზრდება მომხმარებლებს ფსიქოლოგიური განწყობა.

მეოთხე ეტაპი მოიცავს რეცესიას. ამ ეტაპზე პროდუქტია მორალურად ძველდება, თუმცა ის ჯერ კიდევ მოთხოვნადია და, შესაბამისად აკმაყოფილებს სამ კრიტერიუმს: საშუალო ხარისხს, დაბალ ფასს და წარმოების ტექნიკურ პირობებს.

ტრანსნაციონალური კომპანიები შედიან განვითარებად ბაზრებზე და სთავაზობენ მომხმარებლებს იმ პროდუქტებს, რომლებიც განვითარებულ ქვეყნებში მოძველებულია. ეს ხდება შესაბამისი ეროვნული ბაზრის სპეციფიკასთან ასეთი პროდუქტების ადაპტაციის საფუძველზე. მიუხედავად ამისა, ასეთ ბაზარზე მსგავსი კომპანიები პოზიციონირებენ როგორც ინოვაციურები. ასეთ პირობებში ორგანიზაციული ინოვაციები იწყება არა ინსტიტუციური, არამედ პროცესის ინოვაციებით, რაც უზრუნველყოფს საწარმოს ხარჯების შემცირებას და სტაბილური შემოსავლის ზრდას [1].

თანამედროვე კომპანიები დიდ დროსა და ფინანსებს ხარჯავენ ინოვაციური აქტივობების განსახორციელებლად. პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში ეს აქტივობები უზრუნველყოფენ მათი კონკურენტული უპირატესობების ზრდას, განაპირობებენ ტურბულენტურ და მუდმივად ცვალებად საბაზრო გარემოში მათ არსებობას. ინოვაციური ბიზნესის განხორციელებაში ერთი მხრივ დიდ როლს თამაშობენ ინოვატორები, რომლებიც კომპანიებს სთავაზობენ ორიგინალურ იდეებს, ქმნიან ახალ ცოდნას, ახალ გამოგონებებს და ინვესტორები, რომელთა ფინანსური მხარდაჭერის გარეშე ინოვაციური კომპანიების ფუნქციონირება და განვითარება შეუძლებელია. წარმოდგენილია ინოვაციური

ცხრილი № 1
ინოვაციური ბიზნესის განხორციელების ეტაპები

	ეტაპები	ინოვაციური ბიზნესის ძირითადი ეტაპები			
		იდეების გენერირება	პროექტის შერჩევა	პროექტის რეალიზაცია	პროექტის კომერციალიზაცია
1.	ეტაპის დახასიათება	იდეის შერჩევა	ბიზნეს-გეგმის შედგენა	პროექტის განხორციელება	ინოვაციური პროდუქტების წარმოება
2.	რეალიზაციის ადგილი	მცირე და საშუალო ინოვაციური ფირმები (სტარტ-აპ კომპანიები, ბიზნესის ანგელოზები)	მსხვილი კორპორაციები	მცირე და საშუალო ინოვაციური ფირმები	მსხვილი კორპორაციები
3.	ინფრასტრუქტურა	ფირმა-ინკუბატორები	ტექნოპოლისები	ტექნოპარკები	ტექნოპოლისები, და ტექნოპარკები

წყარო: Syafil A. (2023) Innovation in business management. American Journal of Economic and Management Business. Vol. 2 No. 9

ბიზნესის რეალიზაციის ეტაპები წარმოდგენილია № 1 ცხრილში.

ცხრილი 1-ის მიხედვით, ინოვაციური პროექტის საწყის ეტაპზე ხდება სტარტ-აპ კომპანიების (ინგლ. Start-up - დამწყები) დაფუძნება, რომლებიც აერთიანებენ ორიგინალური ბიზნესიდეების მქონე ინოვატორებს და ბიზნესანგელოზებს, რომლებიც ინვესტირებას ახდენენ სტარტ-აპებში. ეს შესაძლებელია პირველადი ინოვაციური სტრუქტურების - ბიზნესინკუბატორების შექმნის საფუძველზე, სადაც სტარტ-აპ კაპიტალით, კონსალტინგით, ადმინისტრაციული, იურიდიული მომსახურებით იქმნება ინოვაციური ბიზნესის ორგანიზაციული განვითარების პირობები.

ინოვაციური პროექტის შერჩევისა და კომერციალიზაციის ეტაპი, რა თქმა უნდა, მიმდინარეობს მსხვილ კომპანიებში, რომლებიც რამდენიმე ვარიანტიდან ახდენენ ინოვაციური პროექტების შერჩევას, მათ შემდგომ დანერგვას და მასობრივ წარმოებას. მსხვილ კორპორაციებში, ამ შერჩეული პროექტების ფინანსური უზრუნველყოფით, სინერგიული ეფექტის გათვალისწინებით, ხდება მცირე და საშუალო ინოვაციური ფირმებისგან შეძენილი სამეცნიერო კვლევების შედეგების დანერგვა.

მესამე ეტაპზე, პროექტების რეალიზაციას ახდენენ აგრეთვე მცირე და საშუალო ზომის ვენჩურ-

რული ფირმები, რომლებიც გამოეყოფიან მსხვილ კორპორაციებს სპინ-ოფის მეშვეობით (ინგლ. Spin off - გადაცემა). უკანასკნელი ხორციელდება ქონების ან აქტივების გადაცემით აქციონერებისთვის. ეს ნიშნავს, რომ ვენჩურული საწარმოს დამფუძნებელი ხდება კორპორაციის ის თანამშრომელი, რომელიც იყენებს მცირე ორგანიზაციის უპირატესობებს (მცირე რაოდენობის პერსონალი, დანახარჯები, მომხმარებელთა მოთხოვნებისადმი სწრაფი ადაპტაცია და სხვა) და აქვს შესაძლებლობა მოკლე დროში შეიმუშაოს ახალი პროდუქტების დიზაინი და ტექნოლოგიური დოკუმენტაცია. ასეთი მცირე ვენჩურული კომპანია, რომელმაც დაამტკიცა თავისი სიცოცხლისუნარიანობა და მისი კვლევისა და განვითარების (R&D) შესაძლებლობები, აგრძელებს მუშაობას ახალ ინოვაციურ პროექტებზე, რომლებიც შეკვეთილია მსხვილი კომპანიების მიერ [12].

ინოვატორები თავიანთი საქმიანობას ახორციელებენ ინოვაციური ბიზნეს მოდელის მე-2 და მე-3 ეტაპებზე, სადაც ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ფარგლებში შეიძლება შეიქმნას ტექნოლოგიური პარკები, ტექნოპოლისები და ფირმა-ინკუბატორები.

მე-19 საუკუნიდან განვითარებულ ქვეყნების მსხვილ საერთაშორისო კომპანიებში (ტრანსნაციონალური კომპანიების, ფინანსური ინდუსტრიული

ჯგუფები) წარმატებით ორგანიზებულმა ინოვაციურმა აქტივობებმა და მათი შეუზღუდავმა ფინანსურმა და სახელმწიფო მხარდაჭერამ მოახდინა მსოფლიო მასშტაბით მათი მონოპოლიზაცია, რამაც განაპირობა მსოფლიო ეკონომიკის ტრანსნაციონალიზაციის პროცესის დაწყება. ამრიგად, მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში შეიქმნა ინოვაციების ძლიერი სანარმოო ინფრასტრუქტურა (ბიზნესინკუბატორების, ინოვაციური ცენტრების, ტექნოლოგიური პარკებისა და ტექნოპოლისების სახით), რომელიც აერთიანებდა სამეცნიერო, სახელმწიფო, საჯარო, საგანმანათლებლო, საინვესტიციო ინსტიტუტებს, სადაც სახელმწიფო მიზნობრივი სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამების ფარგლებში მნიშვნელოვანი ინოვაციური პროექტები ხორციელდებოდა. ამან განაპირობა ინოვაციური ეკონომიკის წინაპირობების ჩამოყალიბება აშშ-ში, იაპონიაში, ევროპისა და აზიის სხვა განვითარებულ ქვეყნებში [2].

ინოვაციური ბიზნესის განვითარების ტენდენციები საქართველოში

საქართველომ, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში გამოიარა ომი და რევოლუცია, რამაც მოსახლეობის არა მხოლოდ ფიზიკური განადგურება, არამედ მასზე ეკონომიკური, პოლიტიკური და ფსიქოლოგიური ზეწოლაც მოახდინა. ყოველივე ამან მნიშვნელოვნად განაპირობა მისი ტექნოლოგიური ჩამორჩენა, გახდა „ტვინების გადინების“ პროცესის საფუძველი.

ამით არის მოტივირებული ინოვაციების სფეროში არსებული შემდეგი პრობლემები:

1. საქართველოში ინოვაციური პროდუქტის სფეროში დასაქმებული კომპანიების (მცირე-6.6%, საშუალო-11.4%, მსხვილი-13%) ხვედრითი წილი უკიდურესად დაბალია. ქვეყანაში კვლევისა და განვითარებით (R&D) დაკავებული ბიზნესის წილი დაახლოებით 6,8%-ს შეადგენს (შესაბამისად, აშშ-ში - 70, საფრანგეთში - 50, იაპონიაში - 78 პროცენტია). სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით ინოვაციური ტექნოლოგიების შემუშავებითა და დანერგვით დაკავებული ფირმების წილი დაბალია (იხ:ცხრილი №2).

2023 წელს სამრეწველო ფირმების მხოლოდ 6,8% იყო დაკავებული ინოვაციების შექმნითა და ათვისებით, ხოლო 2024 წელს ეს მაჩვენებელი ფაქტობრივად არ შეცვლილა. ეს მეტყველებს იმაზე, რომ ყველა ინოვაციური პროექტი არ აღწევს საბოლოო შედეგს - ახალ პროდუქტს და ყველა ინოვაცია ვერ პოულობს თავის მომხმარებელს. ხშირია ბიზნესის ინტერესის ნაკლებობა ინოვაციების მიმართ, რომელსაც არ სურს ჩაერთოს სარისკო პროექტებში.

ამავდროულად, ცნობილი მსხვილი კომპანიების 70% არ არის მზად ან არ სურს მათი ინოვაციური საქმიანობის დეტალური შედეგების მიწოდება, თუმცა იმიჯის და სტატუსის გამო ისინი პოზიციონირებენ, როგორც ინოვაციური კორპორაციები. აშკარაა, რომ მსხვილი ბიზნესი ამჟამად არ გრძნობს ინოვაციის საჭიროებას, არამედ ორიენტირებულია ნებისმიერი გზით მოგების ზრდაზე [3].

2. აღჭურვილობის საშუალო ასაკმა 15-20 წელს გადააჭარბა, რაც განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით ორჯერ მეტია. საქართველოში ძირითადი

ცხრილი N2

ფირმების წილი, რომლებმაც განახორციელეს ინოვაციები პროდუქციაში (საქონელი/მომსახურება), %

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ინოვაციები საქონელში	სულ	13.1%	13.3%	3.2%	3.0%	7.3%	6.4%	6.9%	6.8%
	მათ შორის:								
	მცირე	-	-	-	-	7.1%	6.2%	6.8%	6.6%
	საშუალო	-	-	-	-	11.9%	13.3%	9.9%	11.4%
	მსხვილი	-	-	-	-	14.4%	15.0%	11.9%	13.0%
ინოვაციები მომსახურებაში	სულ	13.9%	14.0%	3.2%	3.2%	7.7%	5.4%	6.0%	6.2%
	მათ შორის:								
	მცირე	-	-	-	-	7.5%	5.1%	5.9%	6.0%
	საშუალო	-	-	-	-	10.7%	11.6%	8.5%	11.4%
	მსხვილი	-	-	-	-	13.7%	16.4%	11.3%	14.4%

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/108/inovatsiuri-aktivoba>

ცხრილი №3. საქართველოს რეიტინგი ქულების მიხედვით

	2022 რეიტინგი	2023 რეიტინგი	ცვლილება
ინსტიტუტები	30	25	+5
ბიზნესის განვითარების დღე	64	58	+6
ადამიანური კაპიტალი და უნარები	70	69	+1
სამართლის გარჩევა	72	77	-5
ცოდნა და ტექნოლოგიები	75	72	+3
ინფრასტრუქტურა	83	80	+3
შესრულებული პროდუქტები	86	81	+5

წყარო: [https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_\(gii\)_2023_results_of_georgia](https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_(gii)_2023_results_of_georgia)

ინდუსტრიების განვითარების დონე 15-20 წლით ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს. კომპანიები ძირითადად დაკავებულია ინოვაციების კლონირებით (პერსპექტიული ბიზნესგადაწყვეტილებების კოპირება საზღვარგარეთიდან). კერძოდ, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ განსაზღვრული „საწარმოს უნარი სესხის აღების და ტექნოლოგიების ადაპტაციის“ მაჩვენებლის მიხედვით, 2024 წელს საქართველო კვიპროსის დონეზე იყო და 133-ქვეყნიდან 79-ე ადგილი იკავებდა [2].

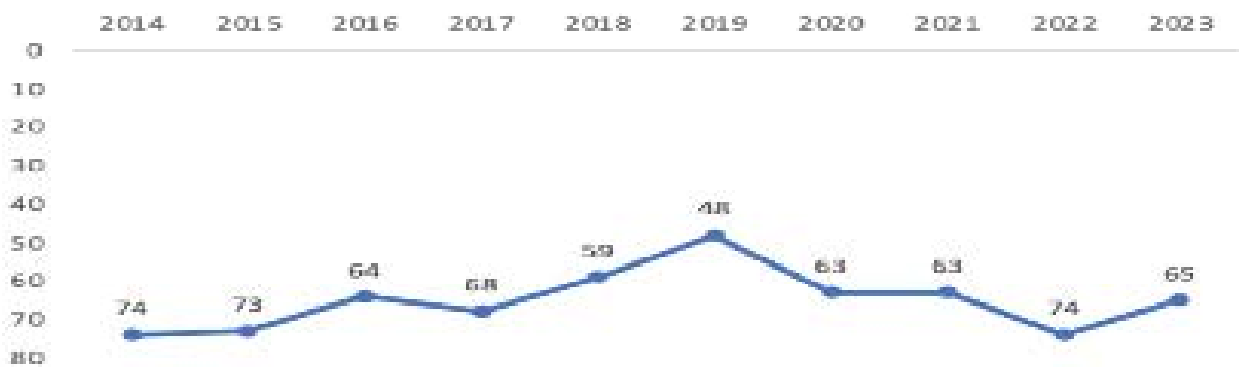
ამკარა მსოფლიო ბაზარზე ქართული ინოვაციური ტექნოლოგიების გაუფასურების ტენდენცია და ქვეყნის ორიენტაცია საკუთარი წარმოების ნაცვლად, იმპორტირებული პროდუქციის შეძენაზე, რასაც ადასტურებს 2023 წელს გლობალური ინოვაციების ინდექსში საქართველოს ადგილი. ინოვაციების გლობალური ინდექსის (GII) 2023 წელს საქართველო 65-ე ადგილზეა გადაინაცვლა და ქვეყანამ ბოლო წლების განმავლობაში ერთ-ერთი

ყველაზე დაბალი ქულა მიიღო (29.9). ამავე წელს საქართველოს ქულა გაუმჯობესდა ხუთ კომპონენტში - ბაზრის განვითარების დონე, ადამიანური კაპიტალი და კვლევა, საბაზრო გარემო, ცოდნა და ტექნოლოგიები და შემოქმედებითი პროდუქტები. რეგრესი დაფიქსირდა დანარჩენ 2 კომპონენტში - ინსტიტუტები და ინფრასტრუქტურა. მცირე პროგრესის მიუხედავად, ქვეყანას ჯერ კიდევ დაბალი ქულა (29.9) აქვს ინოვაციების გლობალურ ინდექსში (იხ:ცხრილი №3).

საქართველოს მაჩვენებლებზე დაკვირვების შედეგად ინდექსმა დადებითი ტენდენცია გამოავლინა ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტსა და ინოვაციურობას შორის კავშირის თვალსაზრისით (იხ:ცხრილი №4).

საქართველო უსწრებს რეიტინგში მეზობლებს (რუსეთის გარდა), თუმცა საგრძნობლად ჩამორჩება დანარჩენებს. კერძოდ, 2023 წლის შედეგებით, მეზობელი, აღმოსავლეთ პარტნიორობისა

ცხრილი №4. საქართველოს რეიტინგი წლების მიხედვით

წყარო: [https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_\(gii\)_2023_results_of_georgia](https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_(gii)_2023_results_of_georgia)

ცხრილი №5

ქვეყანა	2023 რეიტინგი	2023 ქულა	2022 რეიტინგი	2022 ქულა
ესტონეთი	16	53.4	18	50.2
თურქეთი	39	38.6	37	38.1
ლიტვა	34	42.0	39	37.3
ლატვია	37	39.7	41	36.5
რუმინეთი	51	33.3	47	34.3
მოლდოვა	60	30.3	56	31.1
უკრაინა	55	32.8	57	31.0
საქართველო	65	29.9	73	27.9
ბულგარეთი	80	26.8	77	27.7
სომხეთი	72	28.0	80	26.6
აზერბაიჯანი	89	23.3	93	21.5

წყარო: https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_gii_2023_results_of_georgia

და ბალტიისპირეთის 11 ქვეყნიდან საქართველო მერვე ადგილზეა და შედეგებით უსწრებს მხოლოდ ბელარუსს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს (იხ:ცხრილი №5).

ინდექსმა კონკრეტული ინდიკატორების მეშვეობით გამოყო საქართველოს ძლიერი და სუსტი მხარეები ინოვაციური განვითარების მხრივ. ქვეყანას წამყვანი პოზიცია უკავია საბაზრო გარემოს კატეგორიაში; ინფრასტრუქტურაში ერთადერთი ინდიკატორი, რომელსაც მაღალი ქულა მიენიჭა, არის ინფორმაციულ და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობა. ბიზნესის განვითარების დონეშიც მხოლოდ ერთი ინდიკატორი, რომელშიც საქართველო საკმაოდ მაღალი შეფასებები 7-დან 3 ინდიკატორში მიიღო - რეგულირების ხარისხი, დასაქმებულთა აყვანისა და გათავისუფლების სიმარტივე და ბიზნესის კეთების პოლიტიკა.

რაც შეეხება ნაკლოვანებებს, მწირია მაღალ რეიტინგიანი უნივერსიტეტების რაოდენობა. ამავე კატეგორიაში ქვეყანას დაბალი შეფასება აქვს გლობალური კორპორატიული R&D ინვესტიორების ინდიკატორშიც. ბიზნესის განვითარების მხრივ საქართველოს სისუსტეა ბიზნესის მიერ დაფინანსებული მთლიანი შიდა დანახარჯი კვლევასა და განვითარებაზე, რაც R&D სფეროში კერძო სექტორის პასიურობაზე შეიძლება, მეტყველებდეს. ქვეყანა რეიტინგულად ჩამორჩება რიგ ფინანსურ ინდიკატორებშიც, რაც ზემოაღნიშნულ სისუსტეებთან ერთად აისახება მაღალტექნოლოგიური წარმოების დაბალ წილზე (იხ:ცხრილი №6).

ინოვაციების გლობალური ინდექსის 2023 წლის

საქართველოს შედეგები აჩვენებს კონკრეტულ სფეროებში ეკონომიკური და ინოვაციური განვითარების თვალსაზრისით არსებულ სტაგნაციას. ინოვაციური შესაძლებლობები უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს ეკონომიკის განვითარებაში, შესაბამისად აუცილებელია ამ სექტორში არსებულ გამოწვევებისადმი კომპლექსური და ყოვლისმომცველი მიდგომა და ხარვეზების აღმოფხვრა, განსაკუთრებით საყურადღებოა განათლების სფერო. ასევე მნიშვნელოვანია ინოვაციური სტარტაპების დაფინანსების სტრუქტურის ჩამოყალიბება როგორც სახელმწიფოს მხრიდან, ასევე ეგრეთ წოდებული სარისკო კაპიტალის (venture capital) დაინტერესების და მოზიდვის მეშვეობით.

3. ინოვაციური კომპანიების წილი მხოლოდ 6%-ს შეადგენს (ბოლო ადგილი OECD-ის ქვეყნებს შორის) იაპონიასა და გერმანიაში 35%-ია, დანიასა და ფინეთში 55 %. ინოვაციური აქტივობის ასეთი დაბალი დონე დაკავშირებულია ტექნოლოგიური ინოვაციების განხორციელებიდან მიღებულ კომპანიების დაბალ შემოსავალთან დანახარჯების სერიოზული ზრდის ფონზე: ინოვაციური პროდუქტების მოცულობის 34%-იანი ზრდა უზრუნველყოფილია ტექნოლოგიური ინოვაციების ხარჯების სამჯერ გაზრდით. შესაბამისად, 2020-2024 წლებში შემცირდა შიდა საინოვაციო ბიზნესიდან კვლევისა და განვითარებაზე დანახარჯების წილი 26,6-დან 22,1%-მდე [7].

ამ გარემოებებით შეიძლება აიხსნას ვენჩურული ინვესტიორების ქცევა, რომლებიც მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის არსებულ აგრესიულ ეკო-

ცხრილი №6

ძლიერი მხარეები		სუსტი მხარეები	
ინდიკატორი	რეიტინგი	ინდიკატორი	რეიტინგი
შრომის პროდუქტიულობის ზრდა %	3	გლობალური კორპორატიული R&D ინვესტირებები	40
სატარიფო განაკვეთი	4	უნიქორნების დირებულება %	48
მოსწავლეთა და მასწავლებელთა თანაფარდობა	9	PISA-ს რეიტინგი კითხვის, მათემატიკისა და საბუნებისმეტყველო უნარებში	70
დასაქმებულთა აყვანისა და გათავისუფლების სიმარტივე	16	QR საუნივერსიტეტო რეიტინგი	71
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები როგორც მშპ-ს წილი %	16	ვენჩურული კაპიტალის ინვესტირებები, შეთანხმებების რაოდენობა/ მშპ PPP (\$)	80
ინფორმაციულ და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობა	25	შიდა ინდუსტრიის დივერსიფიკაცია	83
ბიზნესის კუთხის პოლიტიკა	25	მაღალტექნოლოგიური წარმოება %	88
რეგულირების ხარისხი	29	ბიზნესის მიერ დაფინანსებული მთლიანი შიდა დანახარჯი კვლევისა და განვითარებაზე %	89
უმაღლეს სასწავლებელში ჩარიცხვები %	30	მთლიანი კაპიტალის ფორმირება %	100
		ISO 14001 (გარემოს მართვის სისტემების საერთაშორისო სტანდარტი)/ მშპ PPP (\$)	104

წყარო: [https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_\(gii\)_2023_results_of_georgia](https://idfi.ge/ge/global_innovation_index_(gii)_2023_results_of_georgia)

ნომიკურ პირობებში მზად არ არიან უფრო დიდი ინვესტიციები განახორციელონ ქართულ ბიზნეს პროექტებში/სტარტაპებში. საქართველოში არ არსებობს ინოვაციური ბიზნესის მხარდამჭერი ისეთი მნიშვნელოვანი სტრუქტურა, როგორიცაა ბიზნესის ანგელოზთა ეროვნული ასოციაცია, რომლის ფუნქცია ინდივიდუალური ვენჩურული ინვესტორი ორგანიზაციებისა და ადრეული სტადიის ვენჩურული ფონდების ინტერესების დაცვა და განვითარებაა, რაც მნიშვნელოვანია საინვესტიციო ბაზრის განვითარებისთვის. ბიზნესის ანგელოზების აღიარებით, საქართველოში არსებობს უნიკალური ბიზნესიდეები, მაგრამ მცირეა სტარტაპერების (ფირმა ინოვატორების) რაოდენობა, ხოლო არსებულებს უწევთ გადარჩენა არასტაბილურ გარე გარემოში, რაც საკუთარი არასტანდარტული პრობლემების გამო ხელს უშლის შემოქმედებითობას, გამოგონებას, კრეატიულობას და იმ სხვა თვისებებს, რომლებიც აუცილებელია ინოვაციებისთვის [5].

4. საინოვაციო საქმიანობის სუბიექტებს შორის

უნდობლობის პრობლემა ასევე მნიშვნელოვანია.

5. კაპიტალის მუდმივი გადინება ასევე უარყოფით როლს თამაშობს ქართული ინოვაციური ბიზნესის განვითარებაში. 2023 წელს ამ მაჩვენებელმა შეადგინა 81,2 მლნ. აშშ დოლარი, 2012 - 56,8 მილიონი, უფრო მეტიც, კაპიტალის გადინებამ შეცვალა მისი შემოდინება წინა წლებში [13, 14]. ეს პროცესი მიუთითებს პოტენციური ინვესტირების უნდობლობაზე სახელმწიფო უწყებების მიმართ, კაპიტალის დაკარგვის შიშსა და მათი განვითარების უკეთეს შესაძლებლობებზე საზღვარგარეთ.

საქართველოში ინოვაციების სფეროში არსებული არასახარბიელო ვითარება აძლიერებს ბიზნეს სექტორის წილის შემცირებას R&D დაფინანსებაში, რაც დიდწილად განპირობებულია დაკრედიტების პრობლემებით. ამავდროულად, დაფინანსებისა და დაკრედიტების უცხოური გამოცდილება არ გულისხმობს ამ სფეროში მხოლოდ სპეციალური კანონების მიღებას. თუმცა მნიშვნელოვანია ამ მიმართულებით არსებული საკანონმდებლო ბაზის (პირველ რიგში ადმინისტრაციული კოდექსის)

ცვლილება, რის საფუძველზეც უნდა მოხდეს სახელმწიფოს, ბიზნესსა და ბანკებს შორის ახალი ურთიერთობების ჩამოყალიბება. [5]. საქართველოში ურთიერთობების დამყარება სახელმწიფოს, ბიზნესსა და ბანკებს შორის გაცილებით რთულია ეროვნული სპეციფიკის, კორუფციის ინსტიტუტისა და ინვესტორებისადმი ნაკლები მიზიდულობის გამო. აქედან გამომდინარეობს არსებული ინოვაციური პროექტების მაღალი ფინანსური რისკები და დაბალი საინვესტიციო მიმზიდველობა [7].

ინოვაციების სფეროში გამოვლენილი პრობლემები, ცხადია, მაკროეკონომიკურ სიბრტყეშია. ფაქტია, რომ წარსულში არსებული ადმინისტრაციულ-მმართველობითი გეგმური ეკონომიკის გაუქმების შემდეგ, საქართველოში საბაზრო ეკონომიკამ ვერ შექმნა ის რეალური საფუძველი, რომელიც აუცილებელია ინოვაციური ბიზნესის განვითარებისთვის, კერძოდ:

- სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი როლი ეკონომიკაში, რომელიც განისაზღვრება საქართველოს განვითარების ისტორიული ტრადიციებით და ეროვნული მენტალიტეტის სპეციფიკით. სახელმწიფომ უნდა ჩამოაყალიბოს სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები. მოახდინოს სამეცნიერო, ტექნიკურ და სოციალურ პროგრამების სუბსიდირება და მათ განხორციელებაზე სათანადო კონტროლის ფუნქციების განხორციელება;

- მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო საგანმანათლებლო სისტემა, რომელიც ამზადებდა მაღალკვალიფიციურ საინჟინრო და ტექნიკურ მუშაკებს და უზრუნველყოფდა ქვეყნის კეთილდღეობას, პრაქტიკულად განადგურდა და შეიცვალა აშკარად ბოლონის პროცესით, რომლის მიზანია სტუდენტებმა „აილონ“ ქულები და არა რეალური ცოდნა.

- და ბოლოს, პრივატიზაციის შემდეგ შექმნილი სტრატეგიული მსხვილი კომპანიები მხოლოდ საკუთარი შემოსავლის მაქსიმალური გაზრდით არიან დაკავებული, რომლებიც დროთა განმავლობაში მონოპოლისტებად გადაიქცნენ. ეს უცხოურ კაპიტალს აძლევს იმის საშუალებას, რომ ტრანსნაციონალიზაციის პროცესის წყალობით, დაადგინოს თუ რა ბაზრებზე აწარმოოს პროდუქტები მოძველებული ტექნოლოგიების გამოყენებით, და სად მოახდინოს მათი რეალიზაცია.

ზემოაღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, ქართული ინოვაციური ბიზნესის განვითარებისთვის რეკომენდებულია შემდეგი ნაბიჯების

გადადგმა:

1. გრძელვადიან პერსპექტივაში სახელმწიფომ უნდა შეიმუშაოს ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მკაფიო სტრატეგია, მხარდაჭერილი ინოვაციური საქმიანობის მიმზიდველობის შესაბამისი იდეოლოგიით (ზნეობრივ ღირებულებებზე, მორალსა და პატრიოტიზმზე დაფუძნებული საზოგადოება განწირულია დასაღუპად).

2. ინოვაციური ბიზნესის კეთილდღეობისთვის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ფარგლებში უნდა შეიქმნას ისეთი ინსტიტუციური გარემო, რომელიც პასუხობს ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მოთხოვნებს [8].

3. სახელმწიფომ უფრო აქტიურად უნდა გამოიყენოს ინოვაციების დანერგვის პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდი.

4. დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთისა და აშშ-ს მსგავსად, საქართველოში აუცილებელია შემუშავდეს არა საჯარო-კერძო პარტნიორობის, არამედ სახელმწიფო ადმინისტრირებისა და რეგულირების მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს პრიორიტეტულ სფეროებზე დაფუძნებული ინოვაციური პროექტების განხორციელებას.

4. სახელმწიფომ ასევე უნდა გამოიყენოს საინოვაციო საქმიანობის რეგულირების არაპირდაპირი მეთოდები, კერძოდ საკანონმდებლო ნორმები, საგადასახადო ღონისძიებები, ვენჩურული ინვესტირების (ბიზნეს ანგელოზების) და მცირე და საშუალო ინოვაციური ბიზნესის) მხარდაჭერა, მთავრობის მხარდაჭერით ჩამოყალიბებული ვენჩურული ფონდების საფუძველზე.

5. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს კორპორაციების შექმნას, რომლებიც ავითარებენ უახლეს ტექნოლოგიებს და ინსტიტუციურ ინოვაციურ სტრუქტურებს.

და ბოლოს, ზემოაღნიშნული სტრატეგიული ღონისძიებები შეუძლებელია სახელმწიფოს სოციალური პასუხისმგებლობის გარეშე, რაც უზრუნველყოფილია, უპირველეს ყოვლისა, სტაბილური, თანმიმდევრული, რეალურად მოქმედი საკანონმდებლო ბაზის და ბიზნესის ურთიერთთანამშრომლობით.

საბოლოო დასკვნა

საქართველოში ინოვაციების სფეროში არსებული არასახარბიელო ვითარება აძლიერებს ბიზნესსექტორის წილის შემცირებას კვლევისა და განვითარების დაფინანსებაში, რაც დიდწილად განპირობებულია დაკრედიტების პრობლემებით.

ამავდროულად, უცხოური გამოცდილება მეტყველებს იმაზე, რომ მნიშვნელოვანია განვითარებულ ქვეყნებში არსებული საკანონმდებლო ბაზის შესაძლებლობათა გაზიარება, რის საფუძველზეც ამ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა სახელმწიფოს, ბიზნესსა და ბანკებს შორის ურთიერთნდობის საფუძველზე დაფუძნებული სისტემა.

საქართველოში ურთიერთობების დამყარება სახელმწიფოს, ბიზნესსა და ბანკებს შორის გაცილებით რთულია ეროვნული სპეციფიკის, კორუფციის „განვითარებული“ ინსტიტუტის და ინვესტორების ნაკლები დაინტერესების გამო. ფაქტია, რომ არსებული ადმინისტრაციულ-მმართველობითი გეგმური ეკონომიკის გაუქმების შემდეგ, საქართველოში საბაზრო ეკონომიკამ ვერ შექმნა ქვეყნის ინოვაციური განვითარების პირობები. სახელმწიფომ უნდა ჩამოაყალიბოს სახელმწიფოს განვითარებაზე ორიენტირებული ქვეყნის სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების

პრიორიტეტული მიმართულებები. მოახდინოს სამეცნიერო, ტექნიკურ და სოციალურ პროგრამების სუბსიდირება და მათი სათანადო კონტროლი. მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო სამეცნიერო სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფდა ქვეყნის ეკონომიკურ კეთილდღეობას პრაქტიკულად განადგურდა, პრივატიზაციის შედეგად შექმნილი მსხვილი კომპანიები მხოლოდ საკუთარი შემოსავლის მაქსიმალური ზრდით არიან დაკავებული, რომლებიც მონოპოლისტებად გადაიქცნენ. ეს საშუალებას აძლევს უცხოურ კაპიტალს, ტრანსნაციონალიზაციის პროცესის წყალობით და იმ ტექნოლოგიების გამოყენებით, რომლებიც უკვე მოძველებულია გამოიყენოს ისინი მესამე სამყაროს ქვეყნებში.

ინოვაციური ბიზნესის სფეროში გამოვლენილი პრობლემების გადაწყვეტა უნდა გახდეს სახელმწიფოს პრიორიტეტული მიმართულება, რომელიც უზრუნველყოფს მის მდგრად და დინამიურ ეკონომიკურ განვითარებას.

THE ESSENCE, FORMS OF CONCENTRATION AND IT'S CONTROL MECHANISMS

Copyright © 2024 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: February 22, 2025

Published: March 13, 2025

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-36

Davit Basiashvili

Doctor of Economics (PhD),

Associate Professor

At Technical University of Georgia

ORCID-ID - 0009-0005-8129-5764

E-mail: dbasiashvili@yahoo.com

Slava Fetelava

Doctor of Economics (PhD), Lawyer

Associate Professor

at Grigol Robakidze University

ORCID-ID-0009-0000-7120-1844

E-mail: slava.fetelava@gruni.edu.ge

ABSTRACT

The paper deals with the aspects of legal regulation of merger control, within the framework of the European Union, the USA and Georgian legislation and the role of the competition executive bodies in protecting the principles of competition, since the goal of merger control is to maintain a healthy competitive environment in the relevant markets, protect consumers and prevent monopolistic actions or other types of anti-competitive behavior.

The study devotes significant attention to the analysis of both generally recognized and defined by Georgian legislation - horizontal and non-horizontal (vertical merger and conglomerate) concentrations, as well as to the analysis of such types of mergers common in world practice as market development mergers; product expansion mergers and homogeneous mergers.

However, it is also a fact that economic agents participating in a merger, no matter how well-intentioned they may be, may in some cases have a negative impact on a particular concentration and be/become inappropriate/incompatible with the competitive environment in the relevant market, which is obviously a subject of assessment by the relevant regulatory authorities.

Steaming from the above, the paper discusses both the positive and negative aspects of each concentration/merger, concluding that the provisions of the competition law currently in force in Georgia - in the direction of concentration control - are fully consistent with similar norms of advanced international practice countries, primarily the European Union.

In addition, its enforcement practice, especially after the legislative amendments implemented in 2020, namely, concentrations in the regulated sectors also got the subject to state control, fully responds to the challenges facing the country in this regard.

Thus, the current competition law and the established practice of concentration control in Georgia proves that the competitive environment in the relevant markets is maximally protected in the country and the possibility of implementing concentrations incompatible with the competitive environment is excluded (reduced to a minimum).

Keywords: concentration, horizontal merger, vertical merger, conglomerate, market expansion merger, product expansion merger, homogeneous merger, positive side, negative side.

REFERENCES:

1. EU MERGER CONTROL, A Legal and Economic Analysis, IOANNIS KOKKORIS @ HOWARD SHELANSKI, OXFORD p.1 p.5;
2. COUNCIL REGULATION (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation);
3. Explanatory Dictionary of Competition Terms, Compiled by: Zukakishvili K., Lapachi K., Soviene I., Japaridze L., Second Edition, Tbilisi, 2023, pp. 91-93, (in Georgian Language);
4. <https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>

5. Medzvelia Paata. Mechanisms for Controlling Non-Submitted Concentrations to Prevent Gun Jumping: Insights from the Georgian Competition and Consumer Agency. ARTICLES ON COMPETITION AND REGULATION, OECD-GVH Regional Centre for Competition in Budapest (Hungary);
6. Fetelava Slava, Gogiashvili Shalva, Economic Competition, Tbilisi, "Loi", 2012. pp. 30-31, (in Georgian Language);
7. Basiashvili Davit, Fetelava Slava. Legal and Practical Aspects of Cartel Detection and Prevention, Journal "New Economist", 2024, No. 2-3, pp. 48-56, (in Georgian Language);
8. www.gcca.gov.ge

კონცენტრაციის არსი, ფორმები და მათი კონტროლის მექანიზმები

დავით ბასიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი (PhD),
ასოცირებული პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ORCID-ID - 0009-0005-8129-5764
E-mail: dbasiashvili@yahoo.com

სლავა ფეტელავა

ეკონომიკის დოქტორი (PhD), იურისტი
ასოცირებული პროფესორი
გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი
ORCID-ID-0009-0000-7120-1844
E-mail: slava.fetelava@gruni.edu.ge

აბსტრაქტი

ნაშრომი ეხება სანარმოებს შორის კონცენტრაციების კონტროლის სამართლებრივი რეგულირების ასპექტებს, რომლის ფარგლებში მიმოხილულია - ევროკავშირის, აშშ-ს და საქართველოს შესაბამისი კანონმდებლობა და წარმოჩენილია ამ კანონმდებლობის აღმასრულებელი ორგანოების როლი და მნიშვნელობა კონკურენციის პრინციპების დაცვის საქმეში, რამეთუ, კონცენტრაციათა კონტროლის მიზანს, შესაბამის ბაზრებზე ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს შენარჩუნება, მომხმარებელთა დაცვა და მონოპოლიური ქმედებისა თუ სხვა სახის ანტიკონკურენტული ქცევის პრევენცია წარმოადგენს.

შესაბამისად, კვლევაში მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი, როგორც საყოველთაოდ აღიარებული და საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული - ჰორიზონტალური და არაჰორიზონტალური (ვერტიკალური შერწყმა და კონგლომერატი) კონცენტრაციების, ისე, მსოფლიო პრაქტიკაში გავრცელებულ შერწყმათა ისეთი სახეების ანალიზს, როგორიცაა - ბაზრის განვითარების შერწყმა; პროდუქტის გაფართოების შერწყმა და ერთგვაროვანი შერწყმა.

იქვე ხაზგასმულია იმაზე, რომ ეკონომიკურ აგენტთა კონცენტრაცია, იგივე შერწყმა, რომელიც იწვევს მასში მონაწილე კომპანიების გამსხვილებას, ამ კომპანიებს აძლევს შესაძლებლობას გააფართოონ თავიანთი ეკონომიკური საქმიანობა არსებული ან ახალი მიმართულებით. თავის მხრივ, კონცენტრაციას შესაძლებელია არაერთი მოტივი ჰქონდეს, კერძოდ - მიზნად ისახავდეს ეფექტიანობის ზრდა, საბაზრო ძალაუფლების მოპოვებას, დივერსიფიკაციას, ახალი გეოგრაფიული ბაზრების ათვისებას და სხვა. თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ შერწყმაში მონაწილე ეკონომიკურ აგენტებს, რაც არ უნდა კეთილი მიზნები ჰქონდეთ,

შესაძლებელია, ცალკეულ შემთხვევებში ამა თუ იმ კონცენტრაციას უარყოფითი შედეგი მოჰყვეს და შეუსაბამო/არათავსებადი იყოს/გახდეს შესაბამის ბაზარზე არსებულ კონკურენტულ გარემოსთან, რაც ცხადია შესაბამისი მაკონტროლებელი ორგანოების შეფასების საგანს წარმოადგენს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნაშრომში ნამსჯელია თითოეული კონცენტრაციის/შერწყმის, როგორც დადებით, ისე უარყოფით მხარეებზე, რომლის ბოლოს კეთდება დასკვნა, რომ საქართველოში დღეს მოქმედ კონკურენციის სამართალში ჩადებული დებულებები - კონცენტრაციათა კონტროლის მიმართულებით, სრულ შესაბამისობაშია მოწინავე საერთაშორისო პრაქტიკის ქვეყნების და პირველ რიგში ევროკავშირის ანალოგიურ ნორმებთან.

ამასთან, მისი აღსრულების პრაქტიკა, განსაკუთრებით, 2020 წელს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შემდეგ, ანუ, მას შემდეგ რაც რეგულირებად სექტორებში განსახორციელებლი/განხორციელებული კონცენტრაციებიც დაექვემდებარნენ სახელმწიფო კონტროლს, სრულად პასუხობს ამ კუთხით ქვეყანაში არსებულ გამოწვევებს.

ამდენად, საქართველოში, ამ დროისთვის მოქმედი კონკურენციის სამართალი და კონცენტრაციათა კონტროლის დანერგილი პრაქტიკა იძლევა იმის თქმის საფუძველს, რომ მაქსიმალურადაა ქვეყანაში დაცული კონკურენტული გარემო შესაბამის ბაზრებზე და გამორიცხულია (მინიმუმამდე დასული) კონკურენტულ გარემოსთან არათავსებადი კონცენტრაციების განხორციელების შესაძლებლობა.

საკვანძო სიტყვები: კონცენტრაცია, ჰორიზონტალური შერწყმა, ვერტიკალური შერწყმა, კონგლომერატი, ბაზრის გაფართოების შერწყმა, პროდუქტის გაფართოების შერწყმა, ერთგვაროვანი შერწყმა, დადებითი მხარე, უარყოფითი მხარე.

შესავალი

„სანარმოებს შორის კონცენტრაციების კონტროლის შესახებ“ - ევროსაბჭოს 2004 წლის 20 იანვრის №139/2004 რეგულაციის შესაბამისად, კონცენტრაციას და შერწყმას აქვთ ერთნაირი შინაარსობრივი დატვირთვა. კერძოდ, გამოცემაში - EU MERGER CONTROL, A Legal and Economic Analysis, IOANNIS KOKKORIS @ HOWARD SHELANSKI, OXFORD შერწყმა (MERJER) განიხილება, როგორც კონცენტრაციის სინონიმად.¹

ამდენად, კონცენტრაცია (Concentration), იგივე შერწყმა (Merger) წარმოადგენს ტრანზაქციას, რომლის შედეგადაც ხდება ორი ან მეტი ეკონომიკური აგენტის გაერთიანება კანონმდებლობით დადგენილი სხვადასხვა გზით. ევროკავშირის სამართალში, კონცენტრაციად მიიჩნევა: 1) ორი ან მეტი დამოუკიდებელი ეკონომიკური აგენტის შერწყმა; 2) ერთი ეკონომიკური აგენტის მეორეზე (სრულად ან ნაწილობრივ) კონტროლის მოპოვება და 3) სრულად ფუნქციონირებადი ერთობლივი საწარმოს შექმნა². გარდა ამისა, საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით კონცენტრაციას წარმოადგენს

- ერთი და იმავე პირის სხვადასხვა ეკონომიკური აგენტის მმართველ ორგანოებში მონაწილეობა.³

საწარმოთა გაერთიანების პროცესი, ამა თუ იმ ფორმით, მუდმივად მიმდინარეობს. შესაბამისად, კონცენტრაციის პროცესში ჩართულ კომპანიათა რაოდენობა ცვალებადია და IMMA-ს (Institute for Mergers, Aquasition & Alliance-შერწყმის, შესყიდვების და გაერთიანებების ინსტიტუტი) მიხედვით ბოლო სამი წლის განმავლობაში ხასიათდებოდა კლების ტენდენციით. კერძოდ, 2021 წელს შერწყმების რაოდენობამ 58 308- დან - 5,2 ტრილიონი აშშ დოლარიდან 2024 წელს 36 067-მდე 2,6 ტრილიონ აშშ დოლარამდე შემცირდა⁴. რაც შეეხება საქართველოს 2021 წლის იანვრიდან 2023 წლის დეკემბრამდე საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებელთა სააგენტომ განიხილა 82 660 ბიზნეს შერწყმა და შესყიდვა. აქედან 64 საქმე ექვემდებარებოდა წინასწარი შეტყობინების ვალდებულებას და შესაბამისად ადმინისტრაციული წარმოების დაწყებას⁵.

ზოგადად, შერწყმა გულისხმობს მასში ჩართული თითოეული დამუკიდებელი ეკონომიკური

1 EU MERGER CONTROL, A Legal and Economic Analysis, IOANNIS KOKKORIS @ HOWARD SHELANSKI, OXFORD
2 COUNCIL REGULATION (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation

3 კონკურენციის ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, შემდგენლები: ზუკაკიშვილი ქ., ლაფაჩი ქ., სოვიენე ი., ჯაფარიძე ლ., მეორე გამოცემა, თბ., 2023, გვ. 91-93.

4 <https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>

5 Paata Medzvelia. Mechanisms for Controlling Non-Submitted Concentrations to Prevent Gun Jumping: Insights from the Georgian Competition and Consumer Agency. ARTICLES ON COMPETITION AND REGULATION, OECD-GVH Regional Centre for Competition in Budapest (Hungary)

აგენტის ხანგრძლივი და სამართლიანი მოლაპარაკების პროცესს, რომელიც უნდა ემსახურებოდეს ამ სუბიექტების საერთო ინტერესებს. შესაბამისად, მისი მიზანი დამოკიდებულია ამ პროცესში ჩართული კომპანიების სტრატეგიულ პრიორიტეტებზე და მოიცავს: ბაზრის გაფართოებას ახალ გეოგრაფიულ არეალზე; სინერგიის შექმნას - რესურსების გაერთიანების, შემოსავლის გაზრდის ან ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად; ბაზრის წილის გაზრდას - კონკურენციის შეზღუდვის გზით; ეკონომიკური საქმიანობის დივერსიფიკაციას - პროდუქტის ან მომსახურების შეთავაზების გაფართოებით, რაც ამცირებს დამოკიდებულებას ერთ პროდუქტზე ან სექტორზე; მასშტაბის ეკონომიას - ხარჯების შემცირებას ოპერაციების კონსოლიდაციით, როგორცაა წარმოება ან დისტრიბუცია; ინტელექტუალური საკუთრების - შექმნას; კვლევების და განვითარების გაძლიერებას; ფინანსური სარგებლის მიღებას - შემოსავლების გაზრდილი ნაკადების, უკეთესი ფულადი სახსრების ან ხელსაყრელი საგადასახადო სტრუქტურების მეშვეობით, აქციების გაზრდის ან საფონდო ბირჟებზე უკეთესი პოზიციონირებით.

თავის მხრივ, კომპანიების შერწყმისას, არსებობს რისკი იმისა, რომ წარმოქმნილმა სუბიექტმა დაიკავოს დომინანტური მდგომარეობა ბაზარზე, შეამციროს მომხმარებლის არჩევანი, გაზარდოს ფასები ან ჩაახშოს ინოვაცია. შესაბამისად, ამ პრობლემების თავიდან აცილების მიზნით, თითქმის ყველა მოწინავე საერთაშორისო პრაქტიკის ქვეყანაში შემოღებულია შერწყმათა კონტროლის მექანიზმები, რამაც უნდა უზრუნველყოს: 1) მონოპოლიების თავიდან აცილება, 2) კონკურენციის ხელშეწყობა, 3) მომხმარებელთა დაცვა, 4) ბაზრის ეფექტურობის უზრუნველყოფა და 5) თანაბარი კონკურენტული გარემოს შენარჩუნება, რამაც საბოლოო ჯამში სარგებელი უნდა მოუტანოს როგორც მომხმარებლებს, ისე ბიზნესს და ეკონომიკას.

ძირითადი ტიპსტი

ზოგიერთი მცირე ბაზრის მქონე ქვეყანას მიაჩნია, რომ შერწყმაზე კონტროლი არაა აუცილებელი, რადგანაც ეს უკანასკნელი, მათი აზრით, ხელს უშლის ეკონომიკური აგენტების „კრიტიკული მასისკენ“ მისწრაფებას და შესაბამისად მსოფლიო ბაზრებზე არსებული კონკურენტუნარიანობის დონის მიღწევას. თუმცა, არსებობს მეორე მიდგო-

მაც, რომლის თანახმად შერწყმებზე კონტროლი, თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში აუცილებლობას წარმოადგენს, ვინაიდან მონოპოლიები ხშირად სამამულო მომხმარებლის ხარჯზე ღებულობენ „მონოპოლიურ რენტას“ ისე, რომ არ ამაღლებენ კონკურენტუნარიანობას საერთაშორისო ბაზრებზე. გარდა ამისა, კონტროლის არ არსებობის პირობებში მსხვილ უცხოურ კომპანიებს ეძლევათ საშუალება აკრძალვების გარეშე განახორციელონ კანონსაწინააღმდეგო მონოპოლიური საქმიანობა. ამასთან, მიჩნეულია, რომ კონკურენციაზე უარყოფითი ზეგავლენის ალბათობა გაცილებით მეტია მაღალკონცენტრირებულ ბაზრებზე შერწყმის დროს, სადაც წარმოიქმნებიან კომპანიები განსაკუთრებულად დიდი საბაზრო ძალაუფლებით. შესაბამისად, ქვეყნის სპეციფიკისა და კონკურენციის ორგანოებში დაგროვილი გამოცდილების გათვალისწინებით შეწყობის კანონიერების კრიტერიუმები დგინდება დომინანტობის ან კონკურენციის შეზღუდვით დებულებების შესაბამისად¹. ამასთან, ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ კონცენტრაციების კონტროლი ყოველთვის იქნება კონკურენციის სამართლის აღსრულების არსებითი განხილვის საგანი².

რამდენადაც კონცენტრაციის კონტროლის მიზანია სამართლიანი კონკურენციის შენარჩუნება, მომხმარებელთა დაცვა და მონოპოლიური ქმედებისა თუ სხვა სახის ანტიკონკურენტული ქცევის პრევენცია, ის ცხადია, ხორციელდება შესაბამისი ზედამხედველი ორგანოების მიერ. კერძოდ, აშშ-ში ასეთ ზედამხედველ ორგანოს წარმოადგენს ფედერალური ვაჭრობის კომისია (FTC), ხოლო ევროკავშირში - კონკურენციის კომისია. რაც შეეხება საქართველოს, აქ შერწყმათა კონტროლს, არარეგულირებად სექტორში, საფუძველი ჩაეყარა 2021 წლიდან - „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონისა და მისი ქვემდებარე აქტის /„კონცენტრაციის შესახებ შეტყობინების წარდგენისა და განხილვის წესი“ (კონკურენციის სააგენტოს 30.09.2014 წლის №30/09-4 ბრძანება, მოგვიანებით ის შეიცვალა 26.10.2020 წლის №39 ბრძანებით)/ მიღებით და მის აღმასრულებელ ორგანოს წარმოადგენს საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტო. მოგვიანებით, უკვე 2020 წლიდან, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შემდეგ, ეკონომიკურ აგენ-

1 ფეტელავა ს., გოგიაშვილი შ., ეკონომიკური კონკურენცია, თბ., „ლოი“, 2012. გვ. 30-31

2 ბასიაშვილი დ., ფეტელავა ს. კარტელის გამოვლენისა და აღკვეთის სამართლებრივი და პრაქტიკული ასპექტები, ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, 2024, №2-3, გვ. 48-56;

ტთა კონცენტრაციებზე კონტროლის მექანიზმები გავრცელდა არარეგულირებად სექტორზეც და ამ სფეროებში, მათი აღსრულება დაევაღათ რეგულირებადი სექტორის მარეგულირებელ ორგანოებს - საქართველოს ეროვნულ ბანკს, საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელ ეროვნულ კომისიას და საქართველოს კომუნიკაციების კომისიას.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის რეალობა, რომ საქართველოში კანონმდებლობით განსაზღვრული კონცენტრაციების - 1) ჰორიზონტალური და 2) არაჰორიზონტალური (ვერტიკალური შერწყმა და კონგლომერატი) კონცენტრაციების გარდა, მსოფლიო პრაქტიკაში გვხვდება შერწყმათა ისეთი სახეები, როგორიცაა - 3) ბაზრის გაფართოების შერწყმა, 4) პროდუქტის გაფართოების შერწყმა და 5) ერთგვაროვანი შერწყმა. ცხადია, ეკონომიკურ აგენტთა კონცენტრაცია, იგივე შერწყმა, რომელიც იწვევს მასში მონაწილე კომპანიების გამსხვილებას, ამ კომპანიებს აძლევს შესაძლებლობას გააფართოონ თავიანთი ეკონომიკური საქმიანობა არსებული ან ახალი მიმართულებით. თავის მხრივ, კონცენტრაციას შესაძლებელია არაერთი მოტივი ჰქონდეს, კერძოდ - მიზნად ისახავდეს ეფექტიანობის ზრდას, საბაზრო ძალაუფლების მოპოვებას, დივერსიფიკაციას, ახალი გეოგრაფიული ბაზრების ათვისებას და სხვა. თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ შერწყმაში მონაწილე ეკონომიკურ აგენტებს, რაც არ უნდა კეთილი მიზნები ჰქონდეთ, შესაძლებელია, ცალკეულ შემთხვევებში ამა თუ იმ კონცენტრაციას უარყოფითი შედეგი მოჰყვეს და შეუსაბამო/არათავსებადი იყოს/გახდეს შესაბამის ბაზარზე არსებულ კონკურენტულ გარემოსთან, რაც ცხადია შესაბამისი მაკონტროლებელი ორგანოების შეფასების საგანს წარმოადგენს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ შერწყმებს აქვთ როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ეფექტი. შესაბამისად, ამ სტატიის ფარგლებში შევეცდებით, მოკლედ წარმოვაჩინოთ თითოეული შერწყმის, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები.

1) ჰორიზონტალური შერწყმა, წარმოადგენს ერთსა და იმავე სასაქონლო ბაზარზე მოქმედი ერთმანეთის კონკურენტი ეკონომიკური აგენტების კონცენტრაციას, რასაც შეიძლება ჰქონდეს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები:

1.1) დადებითი მხარეები: ა) საბაზრო წილის ზრდა (შერწყმაში მონაწილე კომპანიათა სამომხმარებლო ბაზრების გაერთიანება, საბაზრო ძალის გაძლიერება), ბ) მასშტაბის ეკონომია (ხარჯების

დაზოგვა, შემცირება ისეთ სფეროებში, როგორიცაა წარმოება, შესყიდვები და მარკეტინგი), გ) კონკურენციის შემცირება (კონკურენტების რაოდენობის შემცირება, რაც ახალ სუბიექტს საშუალებას მისცემს გაზარდოს ფასები და კონტროლი ბაზარზე), დ) ხელმისაწვდომობა ახალ ტექნოლოგიებზე ან გამოცდილებაზე (იმ ტექნოლოგიურ სიახლეებსა თუ სპეციალიზებულ გამოცდილებაზე თანაზიარობა, რაც გააჩნია შერწყმაში მონაწილე მხარეებს), ე) გამარტივებული ოპერაციები (არსებული ოპერაციების გამარტივება და უფრო ეფექტური ბიზნეს მოდელის ფორმირება), ვ) გაზრდილი ვაჭრობის ძალა (მეტი ბერკეტი მომწოდებელთან და დისტრიბუტორებთან, უკეთეს პირობებსა და ფასებზე მოლაპარაკების საწარმოებლად).

1.2) უარყოფითი მხარეები: ა) მონოპოლიის რისკი (თუ გაერთიანებული ერთეული გახდება დომინანტი, მას შეუძლია შეამციროს კონკურენცია, რაც გამოიწვევს მონოპოლიურ ქცევას, როგორიცაა ფასების დაფიქსირება ან მომხმარებლის არჩევანის შეზღუდვა), ბ) კულტურული და ინტეგრაციის გამოწვევები (ღირებულებების, ოპერაციების ან მართვის სტილების არასწორმა თანხვედრამ შეიძლება გამოიწვიოს შერწყმის არაეფექტურობა), გ) სამუშაოს დაკარგვა (ადმინისტრაციული ხარჯების (დუბლირებული სამუშაო ადგილების) შემცირება), დ) მომხმარებელთა რეაქცია (კონკურენციის შემცირებამ შეიძლება გამოიწვიოს უფრო მაღალი ფასები ან მომსახურების ხარისხის შემცირება), ე) სინერგიების გადაჭარბებული შეფასება (კომპანიებმა შეიძლება გადაჭარბებულად შეაფასონ შერწყმის სარგებელი ან სინერგია, რაც იწვევს იმედგაცრუებულ შედეგებს), ვ) სამართლებრივი და მარეგულირებელი საკითხები (შერწყმა შეიძლება წააწყდეს იურიდიულ გამოწვევებს, შეფერხებებს ან თუნდაც უარის თქმას, თუ ჩაითვლება, რომ ის ქმნის უსამართლო დომინირებას ბაზარზე).

საბოლოოდ, შეიძლება ითქვას, რომ ჰორიზონტალურმა შერწყმამ ერთის მხრივ, შეიძლება უზრუნველყოს წარმოების პროცესის მნიშვნელოვანი ზრდის შესაძლებლობები და ეფექტურობა, თუმცა მხედველობაშია მისაღები და გასათვალისწინებელი ის გარემოებაც, რომ ამ შერწყმას შეიძლება მოჰყვეს გამოწვევები, რომლებიც დაკავშირებულია კონკურენციასთან და მარეგულირებელის მიერ გადაწყვეტილების მიღებასთან.

2) არაჰორიზონტალური შერწყმა, რომელიც სხვადასხვა სასაქონლო ბაზრებზე მოქმედი არაკონკურენტი ეკონომიკური აგენტების გაერთიანებაა, მოიცავს: **2.1) ვერტიკალურ შერწყმას**, ანუ კონცე-

ნტრაციას წარმოებისა და დისტრიბუციის სხვადასხვა საფეხურზე მოქმედ ეკონომიკურ აგენტებს შორის (როდესაც შერწყმის სუბიექტები მონაწილეობენ ერთ ინდუსტრიაში და არიან მიწოდების ჯაჭვის სხვადასხვა ეტაპზე) და **2.2) კონგლომერატს**, რომელიც წარმოიქმნება ერთმანეთთან სრულიად დაუკავშირებელი საქმიანობის (განსხვავებულ ინდუსტრიასა და ბაზრებზე მოქმედი) მექონე ეკონომიკური აგენტები შერწყმის/კონცენტრაციის ან სხვადასხვა სფეროში ინვესტირების შედეგად.

ცხადია, როგორც სხვა ნებისმიერ შერყმას, ამ სახით შერწყმებსაც აქვთ დადებითი და უარყოფითი მხარეები. კერძოდ:

2.1.1) ვერტიკალური შერწყმის დადებითი მხარეებს წარმოადგენს: ა) გაუმჯობესებული მიწოდების ჯაჭვის ეფექტურობა (მიწოდების ჯაჭვის მეტი კონტროლით, გაერთიანებულ კომპანიას შეუძლია შეამციროს შეფერხებები, გაამარტივოს წარმოება), ბ) ხარჯების შემცირება (ვერტიკალური ინტეგრაცია საშუალებას აძლევს კომპანიას უარი თქვას შუამავლებზე და სასაწყობო მეურნეობაზე, რაც იწვევს ნედლეულის ან დისტრიბუციის ხარჯების შემცირებას), გ) უკეთესი კონტროლი წარმოებაზე (წარმოების პროცესზე კონტროლის გაზრდა აუმჯობესებს საოპერაციო მოქნილობას), დ) გაზრდილი კონკურენტული უპირატესობა (კონკურენტების მიერ ბიზნეს მოდელის გამოორების ან მიწოდების ჯაჭვის ჩაშლის სირთულე), ე) გაუმჯობესებული კოორდინაცია (წარმოების და დისტრიბუციის უფრო ეფექტურად მორგება, რესურსების განაწილების ოპტიმიზაცია, შეფერხებების შემცირება და მარაგის მენეჯმენტის გაძლიერება), ვ) ახალ ბაზრებზე წვდომა (მომწოდებლებთან ან დისტრიბუტორებთან შერწყმით, ახალ გეოგრაფიულ ბაზრებზე წვდომის გაფართოება).

2.1.2) ვერტიკალური შერწყმის უარყოფითი მხარეებია: ა) ინტეგრაციის გამონაკლები (წარმოების ან დისტრიბუციის სხვადასხვა ეტაპების მართვამ შეიძლება გამოიწვიოს სირთულე, რადგან კომპანიას სჭირდება სხვადასხვა ოპერაციული ასპექტების დამუშავება, ნედლეულის მოპოვებიდან მომხმარებელთა მიწოდებამდე, რაც მოითხოვს დამატებით გამოცდილებას), ბ) შემცირებული მოქნილობა (შეიძლება ჩაიკეტოს საკუთარ მიწოდების ჯაჭვში, რაც ართულებს უფრო კონკურენტუნარიან ან ინოვაციურ მომწოდებლებზე ან დისტრიბუტორებზე გადასვლას), გ) უფრო მაღალი საწვინის ხარჯები (მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლებელია გრძელვადიანი ხარჯების დაზოგვა, შერწყმისა და ინტეგრაციის საწვინის ხარჯები (მაგ., რესტ-

რუქტურიზაცია, ტექნოლოგიების ინვესტიციები) შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი, როგორც ფინანსურად, ასევე რესურსების თვალსაზრისით), დ) მარეგულირებელი ექსპერტიზა (შეიძლება გახდეს კონკურენციის კანონმდებლობის აღმასრულებელი ორგანოს ინტერესის სფერო, თუ შერწყმა აღქმულ იქნება, როგორც კონკურენციის შემაფერხებელი და გამოიწვევს არასამართლიან საბაზრო პრაქტიკას, როგორცაა კონკურენციის შემცირება ან მიწოდების ჯაჭვების მონოპოლიზაცია), ე) კულტურული და მართვის კონფლიქტები (მიწოდების ჯაჭვის სხვადასხვა ნაწილში კომპანიების შერწყმამ შეიძლება გამოიწვიოს ინტეგრაციის სირთულეები, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს განსხვავებები მართვის კულტურაში, პროცესებში ან სტრატეგიულ მიზნებში), ვ) ზედმეტად დამოკიდებულება შიდა მომწოდებლებზე (შეიძლება ზედმეტად დაეყრდნოს თავის შიდა მომწოდებლებს, რაც ზღუდავს უკეთესი გარე პარტნიორების პოვნის ან ბაზრის ცვლილებებთან ადაპტირების შესაძლებლობას).

როგორც ვხედავთ, ვერტიკალური შერწყმა ერთი მხრივ, გვთავაზობს უფრო მეტ კონტროლს მიწოდების ჯაჭვზე და ხარჯების დაზოგვაზე, თუმცა, მეორე მხრივ, მას თან ახლავს ისეთი გამოწვევები, როგორცაა ინტეგრაციის სირთულეები, შემცირებული მოქნილობა და მარეგულირებელი ორგანოების კონტროლის არეალში მოხვედრის რისკი.

2.2.1) კონგლომერატის დადებითი მხარეებია: ა) რისკის დივერსიფიკაცია (ვინაიდან კომპანიები მუშაობენ სხვადასხვა ინდუსტრიაში, ერთი სექტორის ვარდნა კომპენსირდება მეორეში წარმატებით, რაც ამცირებს საერთო ბიზნეს რისკს), ბ) გაზრდილი ფინანსური სიძლიერე (გაერთიანებული ფინანსური რესურსები მას საშუალებას აძლევს უფრო ადვილად გაუმკლავდეს ეკონომიკურ გამოწვევებს), გ) გაფართოებულ ბაზრებზე წვდომა (ახალ ბაზრებსა და მომხმარებელთა სეგმენტებზე წვდომა იძლევა შემოსავლების მთლიანი ნაკადის გაზრდის შესაძლებლობას), დ) ოპერატიული სინერგია (გაუმჯობესებული ფინანსური მენეჯმენტი და რესურსების უფრო ეფექტური გამოყენება), ე) ჯვარედინი გაყიდვების შესაძლებლობები (გაყიდვები ახალ ბაზრებზე ორივე კომპანიის ძლიერი მხარეების გამოყენებით), ვ) გაზრდილი ბრენდის აღიარება (სხვადასხვა ინდუსტრიაში მოქმედი კომპანიების რეპუტაციის ხარჯზე ბრენდის ღირებულების გაზრდა და ხილვადობის გაძლიერება).

2.2.2) კონგლომერატის უარყოფითი მხარეებს

წარმოადგენს: ა) მართვის სირთულე (სხვადასხვა ინდუსტრიებში მართვა მოითხოვს მენეჯმენტის მნიშვნელოვან გამოცდილებას და ახალ სექტორებთან გაცნობის ნაკლებობამ შეიძლება გამოიწვიოს არაეფექტურობა ან ცუდი გადაწყვეტილების მიღება), ბ) შეზღუდული სინერგიები (რადგანაც კომპანიები ფუნქციონირებენ დაუკავშირებელ ინდუსტრიებში, შეიძლება არსებობდეს რამდენიმე ოპერაციული სინერგია, რაც ართულებს ბიზნეს-ფუნქციების ინტეგრაციას და ხარჯების ეფექტურად შემცირებას), გ) გადაჭარბების რისკი (ახალ ინდუსტრიებში შესვლით, კომპანიამ შეიძლება გააგრძელოს ისეთი რესურსები, რაც ართულებს ფოკუსირებისა და ეფექტურობის შენარჩუნებას ბიზნესის ყველა სეგმენტში), დ) კულტურული ინტეგრაციის საკითხები (სხვადასხვა ინდუსტრიებს ხშირად გააჩნიათ სხვადასხვა კორპორატიული კულტურა და გაერთიანებულმა კომპანიებმა შესაძლოა გამოწვევა შეასრულონ თავიანთი ღირებულებების, მენეჯმენტის სტილისა და სამუშაო გარემოში), ე) მარეგულირებელი და ფინანსური სირთულე (იურიდიული და ფინანსური ხასიათის სირთულეები - სხვადასხვა ანგარიშგების მოთხოვნების მართვის თვალსაზრისით), ვ) გაზრდილი ვალის ტვირთი (შერწყმა ხშირად მოიცავს მნიშვნელოვან ფინანსურ ინვესტიციებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს დავალიანების გაზრდა)

3) ბაზრის გაფართოების შერწყმა იწოდება ისეთი კონცენტრაცია, რომელიც ხორციელდება იმ ეკონომიკურ აგენტებს შორის, რომლებიც ყოფიან ერთსა და იმავე პროდუქტს სხვადასხვა გეოგრაფიულ ბაზრებზე. ეს შეიძლება მოიცავდეს გეოგრაფიული არეალის გაფართოებას, ინდუსტრიის ახალ სეგმენტებში შესვლას ან სხვა მომხმარებელთა სეგმენტის გაფართოებას. არსებობს რამდენიმე გზა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ბაზრის გაფართოება:

- გეოგრაფიული არეალის გაფართოება, როდესაც ეკონომიკური აგენტები სხვადასხვა რეგიონიდან ერთიანდებიან.
- პროდუქტის/მომსახურების გაფართოება, როდესაც ბაზრის გაფართოების შერწყმით, ახალი კომპანია ფართო აუდიტორიას თავაზობს დამატებით პროდუქტებსა და სერვისებს.
- მომხმარებელთა ბაზის ზრდა, რაც საშუალებას მისცემს შერწყმაში მონაწილე ეკონომიკურ აგენტებს შევიდნენ მომხმარებელთა ახალ ასაკობრივ სეგმენტში, რომლებზეც ადრე შეზღუდული წვდომა ჰქონდათ.
- ოპერაციული სინერგიები, რაც ეხმარება კომპანიებს უფრო ეფექტურად იმუშაონ, შეამცი-

რონ ხარჯები და მეტი დანაზოგი მიმართონ ახალი ბაზრების ათვისებაში.

• გაზრდილი ბაზრის წილი, საშუალებას აძლევს ერთი და იგივე ინდუსტრიის ეკონომიკურ აგენტებს რესურსების გაერთიანებით, მეტი საბაზრო ძალა ჰქონდეთ, რომ კონკურენცია გაუწიონ შესაბამისი ბაზრის უფრო დიდ მოთამაშეებს.

ბაზრის გაფართოებისთვის შერწყმის თვალსაჩინო მაგალითია Instagram-ის შეძენა Facebook-ის მიერ 2012 წელს. Facebook ფოკუსირებული იყო ფართო სოციალურ ქსელზე, ხოლო Instagram იყო ფოტოების გაზიარების პლატფორმა. შერწყმამ Facebook-ს საშუალება მისცა გაფართოებულიყო ბაზრის ახალ სეგმენტში - ფოტოცენტრულ სოციალურ მედიაში - და ამავდროულად მოიცილა პოტენციური კონკურენტი. თავის მხრივ, ინსტაგრამმა ისარგებლა Facebook-ის რესურსებით, მათ შორის სარეკლამო შესაძლებლობებით და უფრო დიდი ინფრასტრუქტურით, რაც დაეხმარა მას უფრო გლობალური მასშტაბით განვითარებაში.

4) პროდუქტის გაფართოების შერწყმა არის კონცენტრაცია, რომელიც ხორციელდება იმ ეკონომიკურ აგენტებს შორის, რომლებიც ყოფიან არაკონკურენტულ, განსხვავებულ, მაგრამ მონათესავე პროდუქტებს იმავე ბაზარზე. ამ შერწყმის მიზანი, როგორც წესი, არის შერწყმული ეკონომიკური აგენტების პროდუქციის ხაზის და მომხმარებელთა ბაზის კონცენტრაცია/გაფართოება. ასეთი შერწყმა კომპანებს საშუალებას აძლევს არსებულ მომხმარებელთა ბაზას შესთავაზონ თავიანთი პროდუქციის უფრო ფართო ასორტიმენტი, გაზარდონ ბაზრის წვდომა და პოტენციური შემოსავალი. შერწყმა იძლევა დამატებითი პროდუქტების ჯვარედინი გაყიდვის ან შეფუთვის საშუალებას. შერწყმის შემდეგ, მათ შეუძლიათ შესთავაზონ პროდუქციის უფრო ფართო ასორტიმენტი, პოტენციურად გაზარდონ გაყიდვები დამატებითი შეთავაზებებით. პროდუქტის გაფართოების შერწყმა ხშირად ტარდება ბაზარზე ყოფნის გასაძლიერებლად, პროდუქტის პორტფელის დივერსიფიკაციისა და პროდუქტის გაფართოების შერწყმის პოზიტიური ბრენდის ბერკეტის გამოყენების მიზნით. მის დადებით და უარყოფით მხარეებს წარმოადგენს:

4.1) დადებითი მხარეები: ა) გაფართოებული პროდუქციის ხაზი (გაერთიანების ხარჯზე შეუძლიათ შესთავაზონ დამატებითი პროდუქტების უფრო ფართო ასორტიმენტი, რაც მათ ეხმარება მოიზიდონ მეტი მომხმარებელი და დააკმაყოფილონ მათი საჭიროებები), ბ) ჯვარედინი გაყიდვების შესაძლებლობები (კომპანიებს ეძლევათ შესაძ-

ლებლობა გაყიდონ თავიანთი პროდუქტები ერთმანეთის მომხმარებელთა ბაზაზე, რაც აძლიერებს გაყიდვების შესაძლებლობებს), გ) გაზრდილი ბაზრის წილი (შეიძლება გაიზარდოს კომპანიის წილი, დაკავშირებულ ბაზარზე შეხებით, ანუ ახალი ბაზრის პროდუქციამ ხელი შეუწყო კომპანიის წილის ზრდას მის პირვანდელ სასაქონლო ბაზარზე), დ) საერთო რესურსები და სინერგიები (გაერთიანებულ კომპანიებს შეუძლიათ ისარგებლონ ოპერაციული სინერგიებით, როგორცაა კომბინირებული მარკეტინგული ძალისხმევა, განაწილების არხები და საერთო R&D, ხარჯების შემცირება და ეფექტურობის გაზრდა), ე) ბრენდის გაძლიერება (ერთი ბრენდის ქვეშ პროდუქციის ფართო არჩევანის შეთავაზებამ შეიძლება გააძლიეროს ბრენდის ბაზარზე ყოფნა და შექმნას უფრო შეკრული იმიჯი).

4.2) უარყოფითი მხარეები: ა) ინტეგრაციის გამოწვევები (გაერთიანებამ შეიძლება გამოიწვიოს ლოგისტიკური, კულტურული და ოპერაციული სირთულეები), ბ) ბრენდის განზავება (პროდუქციის ასორტიმენტის გაფართოებამ შეიძლება შეასუსტოს ბრენდის იდენტურობა, თუ მომხმარებლები ვერ ხედავენ ძლიერ კავშირს ორიგინალსა და ახალ პროდუქტებს შორის), გ) გაზრდილი სირთულე (პროდუქციის ფართო ასორტიმენტს შეიძლება ჰქონდეს გამოწვევები უფრო რთული მიწოდების ჯაჭვის, მარკეტინგული სტრატეგიისა და მომხმარებელთა მომსახურების მართვაში), დ) მარეგულირებელის მხრიდან შემოწმება (შერწყმის ზომისა და ჩართული ინდუსტრიების მიხედვით, მარეგულირებელ ორგანოებს შეუძლიათ შეამოწმონ გარიგება, რათა დარწმუნდნენ, რომ ის არ შეამცირებს კონკურენციას ან ზიანს არ აყენებს მომხმარებლებს), ე) ზედმეტად გაფართოების პოტენციალი (თუ კომპანიამ ზედმეტად გააფართოვა თავისი პროდუქციის ხაზი, მან შეიძლება დაკარგოს ფოკუსირება თავის ძირითად, ძლიერ მხარეებზე).

ამდენად, როგორც ვხედავთ, პროდუქტის გაფართოების შერწყმამ, რომელიც ორიენტირებულია დაკავშირებული პროდუქტის დამატებაზე პროდუქციის ხაზის გაფართოებისათვის, შეიძლება გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ზრდა და სინერგია, თუ კარგად ვმართავთ ამ პროცესს. თუმცა, ის ასევე წარმოადგენს გამოწვევებს, რომლებიც საჭიროებს გულდასმით განხილვას.

5) ერთგვაროვანი შერწყმა, როდესაც ხდება ისეთი ბიზნესის გაერთიანება, რომლებიც ემსახურებიან ერთსა და იმავე სამომხმარებლო ბაზას სხვადასხვა გზით. შეიძლება თქვას, რომ ერთგვაროვანი შერწყმა და პროდუქტის გაფა-

რთობის შერწყმა არის დაკავშირებული, მაგრამ განსხვავებული ცნებებია შერწყმისა და შეძენის სფეროში. ერთგვაროვანი შერწყმა ფოკუსირებულია ეკონომიკური აგენტების ისეთ გაერთიანებაზე, რომლებიც დაკავშირებულია კონკრეტულ ინდუსტრიასთან, თუმცა, ბაზარს სთავაზობენ სხვადასხვა ტიპის პროდუქტს. ერთგვაროვანი შერწყმა ხდება მაშინ, როდესაც ერთი და იგივე ინდუსტრიის ან სექტორის ისეთი ეკონომიკური აგენტებია გაერთიანებული, რომლებიც არ აწარმოებენ მსგავს საქონელს. კომპანიები ჩვეულებრივ იზიარებენ დაკავშირებულ ან დამატებით ბაზრებს, სადისტრიბუციო არხებს ან ტექნოლოგიებს. ამის თვალსაჩინო მაგალითია - თხილამურების მწარმოებელი კომპანიისა და თხილამურების ფეხსაცმლის ან სათხილამურო კომბინიზონების მწარმოებელი კომპანიების შერწყმა. სხვა სიტყვებით, ერთგვაროვანი შერწყმის მიზანია, დამატებითი სერვისების ან ბაზრის სეგმენტების გამოყენება, მაშინ, როდესაც პროდუქტის გაფართოების შერწყმა ემსახურება არსებული მომხმარებლებისთვის პროდუქტის შეთავაზების გაფართოებას. თანმიმდევრული შერწყმა (ასევე ცნობილია როგორც პროდუქტის გაფართოების შერწყმა) მოიცავს კომპანიებს, რომლებიც მუშაობენ დაკავშირებულ ინდუსტრიებში ან აქვთ მსგავსი პროდუქტები ან მომსახურება, მაგრამ არ არიან პირდაპირი კონკურენტები. ამ კომპანიებს, როგორც წესი, აქვთ გარკვეული ოპერაციული სინერგია ან მომხმარებელთა გადაფარვა, რაც გაერთიანებას მიმზიდველს ხდის. ამ ტიპის შერწყმის დადებითი და უარყოფითი მხარეებს წარმოადგენს:

5.1) დადებითი მხარეები: ა) ბაზრის გაფართოება (საშუალებას აძლევს კომპანიებს შევიდნენ ახალ ბაზრებზე ან მიიღონ მომხმარებელთა ახალი სეგმენტები, რომლებიც ხშირად დაკავშირებული არიან მის ამჟამინდელ მომხმარებელთა ბაზასთან - გააფართოვონ პროდუქტის შეთავაზება არსებული მომხმარებლებისთვის, უფრო სრულყოფილი პროდუქციის მიწოდებით), ბ) სინერგიის შექმნა (კომპანიებს შეუძლიათ გამოიყენონ ერთმანეთის მომხმარებელთა ბაზები, გაყიდვების არხები და მარკეტინგული სტრატეგიები, რაც იწვევს ჯვარედინი გაყიდვების გაზრდის შესაძლებლობებს. შესაბამისად, მასშტაბის ეკონომიამ შეიძლება შეამციროს ხარჯები დამატებითი რესურსებისა და შესაძლებლობების გამო), გ) რისკის დივერსიფიკაცია (ერთგვაროვანი შერწყმის შეუძლია შეამციროს დამოკიდებულება ერთ პროდუქტზე ან მომსახურებაზე, რაც კომპანიას უფრო გამძლეს

გახდის ბაზრის რყევების მიმართ), დ) გაზრდილი საბაზრო ძალა (შერწყმამ შეიძლება გააძლიეროს კომპანიის საბაზრო პოზიცია მისი წვდომის გაფართოებით და კონკურენტებთან კონკურენციის უნარის გაუმჯობესებით), ე) გაუმჯობესებული ფინანსური სიძლიერე (გაერთიანებულ ერთეულს ხშირად აქვს უფრო დიდი აქტივების ბაზა, რამაც შეიძლება გააუმჯობესოს კაპიტალის მოზიდვის უნარი ან ფინანსური ვარდნა).

5.2) უარყოფითი მხარეები: ა) კულტურული განსხვავებები (განსხვავებულმა კორპორატიულმა კულტურამ და მენეჯმენტის სტილმა შეიძლება გამოიწვიოს კონფლიქტები და ჩაშალოს ინტეგრაციის ძალისხმევა), ბ) სინერგიის გადაჭარბებული შეფასება (მოსალოდნელი სინერგია, შეიძლება იყოს გადაჭარბებული ან უფრო რთულად მისაღწევი, ვიდრე მოსალოდნელი იყო. ამ სინერგიების შეუსრულებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს იმედგაცრუება და ფინანსური დაძაბვა), გ) ინტეგრაციის გამოწვევები (კომპანიათა ოპერაციების, IT სისტემებისა და პროდუქტის ხაზების ინტეგრირება შეიძლება რთული იყოს, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ კომპანიებს აქვთ განსხვავებული ბიზნეს პროცესები), დ) ფოკუსის დაკარგვის რისკი (კომპანიებმა შეიძლება დაკარგონ ფოკუსირება თავიანთ ძირითად ოპერაციებზე, როდესაც გაფართოებას ახდენენ დაკავშირებულ სფეროებში და პოტენციურად ამცირებენ თავიანთ ბრენდს ან ამცირებენ ეფექტურობას მათ პირველად ბაზრებზე), ე) მარეგულირებელი ბარიერები (შერწყმით თუ იქმნება დიდი საბაზრო ძალა კონკრეტულ სექტორში, შესაძლებელია კონკურენციის ორგანომ შეაფერხოს შერწყმის დასრულების პროცესი), ვ) ბრენდის დასუსტება (გაერთიანებულმა კომპანიამ შეიძლება იბრძოლოს ორივე ფირმის უნიკალური ბრენდის იდენტობის შესანარჩუნებლად, რამაც შეიძლება დააბნიოს მომხმარებლები).

ამდენად, როგორც ვხედავთ ერთგვაროვანი შერწყმა იძლევა ზრდისა და დივერსიფიკაციის შესაძლებლობებს, თუმცა, ის ასევე შეიცავს რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია ინტეგრაციასთან, სინერგიასთან და ორგანიზაციულ ჰარმონიასთან.

რაც შეეხება საქართველოს, აქ კონცენტრაციების კონტროლის აღსრულების პრაქტიკას, ეს როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საფუძველი ჩაეყარა 2014 წლის 1 ოქტომბრიდან. შესაბამისად, არარეგულირებადი სექტორის ეკონომიკური აგენტები, რომლებიც აპირებენ კონცენტრაციას

და რომელთა ერთობლივი წლიური ბრუნვა განსახორციელებელი კონცენტრაციის წინა წლისათვის არის 20 მილიონი ლარი და მეტი, ხოლო ამავე კონცენტრაციაში მონაწილე თითოეული მხარის წლიური ბრუნვა იმავე წლისათვის შეადგენს მინიმუმ 5 მილიონ ლარს, ვალდებულნი არიან შესაბამისი შეტყობინებით (კანონმდებლობით დადგენილი ფორმით) მიმართონ საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოს. თავის მხრივ, სააგენტო კანონმდებლობით მისთვის დეფიციტური უფლებამოსილების ფარგლებში, ახდენს კონცენტრაციის თაობაზე შემოტანილი შეტყობინების კონკურენტულ გარემოზე თავსებადობის შესწავლას და მის საფუძველზე იღებს დადებით ან უარყოფით გადაწყვეტილებას.

2014 წლის 1 ოქტომბრიდან მოყოლებული, კონკურენციის სააგენტოს ამჟამინდელი სახით ფუნქციონირებიდან 10 წლის მანძილზე (2024 წლის 1 დეკემბრის ჩათვლით), საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოში კონცენტრაციის მისაღებად შემოსული იყო 43 შეტყობინება, საიდანც დადებითი პასუხი (თანხმობა) გაიცა ყველაზე¹.

დასკვნა

საბოლოოდ, შეიძლება ერთმნიშვნელოვნად ითქვას, რომ საქართველოში დღეს მოქმედ კონკურენციის სამართალში ჩადებული დებულებები - კონცენტრაციათა კონტროლის მიმართულებით, სრულ შესაბამისობაშია მონიწივე საერთაშორისო პრაქტიკის ქვეყნების და პირველ რიგში ევროკავშირის ანალოგიურ ნორმებთან. ამასთან, მისი აღსრულების პრაქტიკა, განსაკუთრებით, 2020 წელს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შემდეგ, ანუ, მას შემდეგ რაც რეგულირებადი სექტორებში განსახორციელებელი/განხორციელებული კონცენტრაციებიც დაექვემდებარნენ სახელმწიფო კონტროლს, სრულად პასუხობს ამ კუთხით ქვეყანაში არსებულ გამოწვევებს. ამდენად, საქართველოში, ამ დროისთვის მოქმედი კონკურენციის სამართალი და კონცენტრაციათა კონტროლის დანერგული პრაქტიკა იძლევა იმის თქმის საფუძველს, რომ მაქსიმალურადაა დაცული კონკურენტული გარემო შესაბამის ბაზრებზე, შესაბამისად, გამორიცხულია (მინიმუმამდე დასული) კონკურენტულ გარემოსთან არათავსებადი კონცენტრაციების განხორციელების შესაძლებლობა.

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON TOURISTS SATISFACTION

(A STUDY USING THE „STIMULUS-ORGANISM-RESPONSE“ MODEL)

Copyright © 2024 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: February 24, 2025

Published: March 17, 2025

Original scientific article

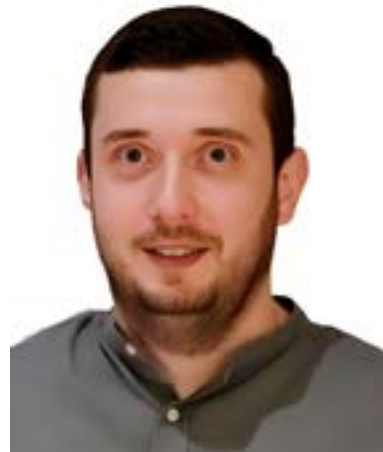
DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-45

Nugzar Todua

Doctor of Economics Science,
Professor and Head of Marketing Department,
Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
E-mail: nugzar.todua@tsu.ge
Cell: (+995 593) 32 16 55

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1486-2141>

Levan Danelia

PhD Student,
Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University
E-mail: levani.danelia@tsu.ge
Cell: (+995 555) 13 91 09

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3968-8158>

ABSTRACT

The article discusses the importance of using social media in the tourism industry. It is shown that social media applications affect the behavior of tourists. Therefore, researchers pay special attention studying tourists' attitudes towards social media. The paper emphasizes that, in Georgia, like in other countries, the development of the tourism sector is facilitated by the information shared on social media by travelers and service providers. Despite the widespread use of social media in the Georgian tourism industry, the specifics of consumer behavior in this area have been poorly studied. Given this, the purpose of the study was to explore consumer satisfaction with the use of social media in the Georgian tourism sector. This study is based on Uses and Gratifications Theory (UGT), which states that people actively seek out and use media to satisfy certain needs. In the context of tourism, UGT is used to explore how tourists use media to satisfy their travel-related needs. The paper is based on the "stimulus-organism-response" model, which helps us study consumer attitudes towards information posted by tourist destinations on social media. Based on the analysis of the literature, the study variables have been identified. In the paper, the descriptive (independent) variables of "stimulus" are considered to be social media marketing activity, perceived quality of information posted on social media, and perceived trust in information posted on social media. The descriptive (mediating) variable of the "organism" is the attitude towards the in-

formation posted on social media, and the “reaction” (dependent variable) is satisfaction with the information posted on social media. Relevant statements have been formulated for the mentioned variables, on the basis of which the research hypotheses have been formulated and a conceptual model of the research has been developed. In order to determine the impact of the named variables on Georgian consumers, a marketing study was conducted, which included the population of Georgia over 18 years of age. A total of 607 respondents from different regions of Georgia were surveyed. The results of the study were processed using the statistical program SPSS 27. The data were collected using the online survey method. Correlation and regression analysis methods were used to process the data. The relationships between the above-mentioned variables have been established. Statistically significant values have been obtained as a result of the analysis, which confirms the reliability of the statements used in the study and confirms the hypotheses developed. The results of the study are useful for tourism organizations that plan to use social media to attract customers and increase their engagement in their activities. The research results have theoretical significance in terms of the use of social media as a marketing communication tool in tourism. Companies can use these results to effectively interact with customers through social media and promote their marketing strategies. The practical implementation of the research results will help managers working in the tourism industry to expand their understanding of social media and actively use it to attract target audiences.

Keywords: Social media, behavior of tourism service consumers, marketing research, tourists' satisfaction.

REFERENCES:

1. Geostat (2024). Tourism statistics. (in Georgian) <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/100/turizmis-statistika>
2. Abbasi, A. Z., Tsiotsou, R. H., Hussain, K., Rather, R. A., & Ting, D. H. (2023). Investigating the impact of social media images' value, consumer engagement, and involvement on eWOM of a tourism destination: A transmittal mediation approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 71, 1.
3. Abdunurova, A., Uspanova, M., Hasan, R., Surapbergenova, Z., & Kudaibergenov, N. (2020). Pre-purchasing and post-purchasing travel behavior on social media: The case of kazakhstan. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 11(6), 1475-1488.
4. Agyapong, E., & Yuan, J. (2022). Social media impact on tourism destination decision: Evidence from international students in China. *Open Journal of Applied Sciences*, 12(12), 2055-2080.
5. Ajzen, I. (1989). Attitude, structure and behavior. In A. R. Pratkanis, S. J. Breckler, & A. G. Greenwald (Eds.), *Attitude, structure and function* (pp. 241-274). Hillsdale, NJ: Laurence Erlbaum Associates.
6. Akar, E., & Topçu, B. (2011). An examination of the factors influencing consumers' attitudes toward social media marketing. *Journal of internet commerce*, 10(1), 35-67.
7. Alamsyah, D., Othman, N., Bakri, M., Adjie, A., Sababilla, K., & Syarifuddin, D. (2020). Confirmatory factor analysis of green advertising and its impact on green awareness. *Management Science Letters*, 10(16), 3899-3906.
8. Apil, A. R., Kaynak, E., & Todua, N. (2009). Product Preference Differences of High and Low Ethnocentric Consumers in Georgia. In *Proceedings of the 18th World Business Congress „Management Challenges in an Environment of Increasing Regional and Global Concerns“* (pp. 531-539).
9. Bruce, E., Shurong, Z., Egala, S. B., Amoah, J., Ying, D., Rui, H., & Lyu, T. (2022). Social media usage and SME firms' sustainability: An introspective analysis from Ghana. *Sustainability*, 14(15), 9433.
10. Datareportal. (2024). Digital 2024: Georgia. Retrieved from: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-georgia#:~:text=The%20state%20of%20digital%20in%20Georgia%20in%202024&text=Georgia%20was%20home%20to%202.85,percent%20of%20the%20total%20population.>
11. El-Said, O. A. (2020). Impact of online reviews on hotel booking intention: The moderating role of brand image, star category, and price. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100604.
12. Filieri, R., & McLeay, F. (2014). E-WOM and accommodation: An analysis of the factors that influence travelers' adoption of information from online reviews. *Journal of Travel Research*, 53(1), 44-57.
13. Filieri, R., Alguezaui, S., & McLeay, F. (2015). Why Do Travelers Trust TripAdvisor? Antecedents of Trust towards Consumer-Generated Media and Its Influence on Recommendation Adoption and Word of Mouth. *Tourism Management*, 51, 174-85.
14. Gamage, T. C., Tajeddini, K., & Tajeddini, O. (2022). Why Chinese travelers use WeChat to make hotel choice decisions: A uses and gratifications theory perspective. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*, 32(2), 285-312.
15. Gebreel, O. S. S., & Shuayb, A. (2022). Contribution of social media platforms in tourism promotion. *International Journal of Social Science, Education, Communication and Economics (SINOMICS JOURNAL)*, 1(2), 189-198.
16. Heslop, L. A., Papadopoulos, N., & Bourk, M. (1998).

An interregional and intercultural perspective on subcultural differences in product evaluations. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 15(2), 113-127.

17. Ho, C. T. B., & Gebsumbut, N. (2019). Communication factors affecting tourist adoption of social network sites. *Sustainability*, 11(15), 4198.

18. Ho, K. K., & See-To, E. W. (2018). The impact of the uses and gratifications of tourist attraction fan page. *Internet Research*, 28(3), 587-603.

19. Hur, K., Kim, T. T., Karatepe, O. M., & Lee, G. (2017). An exploration of the factors influencing social media continuance usage and information sharing intentions among Korean travellers. *Tourism management*, 63, 170-178.

20. Hussain, T., Wang, D., & Li, B. (2024). Exploring the impact of social media on tourist behavior in rural mountain tourism during the COVID-19 pandemic: The role of perceived risk and community participation. *Acta Psychologica*, 242, 104113.

21. Jamshidi, D., Roustae, A., & Shafei, R. (2023). Social media destination information features and destination loyalty: does perceived coolness and memorable tourism experiences matter? *Current Issues in Tourism*, 26(3), 407-428.

22. Jamu, M. E., & Sari, S. P. (2022). The effect of electronic word of mouth on social media and the attraction of bena traditional village tourism on tourist visiting decisions. *SENTRALISASI*, 11(1), 37-48.

23. Javed, M., Tučková, Z., & Jibril, A. B. (2020). The role of social media on tourists' behavior: An empirical analysis of millennials from the Czech Republic. *Sustainability*, 12(18), 7735.

24. Joo, J., & Sang, Y. (2013). Exploring Koreans' smartphone usage: An integrated model of the technology acceptance model and uses and gratifications theory. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2512-2518.

25. Katz, E., & Blumler, J. G. (1974). The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research. *Sage Annual Reviews of Communication Research*, 3.

26. Keelson, S. A., Bruce, E., Egala, S. B., Amoah, J., & Bashiru Jibril, A. (2024). Driving forces of social media and its impact on tourists' destination decisions: a uses and gratification theory. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2318878.

27. Keelson, S. A., Bruce, E., Egala, S. B., Amoah, J., & Bashiru Jibril, A. (2024). Driving forces of social media and its impact on tourists' destination decisions: a uses and gratification theory. *Cogent Social Sciences*, 10(1), 2318878.

28. Ki, C. W. C., Cuevas, L. M., Chong, S. M., & Lim, H. (2020). Influencer marketing: Social media influencers as human brands attaching to followers and yielding positive marketing results by fulfilling needs. *Journal of retailing*

and consumer services, 55, 102133.

29. Kim, A. J., & Ko, E. (2012). Do social media marketing activities enhance customer equity? An empirical study of luxury fashion brand. *Journal of Business research*, 65(10), 1480-1486.

30. Kim, M. J., Lee, C. K., & Jung, T. (2020). Exploring consumer behavior in virtual reality tourism using an extended stimulus-organism-response model. *Journal of travel research*, 59(1), 69-89.

31. Kim, Y. A., & Ahmad, M. A. (2013). Trust, distrust and lack of confidence of users in online social media-sharing communities. *Knowledge-Based Systems*, 37, 438-450.

32. Kim, Y. J., Chun, J. U., & Song, J. (2009). Investigating the role of attitude in technology acceptance from an attitude strength perspective. *International Journal of Information Management*, 29(1), 67-77.

33. Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

34. Krey, N., tom Dieck, M. C., Wu, S., & Fountoulaki, P. (2023). Exploring the influence of touch points on tourist experiences at crisis impacted destinations. *Journal of Travel Research*, 62(1), 39-54.

35. Kumar, P., Mishra, J. M., & Rao, Y. V. (2022). Analysing tourism destination promotion through Facebook by Destination Marketing Organizations of India. *Current Issues in Tourism*, 25(9), 1416-1431.

36. Lam-González, Y. E., León, C. J., & De León, J. (2025). Measuring Tourist Satisfaction with Nautical Destinations: The Effects of Image, Loyalty, and Past Destination Choice. *Tourism in Marine Environments*, 19(3-4), 215-226.

37. Lee, H., Lee, J., Chung, N., & Koo, C. (2018). Tourists' happiness: are there smart tourism technology effects?. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(5), 486-501.

38. Lee, S., Ha, S., & Widdows, R. (2011). Consumer responses to high-technology products: Product attributes, cognition, and emotions. *Journal of business research*, 64(11), 1195-1200.

39. Lim, Z. W., Yong, Y. C., Tan, C. H., & Chan, M. S. (2024). Impact of Social Media Marketing on Gen Z's Cosmetic Brand Awareness. *International Journal of Management, Finance and Accounting*, 5(1), 64-84.

40. Lin, K. Y., & Lu, H. P. (2011). Intention to continue using Facebook fan pages from the perspective of social capital theory. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(10), 565-570.

41. Malarvizhi, C. A., Al Mamun, A., Jayashree, S., Naznen, F., & Abir, T. (2022). Modelling the significance of social media marketing activities, brand equity and loyalty to predict consumers' willingness to pay premium price for portable tech gadgets. *Heliyon*, 8(8), e10145.

42. Malhotra, N. (2020). *Marketing research: An applied orientation*. 7th ed., London: Pearson Education Limited.
43. Marzo, R. R., Jun Chen, H. W., Ahmad, A., Thew, H. Z., Choy, J. S., Ng, C. H., ... & Elsayed, M. E. (2024). The evolving role of social media in enhancing quality of life: a global perspective across 10 countries. *Archives of public health*, 82(1), 28.
44. Mason, A. N., Narcum, J., & Mason, K. (2021). Social media marketing gains importance after Covid-19. *Cogent Business & Management*, 8(1), 1870797.
45. McKnight, D. H., & Chervany, N. L. (2001). What trust means in e-commerce customer relationships: An interdisciplinary conceptual typology. *International journal of electronic commerce*, 6(2), 35-59.
46. Mehrabian, A., & Russell, J.A. (1974). *An Approach to Environmental Psychology*. The MIT Press: Cambridge, MA, USA.
47. Moorman, C., Zaltman, G., & Deshpande, R. (1992). Relationships between providers and users of market research: The dynamics of trust within and between organizations. *Journal of Marketing Research*, 29(3), 314-328.
48. Nunnally, J.C. (1967). *Psychometric Theory*. New York, NY: McGraw-Hill Book Company.
49. Pavlou, P. A., & Fygenson, M. (2006). Understanding and predicting electronic commerce adoption: An extension of the theory of planned behavior. *MIS Quarterly*, 30(1) 115-143.
50. Pop, R. A., Săplăcan, Z., Dabija, D. C., & Alt, M. A. (2022). The impact of social media influencers on travel decisions: The role of trust in consumer decision journey. *Current issues in Tourism*, 25(5), 823-843.
51. Prentice, C., & Kadan, M. (2019). The role of airport service quality in airport and destination choice. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 47, 40-48.
52. Qiu, H., Wang, X., Wu, M. Y., Wei, W., Morrison, A. M., & Kelly, C. (2023). The effect of destination source credibility on tourist environmentally responsible behavior: An application of stimulus-organism-response theory. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(8), 1797-1817.
53. Ramadhan, M. M. R. P., & Aprillia, A. (2025). The Mediating Role of Brand Awareness in Social Media Marketing's Impact on Brand Image. *Economics and Business Quarterly Reviews*, 8(1), 9-17.
54. Ramesh, V., & Jaunky, V. C. (2021). The tourist experience: Modelling the relationship between tourist satisfaction and destination loyalty. *Materials Today: Proceedings*, 37, 2284-2289.
55. Senyao, S., & Ha, S. (2022). How social media influences resident participation in rural tourism development: A case study of Tunda in Tibet. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(3), 386-405.
56. Silaban, P. H., Chen, W. K., Nababan, T. S., Eunike, I. J., & Silalahi, A. D. K. (2022). How travel vlogs on YouTube influence consumer behavior: A use and gratification perspective and customer engagement. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2022(1), 4432977.
57. Su, L., Hsu, M. K., & Boostrom Jr, R. E. (2020). From recreation to responsibility: Increasing environmentally responsible behavior in tourism. *Journal of Business Research*, 109, 557-573.
58. Tang, L., Jang, S., & Morrison, A. (2012). Dual-route communication of destination websites. *Tourism Management*, 33(1), 38-49.
59. Tang, Z., Warkentin, M., & Wu, L. (2019). Understanding employees' energy saving behavior from the perspective of stimulus-organism-responses. *Resources, Conservation and Recycling*, 140, 216-223.
60. Tešin, A., Pivac, T., Besermenji, S., & Obradović, S. (2022). Exploring the influence of Instagram on travel destination choice. *The European Journal of Applied Economics*, 19(1), 66-80.
61. Todua, N. (2018). Impact of social media marketing on consumer behavior in the Georgian tourism industry. *Web of Scholar*, 3(5), 11-16.
62. Todua, N., & Dotchviri, T. (2015). On the Marketing Research of consumer prices and inflation process. *British Journal of Marketing Studies*, 3(2), 48-57.
63. Todua, N., & Jashi, Ch. (2016). Main Aspects of Service Quality in the Hotel Industry of Georgia. In *Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Marketing Issues* (Heraklion, Greece), pp. 431-435.
64. Tsiotsou, R. H. (2022). Identifying value-creating aspects in luxury hotel services via third-party online reviews: a cross-cultural study. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 50(2), 183-205.
65. Turktarhan, G., & Cicek, O. (2022). 11. Smart tourism destinations and social media analysis. In *Handbook on tourism and social media* (pp. 139-146). Edward Elgar Publishing.
66. Vojtko, V., Štumpf, P., Rašovská, I., McGrath, R., & Ryglová, K. (2022). Removing uncontrollable factors in benchmarking tourism destination satisfaction. *Journal of Travel Research*, 61(1), 136-149.
67. Wang, H., & Yan, J. (2022). Effects of social media tourism information quality on destination travel intention: Mediation effect of self-congruity and trust. *Frontiers in Psychology*, 13, 1049149.
68. Wang, W. T., Wang, Y. S., & Liu, E. R. (2016). The stickiness intention of group-buying websites: The integration of the commitment-trust theory and e-commerce success model. *Information & Management*, 53(5), 625-642.
69. Wang, Y. S. (2008). Assessing e-commerce systems success: a respecification and validation of the DeLone and McLean model of IS success. *Information systems journal*, 18(5), 529-557.

სოციალური მედიის გავლენა ტურისტების კმაყოფილებაზე

(კვლევა „სტიმული-ორგანიზმი-რეაქციის მოდელის გამოყენებით)

ნუგზარ თოდუა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
პროფესორი, მარკეტინგის კათედრის
ხელმძღვანელი
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1486-2141>
ელ.ფოსტა: nugzar.todua@tsu.ge
მობ: (+995 593) 32 16 55

ლევან დანელია

თსუ ეკონომიკისა და
ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი
ელ.ფოსტა: levani.danelia@tsu.ge
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3968-8158>
მობ: (+995 555) 13 91 09

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ტურიზმის ინდუსტრიაში სოციალური მედიის გამოყენების მნიშვნელობა. ნაჩვენებია, რომ სოციალური მედიის აპლიკაციები გავლენას ახდენს ტურისტების ქცევაზე. ამიტომ მკვლევრები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ სოციალური მედიისადმი ტურისტების დამოკიდებულების შესწავლას. ნაშრომში ხაზგასმულია, რომ საქართველოს ტურიზმის ინდუსტრიაში სოციალური მედიის ფართოდ გავრცელების მიუხედავად, ნაკლებადაა შესწავლილი ამ სფეროში მომხმარებელთა ქცევის საკითხები. აღნიშნულის გათვალისწინებით, კვლევის მიზანს წარმოადგენდა საქართველოს ტურიზმის სფეროში სოციალური მედიის გამოყენებასთან მიმართებით მომხმარებელთა კმაყოფილების შესწავლა. ნაშრომი ეფუძნება „სტიმული - ორგანიზმი - რეაქციის“ მოდელს, რომელიც ტურისტული დესტინაციების მიერ სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულების შესწავლაში გვეხმარება. ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე გამოვლენილია საკვლევი ცვლადები. ნაშრომში „სტიმულის“ აღმწერ (დამოუკიდებელ) ცვლადებად მიჩნეულია სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობის შესახებ გათვითცნობიერება, სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის აღქმული ხარისხი და სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი აღქმული ნდობა. „ორგანიზმის“ აღმწერი (მედიაციური) ცვლადია სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი დამოკიდებულება, ხოლო „რეაქციის“ (დამოკიდებული ცვლადის) - სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციით კმაყოფილება. აღნიშნული ცვლადებისათვის ფორმულირებულია შესაბამისი დებულებები, რომელთა საფუძველზეც ჩამოყალიბებულია კვლევის ჰიპოთეზები და შემუშავებულია კვლევის კონცეპტუალური მოდელი. დასახელებული ცვლადების ქართველ მომხმარებლებზე ზემოქმედების დადგენის მიზნით ჩატარებულია მარკეტინგული კვლევა, რომელიც მოიცავს 18 წლის ზევით საქართველოს მოსახლეობას. სულ გამოკითხა 607 რესპონდენტი საქართველოს სხვადასხვა რეგიონიდან. კვლევის შედეგები დამუშავდა სტატისტიკური პროგრამა SPSS 27-ის მეშვეობით. მონაცემები შეგროვდა ონლაინ გამოკითხვის მეტოდით. მონაცემების დამუშავებისათვის გამოყენებულია კორელაციური და რეგრესული ანალიზის მეთოდები. დადგენილია ზემოთ დასახელებულ ცვლადებს შორის დამოკიდებულებები. ანალიზის შედეგად მიღებულია სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სიდიდეები, რაც კვლევაში გამოყენებული დებულებების სანდოობას ადასტურებს და ჩამოყალიბებულ ჰიპოთეზებს ამტკიცებს. კვლევის შედეგები სასარგებლოა ტურისტული ორგანიზაციებისათვის, რომლებიც სოციალური მედიის გამოყენებით კლიენტების მოზიდვას და თავიანთ აქტივობებში მათ მეტ ჩართულობას გეგმავენ.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური მედია, ტურისტული მომსახურების მომხმარებელთა ქცევა, მარკეტინგული კვლევა, ტურისტების კმაყოფილება.

შესავალი

სოციალური მედია წარმოადგენს ეფექტიან პლატფორმას ტურიზმის ინდუსტრიაში, რომელიც მომხმარებლებისა და ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლებისათვის ინფორმაციის გადაცემას უზრუნველყოფს (Gebree & Shuayb, 2022). სოციალური მედიის აპლიკაციები გავლენას ახდენს მომხმარებელთა გადაწყვეტილებებზე და ეხმარება მათ, ადვილად დაუკავშირდნენ ტურისტულ კომპანიებს (Abbasi et al., 2023). ტურისტები, თავის მხრივ, სოციალურ მედიაში განთავსებული პოსტების მეშვეობით აგროვებენ ინფორმაციებს ფასების შედარებისათვის, აგრეთვე გადაადგილებისა და დესტინაციების შერჩევისათვის (Jamshidi et al., 2023). ამიტომაც სოციალური მედია ტურისტებისათვის იქცა გარე ინფორმაციის მნიშვნელოვან წყაროდ, რომელიც ეხმარება მათ დესტინაციებთან მიმართებაში დასაბუთებული გადაწყვეტილება მიიღონ (Tešin et al., 2022). კვლევები აჩვენებს, რომ ტურისტული დესტინაციების ვიზიტორები თავიანთი მოგზაურობის დაგეგმვისას ეცნობიან სოციალურ მედიაში განთავსებულ მიმოხილვებს, რომლებსაც სასურველი არჩევანის გასაკეთებლად იყენებენ (Javed et al., 2020; Gebree & Shuayb, 2022). მოგზაურობის დროს ტურისტები სოციალურ მედიაში აქვეყნებენ დესტინაციებისა და საკუთარი გამოცდილების შესახებ კონტენტს (ტექსტებს, ფოტოებს, ვიდეოებს), ხოლო მოგზაურობის შემდეგ დებენ პოსტებს და თავიანთ გამოხმაურებებს, რათა სხვებს გადაწყვეტილების მიღებაში დაეხმარონ (Tsiotsou, 2022). კვლევები აჩვენებს, რომ ტურისტები სოციალურ მედიას ყველაზე უფრო იყენებენ მოგზაურობის შესახებ ინფორმაციის მოსაძიებლად (Abbasi et al., 2023; Jamshidi et al., 2023). ჯამუ და სარი (Jamu & Sari, 2022) აღნიშნავენ, რომ სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის კონტენტი გავლენას ახდენს ტურისტების ინტერესზე, მათთვის სასურველი დესტინაცია შეარჩიონ. გარდა ამისა, სოციალური მედია ხელს უწყობს ტურიზმის სფეროში დასაქმებულ ორგანიზაციებს, ცოდნის გაზიარებითა და ტურიზმის მდგრადი განვითარების მიზნით, ერთმანეთთან ითანამშრომლონ (Senyao & Ha, 2022).

ტურიზმის ინდუსტრია საქართველოში ბოლო წლების განმავლობაში სწრაფად ვითარდება. 2024 წელს ჩვენთან დაფიქსირდა 5.1 მლნ საერთაშორისო ტურისტის შემოსვლა, რაც 9%-ით მეტია წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე (საქსტატი, 2024). საქართველოში, სხვა ქვეყნების მსგავსად, ტურიზმის

სექტორის განვითარებას ხელს უწყობს სოციალურ მედიაში მოგზაურობისა და მომსახურების პროვაიდერების მიერ გავრცელებული ინფორმაცია. საქართველოს ტურიზმის ინდუსტრიაში სოციალური მედიის ფართოდ გავრცელების მიუხედავად, ნაკლებადაა შესწავლილი ამ სფეროში მომხმარებელთა ქცევის თავისებურებები. მართალია, ჩვენში, ტურიზმში სოციალური მედიის გამოყენების თვალსაზრისით, ჩატარებულია გარკვეული სახის კვლევები (Apil et al., 2009; Todua & Dotchviri, 2015; Todua & Jashi, 2016; Todua, 2018; Marzo et al., 2024), ამ მიმართულებით შესასწავლი საკითხები კვლავაც აქტუალური რჩება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, წინამდებარე კვლევის მიზანია საქართველოს ტურიზმის სფეროში სოციალური მედიის გამოყენებასთან მიმართებით მომხმარებელთა კმაყოფილების შესწავლა. ამისათვის შევიმუშავეთ შემდეგი საკვლევი კითხვები (RQ):

RQ 1: როგორ გავლენას ახდენს სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობების შესახებ ტურისტების გათვითცნობიერება სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი მათ დამოკიდებულებაზე?

RQ 2: როგორ გავლენას ახდენს სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის ხარისხი ასეთი ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულებაზე?

RQ 3: როგორ გავლენას ახდენს სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ნდობა ასეთი ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულებაზე?

RQ 4: როგორ გავლენას ახდენს სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულება ასეთი ინფორმაციით ტურისტების კმაყოფილებაზე?

ლიტერატურის მიმოხილვა და კვლევის ჰიპოთეზების განვითარება

წინამდებარე კვლევა ეფუძნება გამოყენებისა და დაკმაყოფილების თეორიას (Uses and Gratifications Theory / UGT), რომლის ავტორები არიან კაცი და ბლუმლერი (Katz & Blumler, 1974). ესაა კომუნიკაციის თეორია, რომლის მიხედვითაც, ადამიანები აქტიურად ეძებენ და იყენებენ მედიას გარკვეული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. UGT-ის თანახმად, ადამიანები მედიაშეტყობინებების არა მხოლოდ მიმღებნი, არამედ აქტიური გამოყენებლებიც არიან და ისეთ მედიაკონტენტს ირჩევენ, რომელიც მათ მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს

(Joo & Sang, 2013). სოციალური მედიის კონტენტში, მკვლევრები UGT-ის მიმართავენ იმის დასადაგენად, თუ როგორ იყენებენ ადამიანები სოციალურ მედიას კომუნიკაციებისა და სოციალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად (Lin & Lu, 2011). ტურიზმთან მიმართებით, UGT გამოიყენება იმის გასარკვევად, თუ როგორ იყენებენ ტურისტები მედიას მოგზაურობასთან დაკავშირებული თავიანთი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. მაგალითად, UGT-ის მეშვეობით მკვლევრებმა შეისწავლეს ტურისტების მიერ სოციალური მედიის პლატფორმების გამოყენება თავიანთი მოგზაურობის დაგეგმვისა და სხვებთან გამოცდილების გასაზიარებლად (Silaban et al., 2022; Ho & See-To, 2018; Gamage et al., 2022).

ნაშრომში ასევე ეფუძნება მოდელი „სტიმული - ორგანიზმი - რეაქციის“ (Stimulus-Organism-Response / SOR) მოდელს, რომელიც შეიმუშავეს მეჰრაბიანმა და რასსელმა (Mehrabian & Russell, 1974). იგი ითვალისწინებს იმას, რომ სტიმულის (S) ზემოქმედებით ადამიანები ახდენენ კოგნიტური და ემოციური მდგომარეობის (O) გენერირებას, რომლებიც, თავის მხრივ, იწვევენ მათ რეაქციებს (R). ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანების შინაგანი მდგომარეობა მედიაციურ გავლენას ახდენს მათ შესაძლო რეაქციებზე, როგორიცაა მიდგომის ან აცილების რეაქციები (Lee et al., 2011). SOR მოდელი გვთავაზობს საიმედო სტრუქტურებს, რომლებიც გარეგანი სტიმულებით გამოწვეული ინდივიდუალური აღქმებისა და ემოციებით განპირობებული ქცევების ახსნაში გვეხმარება (Su et al., 2020). SOR მოდელის უტყუარობა შემოწმებულია სხვადასხვა პირობებში, მათ შორის ტურისტული მომსახურების მომხმარებელთა ქცევაში (Kim et al., 2020; Tang et al., 2019). SOR მოდელი გამოყენებული იქნა ტურისტების ქცევაზე მოქმედი შემომავალი (სტიმული), პროცესის (ორგანიზმი) და გამომავალი (რეაქცია) ფაქტორების გამოსაკვლევად (Kim et al., 2020). მაგალითად, SOR მოდელი წარმატებით გამოიყენება დესტინაციების შესახებ წყაროების საიმედოობის (როგორც გარეგანი სტიმული), დესტინაციების იმიჯის (როგორც ორგანიზმის) და ტურისტების ეკოლოგიური საპასუხისმგებლო ქცევის (როგორც რეაქციის) შესწავლისათვის (Qiu et al., 2023). წინამდებარე კვლევაში სტიმულის განმსაზღვრელ (დამოუკიდებელ) ცვლადებად შერჩეულია სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობის შესახებ გათვითცნობიერება, სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის აღქმული ხარისხი და სოცი-

ალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი აღქმული ნდობა. ორგანიზმის განმსაზღვრელი (მედიაციური) ცვლადია სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი დამოკიდებულება, ხოლო რეაქციის (დამოკიდებული ცვლადის) - სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციით კმაყოფილება.

სოციალური მედია წარმოადგენს მარკეტინგული სტრატეგიის ინსტრუმენტს, რომელიც ონლაინპლატფორმის მეშვეობით მომხმარებელთან პირდაპირ ურთიერთობებს ამყარებს, რათა ბრენდის მოქმედების რადიუსი და ცნობადობა გაზარდოს (Ramadhan & Aprillia, 2025). მეთოდოლოგია და სხვებმა (Mason et al., 2021) შეისწავლეს ამერიკელი და ინდოელი მომხმარებლების მყიდველობითი გადაწყვეტილების მიღების ტენდენციები COVID-19-ის პანდემიის პირობებში, რომლითაც დაადგინეს სოციალური მედია მარკეტინგული პლატფორმების გამოყენების მასშტაბური ზრდა ონლაინყიდვის პროცესში. მკვლევრები იყენებენ სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობის შესახებ გათვითცნობიერების ხუთ საზომს, როგორიცაა გართობისუნარიანობა (Entertainment), ინტერაქტიულობა (Interaction), ტრენდულობა (Trendiness), პერსონალიზაცია (Customization) და ელექტრონული სიტყვიერი კომუნიკაციების გავრცელება (electronic Word of Mouth/ eWOM) (Kim & Ko, 2012; Malarvizhi et al., 2022; Lim et al., 2024). გართობისუნარიანობა განაპირობებს კონტენტის მეშვეობით სახალისო გამოცდილების შექმნას. ინტერაქტიულობა აძლიერებს მომხმარებელთა ცოდნას კონტენტზე დაფუძნებული დისკუსიის მეშვეობით. ტრენდულობა ითვალისწინებს აქტიური ინფორმაციის წარდგენას. პერსონალიზაცია უზრუნველყოფს ისეთ შეთავაზებას, რომელიც მიესადაგება მომხმარებელთა უპირატესობებს. eWOM, მომხმარებლების მიერ გაზიარებული გამოცდილებისა და გამოხმაურებების მეშვეობით, გავლენას ახდენს აღქმაზე და მყიდველობითი გადაწყვეტილებების მიღებაზე. ტურიზმის სფეროში ციფრული ტექნოლოგიების განვითარება განაპირობებს მომხმარებელთა გათვითცნობიერების დონის ამაღლებას, რაც ცვლის მათ მყიდველობით მოთხოვნას (Altinay et al., 2017). ციფრული მარკეტინგის არხებით ტურისტული პროდუქტების სტიმულირების შედეგად მომხმარებელთა გათვითცნობიერების ზრდა ასევე გავლენას ახდენს მათ ქცევაზე (Krey et al., 2023).

ინფორმაციის ხარისხი გულისხმობს იმას, თუ

რამდენად სასარგებლოა იგი მომხმარებლები-სათვის (Ho & Gebesombut, 2019). საინფორმაციო კონტენტის ხარისხი მომხმარებელთა დარწმუნების მნიშვნელოვანი ფაქტორია (Filieri et al., 2015). ინფორმაციის ხარისხის მარკეტინგული ასპექტი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი არსებით გავლენას ახდენს მომხმარებელთა მზადყოფნაზე, მიიღონ მყიდველობითი გადაწყვეტილება (Wang et al., 2016; Wang & Yan, 2022). ონლაინინფორმაციის ხარისხი და მახასიათებლები ასევე გავლენას ახდენს ტურისტების გადაწყვეტილებაზე. მაგალითად, ინფორმაციის სიზუსტე, აქტუალობა და დროულობა მოქმედებს ტურისტების ქცევაზე, ონლაინკომენტარების გაზიარების თვალსაზრისით (Filieri & McLeay, 2014). ტანგის და სხვების (Tang et al., 2012) კვლევამ აჩვენა, რომ სოციალური მედიის მომხმარებლები, რომლებიც მოგზაურობაში მაღალი დონით არიან ჩართულები, უფრო მეტად მიდრეკილნი არიან არგუმენტების ხარისხზე, ვიდრე ისინი, რომლებიც დაბალ ჩართულობას ამჟღავნებენ. ტურისტების მიერ სოციალურ მედიაში შეგროვებული ინფორმაციის სისრულე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მათ გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც დესტინაციების არჩევას უკავშირდება (Keelson et al., 2024).

ნდობა არის ინდივიდის თავდაჯერებული და პოზიტიური მოლოდინი, რომელიც იქმნება რისკის პირობებში სხვა ადამიანებთან ან ორგანიზაციებთან ურთიერთობისას (Moorman et al., 1992). ნდობა ადამიანებს აცილებს გაურკვევლობას და ტრანსაქციების მარტივად განხორციელებაში ეხმარება (Abdunurova et al. 2020). საქონლის ან მომსახურების ონლაინ ყიდვისადმი ნდობა მჭიდროდაა დაკავშირებული მომსახურების მომწოდებლების ეფექტიან მუშაობასთან (Kim & Ahmad, 2013). მომხმარებლები ყოველთვის ცდილობენ, შეარჩიონ ისეთი ონლაინმომსახურება, რომელშიც ისინი უფრო მეტად დარწმუნებულნი არიან და სჯერათ, რომ მათ მიერ ნაყიდი პროდუქტი სტანდარტების მოთხოვნებთან შესაბამისი იქნება (McKnight & Chervany, 2001). ტურიზმის სფეროში ნდობა წარმოადგენს რწმენას, რომელსაც მომხმარებლები ტურისტული დესტინაციების მიმართ განიცდიან (Hussain et al., 2024). ასეთი რწმენის საფუძველზეც კი მათ სჯერათ, რომ ტურისტულ დესტინაციებს შეუძლიათ, მომხმარებელთა დაპირებული მოთხოვნილებები დააკმაყოფილონ (Wang & Yan, 2022). მომხმარებლები უფრო მეტად ენდობიან სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების

შესახებ განთავსებულ ინფორმაციას, რომლის მომწოდებლები კარგად გათვითცნობიერებულნი და გამოცდილნი არიან (Hur et al., 2017; Abdunurova et al., 2020).

აიზენის მიხედვით, დამოკიდებულება განისაზღვრება როგორც სტიმულის მიმართ ინდივიდის ფსიქიკური რეაქცია, რომელიც შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი (Ajzen, 1989). დამოკიდებულება ეხება მომხმარებლებების სპონტანურ შეფასებას, რომელიც ეხმარება მათ მყიდველობითი გადაწყვეტილების მიღებაში (Pavlou & Fygensoon, 2006). დამოკიდებულების, როგორც მედიაციური ცვლადის, ჩართვა დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადებს შორის, უამრავ კვლევაში განიხილება. როდესაც დამოუკიდებლობის დონე მაღალია, მან შეიძლება ჩამოაყალიბოს კავშირი რწმენასა და ქცევას შორის (Kim et al., 2009). კვლევებმა აჩვენეს, რომ სტიმულები ინვესტ დადებით დამოკიდებულებას სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი (Akar & Topcu, 2011; Ki et al., 2020; El-Said, 2020). ზემოთ განხილულ კვლევებზე დაყრდნობით შეიძლება ჩამოაყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზები:

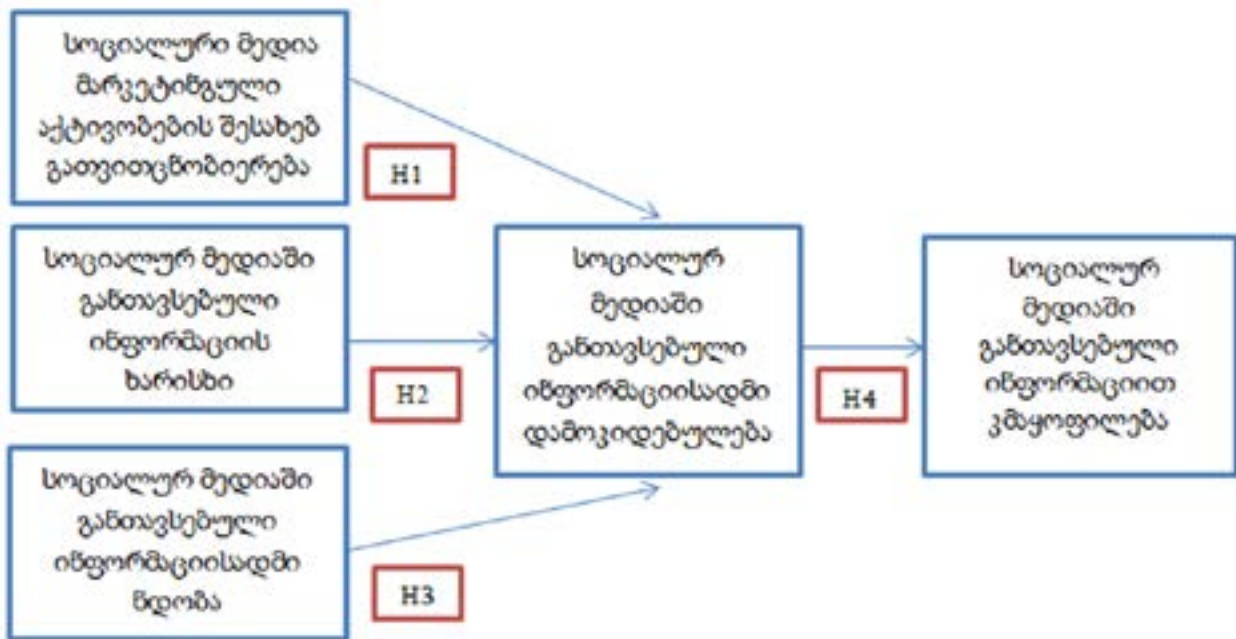
H1: სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობების შესახებ გათვითცნობიერება დადებით გავლენას ახდენს სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულებაზე;

H2: სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის ხარისხი დადებით გავლენას ახდენს ასეთი ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულებაზე;

H3: სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ნდობა დადებით გავლენას ახდენს ასეთი ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულებაზე.

ტურისტების კმაყოფილება წარმოადგენს მდგრადი ტურიზმის მნიშვნელოვან სიგნალს (Vojtko et al., 2022). ამიტომ ტურისტების კმაყოფილებას გადამწყვეტი როლი ენიჭება ტურიზმის ბიზნესის მდგრადი განვითარებისათვის (Lam-González et al., 2025). პოპი და სხვები (Pop et al., 2022) ამტკიცებენ, რომ სოციალური მედია, რომელიც გამოიყენება მოგზაურობის სტიმულირებისათვის, განაპირობებს ტურისტების მყიდველობითი გადაწყვეტილების მიღებას და კმაყოფილებას. არსებობს უამრავი კვლევა, რომლითაც დგინდება სოციალური მედიის გავლენა ტურისტების კმაყოფილებაზე (Ramesh & Jaunky, 2021; Prentice & Kadan,

ნახაზი 1. კვლევის კონცეპტუალური მოდელი

წყარო: ავტორები

2019). უახლესი კვლევებით დადასტურებულია, რომ სოციალური მედია ხელს უწყობს ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლებს, კლიენტების კმაყოფილება და ლოიალურობა გაზარდონ, რაც მათ კონკურენტულ უპირატესობას იწვევს (Bruce et al., 2022; Kumar et al., 2022; Keelson et al., 2024). თავის მხრივ, კმაყოფილი ტურისტები დესტინაციების შესახებ სოციალურ მედიაში დადებით ხმებს ავრცელებენ, რაც პოტენციურ მომხმარებლებს არჩევანის გაკეთებაში ეხმარება (Pop et al., 2022; Turktarhan & Cicek, 2022). აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბოლო ხანებში მკვლევრები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაციისადმი კმაყოფილების შესწავლას (Li et al., 2006; Wang, 2008; Agyapong & Yuan, 2022). ზემოთ განხილული კვლევების საფუძველზე შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი ჰიპოთეზა:

H4: სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ტურისტების დამოკიდებულება დადებით გავლენას ახდენს ასეთი ინფორმაციით ტურისტების კმაყოფილებაზე.

ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე შევიშუავეთ კვლევის კონცეპტუალური მოდელი, რომელიც წარმოდგენილია 1-ელ ნახაზზე.

კვლევაში ჩართულია სამი დამოუკიდებელი ცვლადი სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობების შესახებ გათვითცნობიერება, სოციალურ

მედიაში განთავსებული ინფორმაციის ხარისხი, სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი ნდობა, ერთი მედიაციური ცვლადი (სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი დამოკიდებულება) და ერთი დამოკიდებული ცვლადი (ქსოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციით კმაყოფილება). ეს კონცეპტუალური მოდელი გვიჩვენებს ზემოაღნიშნულ ცვლადებს შორის დამოკიდებულებას.

კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომში გამოყენებულია რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი. ვინაიდან კვლევის მიზანია ცოდნის მიღება იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს სოციალური მედია ტურისტული მომხმარებლების ქცევაზე და ამ შედეგების განზოგადება შერჩეულ მიზნობრივ ჯგუფზე, რაოდენობრივი მეთოდი ამისათვის საუკეთესოა. ეს აიხსნება იმით, რომ რაოდენობრივი მეთოდი ყველაზე უფრო მეტად მიესადაგება კონკრეტული მოვლენის გაზომვისათვის ანკეტების მეშვეობით მონაცემების შეგროვებას და დამუშავებას (Malhotra, 2020). საკვლევი პრობლემის შესახებ მონაცემების მიღება შესაძლებელია ინტერვიუს მეშვეობით, მაგრამ, შეზღუდული რესურსებიდან გამომდინარე, კვლევაში გამოყენებულია ონლაინ გამოკითხვა. კვლევაში გათვალისწინებულია რაოდენობრივი მონაცემების შეგროვების ძირითადი საკვანძო საკითხი იმის

ცხრილი 1. კვლევის კონსტრუქცია

ცვლადები	საზომი ინდიკატორები	წყარო
სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობების შესახებ გათვითცნობიერება (Awareness about social media marketing activities /AWA)	AWA1: სოციალური მედია პოტენციურ ტურისტებს დესტინაციებთან დაკავშირებულ ინფორმაციებს აწვდის	Kim & Ko (2010); Keelson et al. (2024)
	AWA2: სოციალური მედია ხელს უწყობს ტურისტებს მოგზაურობასა და დასვენებაში	
	AWA3: სოციალურ მედია ზრდის ჩემი გათვითცნობიერების დონეს ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
	AWA4: სოციალური მედია გვთავაზობს ტურისტული დესტინაციების შესახებ ინდივიდებზე მორგებულ ინფორმაციებს	
	AWA5: სოციალური მედია გვანდის ინფორმაციებს ახალი ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
	AWA6: სოციალური მედიის საშუალებით შესაძლებელია სხვებს გავუზიაროთ მოსაზრებები ან მათთან ვისაუბროთ ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის აღქმული ხარისხი (Perceived quality of information posted on social media/PQI)	PQ1: სოციალური მედია მანვდის უახლეს ინფორმაციებს ტურისტული დესტინაციების შესახებ	Ho & Gebsumbut (2019); Wang et al. (2016)
	PQ2: სოციალური მედია მანვდის აუცილებელ ინფორმაციებს ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
	PQ3: სოციალური მედია მანვდის აქტუალურ ინფორმაციებს ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
	PQ4: სოციალური მედია მანვდის ზუსტ ინფორმაციებს ტურისტული დესტინაციების შესახებ	
	PQ5: სოციალური მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაციები სრულია	
	PQ6: სოციალური მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაციები რეალურია	
სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი სადმი აღქმული ნდობა (Perceived trust in information posted on social media/PT)	PT1: სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაცია სანდოა	Hur et al. (2017); Abdunurova et al. (2020)
	PT2: სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ ინფორმაციის მომწოდებლები კარგად გათვითცნობიერებულნი არიან	
	PT3: სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ ინფორმაციის მომწოდებლები გამოცდილნი არიან	
სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციისადმი დამოკიდებულება (Attitude towards information posted on social media/ATT)	ATT1: სამომავლოდ გამოვიყენებ სოციალურ მედიაში განთავსებულ ინფორმაციებს, რათა ჩემი დასვენება და მოგზაურობა დავგეგმო	Chen & Tung (2014); Akar & Topcu (2011).
	ATT2:სამომავლოდ გამოვიყენებ სოციალურ მედიაში განთავსებულ ინფორმაციებს, რათა სასურველი დესტინაცია შევარჩიო	
	ATT3:დესტინაციებთან მიმართებით სოციალურ მედიაში ინფორმაციების მოძიება ჩემი ჩვევაა	
	ATT4:დესტინაციებთან მიმართებით სოციალური მედიის რეგულარული გამოყენება ჩემში დადებით ემოციებს იწვევს	
	ATT5:მე მაქვს დადებითი დამოკიდებულება ტურისტული დესტინაციების მიმართ, რომლებიც რეკლამირებულია სოციალურ მედიაში	
	ATT6:მე მაქვს დადებითი დამოკიდებულება ტურისტული დესტინაციების მიმართ, რომლებსაც ინფლუენსერები სოციალურ მედიაში წარადგენენ	

სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციით კმაყოფილება (Satisfaction with information posted on social media/SAT)	SAT1: მე კმაყოფილი ვარ სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაციით	Li et al. (2006); Wang (2008); Agyapong & Yuan (2022)
	SAT2: ჩემი გამოცდილება სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებულ ინფორმაციასთან მიმართებით ძალიან სასიამოვნოა	
	SAT3: სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებულმა ინფორმაციამ ჩემი მოლოდინები გაამართლა	
	SAT4: სოციალურ მედიაში ტურისტული დესტინაციების შესახებ განთავსებული ინფორმაცია განმეორებითი ყიდვისკენ მიბიძგებს	

წყარო: ავტორები

შესახებ, რომ ანკეტამ ზუსტად უნდა ასახოს, თუ რომელი ინფორმაცია უნდა მივიღოთ. ამასთან, იმის ახსნა, თუ რატომ გვჭირდება ესა თუ ის ინფორმაცია და რა მიზანს ისახავს იგი, წარმოადგენს ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის დიზაინის უმნიშვნელოვანეს ნაწილს. დასახული მიზნიდან გამომდინარე, კვლევაში გამოყენებულია სტრუქტურირებული ანკეტა, რომელიც მოიცავს კითხვებს რესპონდენტის პროფილის შესახებ და კონსტრუქციებს საკვლევი ჰიპოთეზების შესამოწმებლად. ანკეტაში გამოყენებული კითხვები დაფუძნდა იმ ავტორების მოსაზრებებს, რომლებიც მოხსენებულა წინამდებარე ნაშრომის ლიტერატურის მიმოხილვის ნაწილში. კონსტრუქცია, შესაბამისი დებულებები და ავტორები წარმოდგენილია 1-ელ ცხრილში.

გენერალური ერთობლიობის შესწავლისათვის გამოვიყენეთ სააღბათო შერჩევის მეთოდი. კვლევის არეს წარმოადგენდა საქართველო, ხოლო შერჩევა მოვახდენეთ ისეთნაირად, რომ იგი რეპრეზენტაციული ყოფილიყო. შერჩევის ზომის განსაზღვრისათვის გამოვიყენეთ სტატისტიკაში ცნობილი ფორმულა (Krejcie and Morgan, 1970) :

$$S = \frac{x^2 NP(1-P)}{d^2(N-1) + x^2 P(1-P)} \quad (1)$$

სადაც: S = შერჩევის საჭირო ზომა; x^2 = ზი კვადრატის ცხრილური მნიშვნელობა 1-ის ტოლი თავისუფლების ხარისხისა (df) და სანდოობის სასურველი დონის შემთხვევაში ($1,96 \times 1,96 = 3,8416$); N = გენერალური ერთობლიობის რაოდენობა; P = მოსახლეობის ხვედრითი წილი (აღებული 0.50-ის მნიშვნელობით, ვინაიდან იგი უზრუნველყოფს შერჩევის მაქსიმალურ ზომას; d = კვლევის სიზუსტის დონე, რომელიც გამოიხატება პროპორციით 0.04.

ჩვენი კვლევის მიზნობრივ გენერალურ ერთობლიობას წარმოადგენს საქართველოში სოციალური მედიის მომხმარებელთა რაოდენობა, რომელიც 2024 წლის იანვრისათვის შეადგენდა 2.85 მლნ ადამიანს (Datareportal, 2024). ზემოაღნიშნულიდან

მონაცემებიდან და (1) ფორმულიდან გამომდინარე, შერჩევის ზომა იქნება:

$$S = \frac{1,96^2 \times 2850000 \times 0,5 \times (1 - 0,5)}{0,04^2(2850000 - 1) + 1,96^2 \times 0,5(1 - 0,5)} = 600,1$$

ამრიგად, შერჩევის ზომა ჩვენი კვლევისათვის განისაზღვრა 601 ადამიანით. ანკეტის გამართულობის დასადგენად რესპონდენტთა მცირე ჯგუფთან ჩავატარეთ მისი წინასწარი ტესტირება 2024 წლის აპრილში. შემჩნეული ხარვეზების გასწორების შემდეგ 2024 წლის მაისი-ივნისში ჩავატარეთ მომხმარებელთა მასობრივი გამოკითხვა. ამასთან, კვლევები გვიჩვენებს, რომ დაგზავნილი ანკეტებიდან პასუხის გაცემის საშუალო მაჩვენებელი თუ შეადგენს 70-75%-ს, ეს ითვლება მისაღებად (Heslop et al., 1998). აღნიშნულიდან გამომდინარე, სოციალური ქსელებისა და ელექტრონული ფოსტის გამოყენებით სულ შევეხმიანეთ 805 რესპონდენტს, რომლიდანაც მივიღეთ 705 გამოხმაურება (შევსებული ანკეტა), რაც არის მთლიანი რაოდენობის 87.5%. ანკეტებში პასუხების გაცემის რელევანტურობის დასადგენად Exel-ის ფაილში შევამოწმეთ სტანდარტული გადახრა. ამოვყარეთ იმ რესპონდენტების პასუხები, რომლებისთვისაც სტანდარტული გადახრა იყო 0. ასეთი აღმოჩნდა 97 ანკეტა და, საბოლოოდ, ანალიზისათვის შევარჩიეთ 607 რესპონდენტის პასუხები. მიღებული მონაცემები დამუშავდა SPSS-25-ის მეშვეობით.

მსგავს კვლევებში მენიერები იყენებენ კრონბახის ალფა კოეფიციენტს (კრონბახის ალფას), რათა დაადგინონ სანდოობის ზომები. სანდოობის კოეფიციენტი ითვლება მისაღებად, თუ ის არის 0.60 ან უფრო მაღალი (Nunnally, 1967). ჩვენ მიერ მიღებული სანდოობის სტატისტიკის მაჩვენებლები მოცემულია მე-2 ცხრილში, საიდანაც ჩანს, რომ კრონბახის ალფა კოეფიციენტი თითოეული ცვლადისთვის 0.9-ზე მეტია, რაც შეიძლება ჩაითვალოს მაღალ სანდო კოეფიციენტად.

ცხრილი 2. სანდოობის სტატისტიკა

ცვლადები	კრონბახის ალფა	დებულებების რაოდენობა
გათვითცნობიერება	.938	6
აღქმული ხარისხი	.928	6
აღქმული ნდობა	.896	6
დამოკიდებულება	.939	3
კმაყოფილება	.919	4
სულ	.938	25

წყარო: ავტორები

კვლევის შედეგები

იმისთვის, რათა სტატისტიკურად შეგვემოწმებინა კვლევამ გამოყენებული თითოეული ცვლადის მნიშვნელობა, გამოვიყენეთ პირსონის კორელაციური ანალიზი. მე-3 ცხრილიდან ჩანს, რომ ყველა განხილულ შეთხვევაში ცვლადებს შორის კორელაციური დამოკიდებულების მნიშვნელობა სტატისტიკურად სანდოა ($P=0.000$). ასევე, ცვლადებს შორის მყარდება საშუალო და მაღალი კორელაციური კავშირები. კორელაციის დონე განსაკუთრებით მაღალია სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებასა და კმაყოფილებას შორის ($r=0.736$). ამასთან, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ყველაზე დაბალი კავშირი შეიმჩნევა სოციალური მედიის შესახებ გათვითცნობიერებასა და კმაყოფილებას შორის ($r=0.511$).

ზემოთ ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზების დასამტკიცებლად გამოვიყენეთ რეგრესიული ანალიზი. მე-4 ცხრილიდან ჩანს, რომ ჩვენ მიერ შემუშავებული 1-ლი, მე-2 და მე-3 მოდელები სანდოა [$P<0.001$, $F(375.012)>F_{კრ}(3.84)$; $P<0.001$, $F(482.755)>F_{კრ}(3.84)$; $P<0.001$, $F(8629.236)>F_{კრ}(3.84)$]. აქედან გამომდინარე, H1, H2 და H3 ჰიპოთეზები დადასტურდა. შესაბამისად, ტურისტულ მომსახურებაში სოციალური მედიის შესახებ გათვითცნობიერება დადებით გავლენას ახდენს აღქმულ სარგებლიანობაზე (დეტერმინაციის კოეფიციენტი $R^2=0.382$, რაც იმის თქმის საშუალებას გვაძლევს, რომ სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულების 38.2% გამომწვეულია გათვითცნობიერებით, ხოლო დანარჩენი ახსნილია სხვა ფაქტორებით). ასევე, აღქმული ხარისხი დადებით გავლენას ახდენს

ცხრილი 3. ტურისტულ მომსახურებაში სოციალური მედიის გამოყენების განმსაზღვრელ დებულებებს შორის კორელაციური დამოკიდებულება

ცვლადები	გათვით- ცნობიერება	აღქმული ხარისხი	აღქმული ნდობა	დამოკიდე- ბულება	კმაყოფილება
გათვით- ცნობიერება	პირსონის კორელაცია	1	.624**	.544**	.618**
	მნიშვნ. (ორმხრივი)		.000	.000	.000
	N	608	608	608	608
აღქმული ხარისხი	პირსონის კორელაცია	.624**	1	.678**	.666**
	მნიშვნ. (ორმხრივი)	.000		.000	.000
	N	608	608	608	608
აღქმული ნდობა	პირსონის კორელაცია	.544**	.678**	1	.662**
	მნიშვნ. (ორმხრივი)	.000	.000		.000
	N	608	608	608	608
დამოკიდე- ბულება	პირსონის კორელაცია	.618**	.666**	.662**	1
	მნიშვნ. (ორმხრივი)	.000	.000	.000	
	N	608	608	608	608
კმაყოფილება	პირსონის კორელაცია	.511**	.618**	.584**	.736**
	მნიშვნ. (ორმხრივი)	.000	.000	.000	
	N	608	608	608	608

**კორელაცია მნიშვნელოვანია 0,01 დონეზე

წყარო: ავტორები

ცხრილი 4. ტურისტულ მომსახურებაში სოციალური მედიისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულებაზე სოციალური მედია აქტივობების შესახებ გათვითცნობიერების, აღქმული ხარისხისა და აღქმული ნდობის გავლენის რეგრესიული ანალიზი

ა) მოდელის რეზიუმე						
მოდელი		R	R ²	კორექტირებული R ²	შეფასების სტანდარტული შეცდომა	
1		.618°	.382	.381	4.47928	
2		.666°	.443	.442	4.25187	
3		.662°	.438	.437	4.27088	
ბ) ANOVA°						
მოდელი		კვადრატების ჯამი	DF	საშუალო კვადრატი	F	P
1	რეგრესია	7524.214	1	7524.214	375.012	.000 ^ბ
	ცდომილება	12158.726	606	20.064		
	ჯამი	19682.941	607			
2	რეგრესია	8727.436	1	8727.436	482.755	.000 ^ბ
	ცდომილება	10955.504	606	18.078		
	ჯამი	19682.941	607			
3	რეგრესია	8629.236	1	8629.236	473.083	
	ცდომილება	11053.705	606	18.240		
	ჯამი	19682.941	607			
შენიშვნა: °დამოკიდებული ცვლადი: სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება; ^ბ პრედიქტორები: გათვითცნობიერება; აღქმული ხარისხი, აღქმული ნდობა						
გ) კოეფიციენტები°						
მოდელი		არასტანდარტიზებული კოეფიციენტები		სტანდარტიზებული კოეფიციენტები	T	P
		B	სტანდარტული შეცდომა	β		
1	(კონსტანტა) გათვითცნობიერება	7.463	.704		10.601	.000
		.627	.032	.618	19.365	.000
2	(კონსტანტა) აღქმული ხარისხი	5.644	.704		8.021	.000
		.731	.033	.666	21.972	.000
3	(კონსტანტა) აღქმული ნდობა	7.731	.618		12.510	.000
		1.316	.061	.662	21.750	.000
დამოკიდებული ცვლადი: სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება						

წყარო: ავტორები

სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებაზე (დეტერმინაციის კოეფიციენტი $R^2=0.443$, რაც იმას ნიშნავს, რომ სოციალური მედიისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულების 44.3% ახსნილია აღქმული ხარისხით, ხოლო დანარჩენი - სხვა ფაქტორებით). სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებაზე გავლენას ახდენს აღქმული ნდობა (დეტერმინაციის კოეფიციენტი $R^2=0.438$, რაც იმას ნიშნავს, რომ სოციალური მედიისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულების 43.8% ახსნილია აღქმული ნდობით, ხოლო დანარჩენი - სხვა ფაქტორებით). რეგრესიული ანალიზი ცხადყოფს, რომ დამოუკიდებელი ცვლადის, სოციალური მედიის

შესახებ გათვითცნობიერების, ერთი ერთეულით გაზრდისას დამოკიდებული ცვლადი, სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება 0,618 ერთეულით მატულობს. ასევე, დამოუკიდებელი ცვლადის, აღქმული ხარისხის ერთი ერთეულით გაზრდისას დამოკიდებული ცვლადი, სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება 0,666 ერთეულით მატულობს. მე-4 ცხრილიდან გამომდინარე, აშკარაა, რომ დამოუკიდებელი ცვლადის, აღქმული ნდობის ერთი ერთეულით გაზრდისას დამოკიდებული ცვლადი, სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება 0,662 ერთეულით მატულობს.

ცხრილი 5. ტურისტულ მომსახურებაში მომხმარებელთა კმაყოფილებაზე სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულების გავლენის რეგრესიული ანალიზი

ა) მოდელის რეზიუმე						
მოდელი		R	R ²	კორექტირებული R ²	შეფასების სტანდარტული შეცდომა	
4		.736 ^a	.541	.540	2.45150	
ბ) ANOVA ^a						
მოდელი		კვადრატების ჯამი	DF	საშუალო კვადრატი	F	P
4	რეგრესია	4292.922	1	4292.922	714.315	.000 ^b
	ცდომილება	3641.966	606	6.010		
	ჯამი	7934.888	607			
შენიშვნა: ^a დამოკიდებული ცვლადი: მომხმარებელთა კმაყოფილება; ^b პრედიქტორი: სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება						
გ) კოეფიციენტები ^a						
მოდელი		არასტანდარტიზებული კოეფიციენტები		სტანდარტიზებული კოეფიციენტები	T	P
		B	სტანდარტული შეცდომა	β		
4	(კონსტანტა)	4.031	.374		10.777	.000
	სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება	.467	.017	.736	26.727	.000
დამოკიდებული ცვლადი: მომხმარებელთა კმაყოფილება						

წყარო: ავტორები

მე-6 ცხრილში ნაჩვენებია, რომ სოციალური მედიისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულება დადებით გავლენას ახდენს მათ კმაყოფილებაზე. შესაბამისად, ჩვენ მიერ შემუშავებული მოდელი სანდოა ($P < 0.0001$; $F(714.315) > F_{კრ}(3.84)$ და H_4 ჰიპოთეზა გამართლდა. ამასთან, დეტერმინაციის კოეფიციენტი $R^2 = 0.541$. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ მომხმარებელთა კმაყოფილების 54.1% ახსნილია სოციალური მედიისადმი მომხმარებელთა დამოკიდებულებით, ხოლო დანარჩენი განპირობებულია სხვა ფაქტორებით. რეგრესიული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დამოუკიდებელი ცვლადის, სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულების, ერთი ერთეულით მატება დამოკიდებული ცვლადის, მომხმარებელთა კმაყოფილების 0,736 ერთეულით ზრდას იწვევს (იხ. ცხრილი 5).

ჰიპოთეზური დამოკიდებულების ანალიზი (იხ. ცხრილი 6) გვიჩვენებს, რომ აღქმულ სიმარტივეს მნიშვნელოვანი კავშირი აქვს აღქმულ სარგებლიანობასთან ($\beta = 0.766$, $t = 12.861$, $P = 0.000$),

აღქმულ სიმარტივეს - სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებასთან ($\beta = 0.612$, $t = 19.044$, $P = 0.000$), აღქმულ სარგებლიანობას - სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებასთან ($\beta = 0.678$, $t = 22.732$, $P = 0.000$), სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულებას - ქცევით განზრახვასთან ($\beta = 0.823$, $t = 35.666$, $P = 0.000$), ხოლო ქცევით განზრახვას - მყიდველობით გადაწყვეტილებასთან ($\beta = 0.767$, $t = 29.409$, $P = 0.000$).

დასკვნები და რეკომენდაციები

წინამდებარე კვლევა გვანდის ვრცელ ინფორმაციას საქართველოში ტურიზმის მომხმარებლებზე სოციალური მედიის გავლენის შესახებ. ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ქართველი მომხმარებლები განსაკუთრებულ ინტერესს გამოხატავენ ტურისტული დესტინაციების მიმართ და ამისათვის სოციალურ მედიას სულ უფრო ხშირად იყენებენ. კორელაციურმა და რეგრესიულმა ანალიზებმა ცხადყო, რომ ტურისტების

ცხრილი 6. ჰიპოთეზების ტესტირების შედეგები

No	ჰიპოთეზური დამოკიდებულება	წ	T	P	გადაწყვეტილება
H1	გათვითცნობიერება -> დამოკიდებულება	.618	19.365	0.000	დამტკიცდა
H2	ალქმული ხარისხი -> დამოკიდებულება	.666	21.972	0.000	დამტკიცდა
H3	ალქმული ნდობა -> დამოკიდებულება	.662	21.750	0.000	დამტკიცდა
H4	დამოკიდებულება -> კმაყოფილება	.736	26.727	0.000	დამტკიცდა

წყარო: ავტორები

მიერ სოციალური მედია მარკეტინგული აქტივობების შესახებ გათვითცნობიერება, სოციალურ მედიაში განთავსებული ინფორმაციის ხარისხი და მისადმი ნდობა დადებითად აისახება სოციალური მედიისადმი მათ დამოკიდებულებაზე. თავის მხრივ, სოციალური მედიისადმი დამოკიდებულება გავლენას ახდენს მათ კმაყოფილებაზე. კვლევის შედეგების გაანალიზების შედეგად მიღებულია სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი სიდიდეები, რომლებიც ზემოაღნიშნულ ცვლადებს შორის დამოკიდებულებებს ასახავს.

კვლევის შედეგებმა დაადასტურა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ლიტერატურის მიმოხილვაში წარმოდგენილ მთელ რიგ შეხედულებებს, რომლებიც ტურისტულმა ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ თავიანთი შესაძლებლობების გამოყენებისათვის. კვლევამ ცხადყო, რომ ჩვენ მიერ შერჩეული ცვლადები რელევანტურია ტურიზმის მომხმარებლებთან ურთიერთობებისათვის. ამასთან, ჩვენი კვლევის შედეგები ამტკიცებს არსებულ ლიტერატურას ტურისტების ქცევაზე სოციალური მედიის გავლენის თვალსაზრისით. ამიტომ კვლევის შედეგებს აქვს თეორიული მნიშვნელობა ტურიზმში სოციალური მედიის, როგორც მარკეტინგული კომუნიკაციის ინსტრუმენტის, გამოყენების თვალსაზრისით. კომპანიებს შეუძლიათ, გამოიყენონ ეს შედეგები სოციალური მედიის მეშვეობით მომხმარებლებთან ეფექტიანი ურთიერთქმედებისა და თავიანთი მარკეტინგული

სტრატეგიების პოპულარიზაციისათვის. კვლევის შედეგების პრაქტიკული განხორციელება ხელს შეუწყობს ტურიზმის ინდუსტრიაში დასაქმებულ მენეჯერებს, გაიფართოონ თავიანთი წარმოდგენა სოციალური მედიის შესახებ და აქტიურად გამოიყენონ იგი მიზნობრივი აუდიტორიის მოსაზიდად.

ამასთან, უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ კვლევის ჩატარებისას გათვალისწინებული იყო რამდენიმე შეზღუდვა. კვლევა, ძირითადად, ორიენტირებული იყო 18-35 წლის ასაკობრივ კატეგორიაზე, რომელიც არ შეიძლება ჩაითვალოს მთლიან პოპულაციად, თუმცა, სოციალური მედიის მომხმარებელთა რაოდენობის უდიდესი წილი ამ ასაკობრივ ჯგუფზე მოდის. მიუხედავად იმისა, რომ კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონის მცხოვრებლებმა, კვლევა, უმეტესწილად, დაეფუძნა დედაქალაქის (თბილისის) მომხმარებელთა გამოკითხვას. ასეთი შეზღუდვა გამომდინარეობდა იქიდან, რომ, სწორედ, თბილისზე მოდის საქართველოს მცხოვრებთა და, შესაბამისად, სოციალური მედიის მომხმარებელთა უდიდესი ნაწილი. შემდგომი კვლევებით მიზანშეწონილია შერჩევის ზომის გაფართოება, რომელშიც ჩაერთვება ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონის მრავალფეროვანი აუდიტორია. გარდა ამისა, შესაძლებელია კვლევაში ჩაერთოს თვისებრივი კვლევის მეთოდები, რათა უფრო სიღრმისეულად გაანალიზდეს კონკრეტული მექანიზმები, რომელთა მეშვეობით სოციალური მედია გავლენას ახდენს ტურისტული მომსახურების მომხმარებელთა ქცევაზე.

THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURE – THE FIRST ECONOMIC REVOLUTION

Copyright © 2024 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: February 04, 2025
Published: March 11, 2025
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-60

Gia Kvashilava

PhD in Economics, Prof.
Caucasus International University,
President of the Academy of Phasis,
Academician of the Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences,
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

ABSTRACT

This study examines the economic and technological transformations from the Upper Paleolithic to the Neolithic period, focusing on the Near East, the South Caucasus, and North Africa. Climate change and the depletion of natural resources compelled hunter-gatherer societies to reconsider their subsistence strategies, fostering the gradual development of agricultural and pastoral practices. The Neolithic era saw the cultivation of wild plants, the domestication of animals, and the division of labor by gender and profession, laying the foundation for organized agriculture.

The research demonstrates that climate fluctuations, resource scarcity, and ecological dynamics significantly accelerated the transition from subsistence (extractive) economies to productive economies. It analyzes the mechanisms by which hunter-gatherer societies gradually adopted plant cultivation and animal domestication, ultimately leading to the establishment and development of agricultural systems. The advancement of economic production resulted in labor specialization, the emergence of permanent settlements, the formation of agricultural systems, and the introduction of barter exchange. Furthermore, technological innovations played a crucial role in expanding economic interactions.

This study pays particular attention to the economic formation of the period – the establishment of productive economies, which formed the basis of the so-called “Neolithic Revolution”, or the first economic revolution. The research is based on archaeological, historical, and economic materials that illustrate how human livelihoods evolved in response to environmental conditions, the advent of agricultural activities, the organization of labor, and the development of social structures. Additionally, it explores the formation of early farming communities and their impact on social structures, labor organization, and cultural development. The study highlights how economic transformations during the Neolithic period played a fundamental role in the rise of civilization, ultimately leading to the emergence of early states, cities, and advanced technologies.

The paper describes the formation of early agriculture and animal husbandry, the structural development of agrarian society, and economic system transformations in the South Caucasus, particularly in the territory of Georgia, from the 6th–5th millennium BCE to the mid-2nd millennium BCE. During the Shulaveri-Shomu culture (6th–5th millennium BCE), the region’s inhabitants actively engaged in agriculture and animal husbandry, as evidenced by archaeological findings – cultivation of wheat, lentils, hazelnuts, and grapes, as well as the production of clay vessels and tools. The Kura-Araxes culture (4th–3rd millennium BCE) saw population growth, settlement expansion, the use of wheeled transport, and advancements in metallurgy. The Trialeti Kurgan culture (3rd–2nd millennium BCE) is characterized by the beginning of apple and other fruit cultivation, indicating diversification in agrarian production.

The research further demonstrates that agricultural development and increased livestock production laid the foundation for economic interactions and the division of labor, which ultimately contributed to the formation of early state structures. In ancient Eastern civilizations (Sumer, Egypt, the Indus Valley), the development of writing, accounting, and administrative systems was directly linked to agricultural organization and grain storage management. The study also notes that the expansion of trade networks facilitated the exchange of goods and technologies among regions.

The findings confirm that economic and technological progress had a profound impact on the development of social structures, leading to urbanization, specialized labor activities, and the emergence of early states. Particular attention is given to the economic transformations following agricultural development, including the formation of private property, resource management systems, and commodity exchange. These changes not only shaped the foundation of early civilizations but also laid the groundwork for subsequent economic relationships.

Keywords: Early Agriculture, Neolithic Revolution, First Economic Revolution, Economic Transformation, Cultivation, Animal Husbandry, Farming Communities, Cultivation, Animal Husbandry, Urbanization, Early Civilizations, Socio-economic Development.

REFERENCES:

1. Acemoglu, D.; Robinson, J. A. 2012. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: The Crown Publishing Group, 546 pp.
2. Algaze, G. 2013. The End of Prehistory and the Uruk Period. In *The Sumerian World*, Ed. H. Crawford. London: Routledge, pp. 68–94.
3. Biraben, J.-N. 1979. Essai sur l'évolution du nombre des hommes. *Population*, 34e année, №1, pp. 13–25.
4. Braidwood, R. J. 1948. *Prehistoric Men*. Chicago: Natural History Museum, 118 pp.
5. Braidwood, R. J.; Çambel, H. 1982. The Çayönü Excavations: Overview Through 1981. *Prehistoric Village Archaeology in South-Eastern Turkey, The eighth-millennium B.C. site at Çayönü: its chipped and ground stone industries and faunal remains*, pp. 1–15.
6. Childe, V. G. 1971. *What Happened in History*, With a New Foreword by G. Clark. Baltimore: Penguin Books, 304 pp.
7. Dow, G. K.; Reed, C. G. 2023. *Economic Prehistory: Six Transitions that Shaped the World*. Cambridge: Cambridge University Press, 638 pp.
8. Gamkrelidze, Th. V.; Ivanov, V. V. 1995. *Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*, Part II. New York: Mouton de Gruyter, 864 pp.
9. Gong, Y., et al. 2016. Gong, Y., Li, L., Gong, D., Yin, H. and Zhang, J., Biomolecular Evidence of Silk from 8,500 Years Ago. *Plos One*, Vol. 11, Issue 12, December 12, pp. 1–9.
10. Groman-Yaroslavski, I., Weiss, E., and Nadel, D. 2016. Composite Sickles and Cereal Harvesting Methods at 23,000-Years-Old Ohalo II, Israel, *PLoS One*, Vol. 11, e0167151, pp. 1–21.
11. Inanishvili, G. 2014. *At the Origins of Georgian Metallurgy (4th–1st Millennia BC)*. Tbilisi: Georgian National Museum, Otari Lortkipanidze Center of Archaeology, 250 pp. (in Georgian).
12. Jalabadze, M. 2021. Archaeological Excavations at Gadachrili Gora – Results and Perspectives (A Brief Overview). *Issues of Caucasian Archaeology*, Chief Editor: G. Narimanishvili, Tbilisi: Georgian National Museum, Center for the Protection and Study of Antiquities Trialeti, pp. 302–305 (in Georgian).
13. Japaridze, O. 2003. *At the Origins of Georgian History: The Prehistoric Era*. Tbilisi: Tbilisi State Publishing House, 418 pp. (in Georgian).
14. Japaridze, O.; Javakhishvili, A. 1971. *The Culture of the Ancient Agricultural Population on the Territory of Georgia*. Tbilisi: Soviet Georgia Publishing House, 116 pp. (in Georgian).
15. Kramer, S. 1988. *History Begins at Sumer*. Translated by M. Sokhadze, Tbilisi: Nakaduli, 272 pp. (in Georgian).
16. Kvashilava, G. 2023. On the Issue of Mathematical and Economic Accounting Systems (Based on Archaeological Sites Dated to the 9th–1st Millennia BC). *Issues of Linguistics – 2021-2022*, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, pp. 84–125 (in Georgian).
17. Kvashilava, G.; Sekhniashvili, D. 2022. Economy in Prehistoric Times. *Scientific Journal Business Engineering*, No. 3–4, GTU, pp. 230–234 (in Georgian).
18. Lortkipanidze, O. (Ed.) 1991. *Archaeology of Georgia in Eight Volumes*, Vol. I. Tbilisi: Metsniereba, 270 pp. (in Georgian).
19. Lortkipanidze, O. (Ed.) 1992. *Archaeology of Georgia in Eight Volumes*, Vol. II. Tbilisi: Metsniereba, 286 pp. (in Georgian).

20. McGovern, P. et al. 2017. *Early Neolithic wine of Georgia in the South Caucasus, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, November 28, 2017, 114 (48), E10309-E10318. first published November 13. Retrieved 02 24, 2023, from <https://www.pnas.org/content/114/48/E10309.full>
21. McMahon, A. 2020. Early Urbanism in Northern Mesopotamia. *Journal of Archaeological Research*, Vol. 28, Published online: 31 August, 2019, pp. 289–337. Retrieved 02 23, 2023, from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10814-019-09136-7>
22. Melikishvili, G. (Ed.) 1970. *Georgia from Ancient Times to the 4th Century AD*, Vol. I. Tbilisi: Soviet Georgia Publishing House, 814 pp. (in Georgian).
23. Neal, L. 2015. *A Concise History of International Finance: From Babylon to Bernanke*. Cambridge: Cambridge University Press, 361 pp.
24. Neal, L. 2023. *A Concise History of International Finance: From Babylon to Bernanke*. Scientific and Chief Editor: A. Silagadze. Tbilisi: Tbilisi State University Press, 376 pp. (in Georgian).
25. Neal, L.; Cameron, R. E. 2003. *A Concise Economic History of the World: from Paleolithic Times to the Present*, Forth Editions. New York, Oxford: Oxford University Press, 464 pp
26. Neal, L.; Cameron, R. E. 2016. *A Concise Economic History of the World: from Paleolithic Times to the Present*, Fifth Edition. New York, Oxford: Oxford University Press, 496 pp.
27. Neal, L.; Cameron, R. 2022. *A Concise Economic History of the World: From the Paleolithic Era to the Present*, 5th Edition. Scientific and Chief Editor: A. Silagadze. Tbilisi: Tbilisi State University Press, 484 pp. (in Georgian).
28. North, D. C. 1981. *Structure and Change in Economic History*. New York and London: W. W. Norton & Co, 230 pp.
29. Olszewski, D.I. 2018. *Middle East: Epipaleolithic, Encyclopedia of Global Archaeology*, Ed. by C. Smith. Springer International Publishing AG, pp. 1–8.
30. Rusishvili, N. 2010. *Viticulture in Georgia Based on Paleoethnobotanical Data. Georgia – Homeland of Wine*. Tbilisi: Association Mteni, 38 pp. (in Georgian).
31. Qvavadze, E., Martkoplshvili, I., and Chichinadze, M. 2020. *Human Activities and Environmental Conditions in Ancient Times – Palynological Data from Early Bronze Age Sites in Georgia*. Tbilisi, 276 pp. (in Georgian).
32. Sagona, A. 2018. *The Archaeology of the Caucasus: From Earliest Settlements to the Iron Age*. Cambridge University Press, 542 pp.
33. Sichinava, M. 2020. The Culture of Grafting in Ancient Georgia and the Name "Diqonishi"—or Is It Dionysus? *Business Engineering*, No. 3, pp. 205–209. (in Georgian).
34. Tushabramishvili, N., Mamiashvili, N., and Gabechadze, B. 2017. *Translational-Explanatory Dictionary of Prehistoric Terminology*. Tbilisi, 110 pp. (in Georgian).
35. Weeks, L. R. 2013, The Development and Expansion of a Neolithic Way of Life, *The Oxford Handbook of Ancient Iran*, Ed. by D. T. Potts, Oxford, New York, Oxford University Press, 2013, pp. 49–75.
36. Zhang, F., et al. 2021. Zhang F., Ning, C., Scott, A., Fu, Q., et al., The genomic origins of the Bronze Age Tarim Basin mummies. *Nature* 599(7884), pp. 256–261.
37. Zohary, D., et al. 2012. Zohary, D., Hopf, M., and Weiss, E., *Domestication of Plants in the Old World: The Origin and Spread of Domesticated Plants in Southwest Asia, Europe, and the Mediterranean Basin* (4th Ed.). Oxford: Oxford University Press, 264 pp.

სოფლის მეურნეობის წარმოშობა და განვითარება – პირველი ეკონომიკური რევოლუცია

გია კვაშილავა

ეკონომიკის დოქტორი (PhD), პროფესორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი,
ფაზისის აკადემიის პრეზიდენტი,
ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
ORCID ID: 0000-0002-8511-0203
E-mail: gia.kvashilava@tsu.ge

აბსტრაქტი

შრომა მიმოიხილავს ზედა პალეოლითის ხანიდან ნეოლითის პერიოდის ეკონომიკური და ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციის პროცესს, განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთის, სამხრეთ კავკასიისა და ჩრდილოეთ აფრიკის რეგიონებში. კლიმატური ცვლილებები და ბუნებრივი რესურსების ამონეუვა აიძულებდა მონადირე-შემგროვებლებს გადაეხედათ ცხოვრების წესისთვის, რაც ფერმერული და მესაქონლეობის პრაქტიკის თანდათანობით განვითარებას უწყობდა ხელს. ნეოლითის ხანაში იწყება ველური მცენარეების კულტივირება, შინაური ცხოველების მოშენება და შრომის დანაწილება სქესისა და პროფესიის მიხედვით, რაც ორგანიზებული სოფლის მეურნეობის ჩამოყალიბებას საფუძვლად დაედო.

კვლევაში ნაჩვენებია, რომ კლიმატურმა ცვლილებებმა, რესურსების სიმცირემ და ეკოლოგიურმა დინამიკამ მნიშვნელოვნად დააჩქარა ნატურალური (მითვისებითი) მეურნეობიდან მწარმოებლურ მეურნეობაზე გადასვლა. გაანალიზებულია მექანიზმები, რომლითაც მონადირე-შემგროვებელი საზოგადოებები ეტაპობრივად გადავიდნენ მცენარეთა კულტივირებასა და ცხოველთა მოშინაურებაზე, რაც საბოლოოდ განაპირობა სოფლის მეურნეობის სისტემების ჩამოყალიბება და განვითარება. წარმოების განვითარებამ გამოიწვია შრომის დანაწილება, მუდმივი დასახლებების გაჩენა, სოფლის მეურნეობის სისტემების ჩამოყალიბება და ნატურალური გაცვლის ფორმირება. ტექნოლოგიური ინოვაციებმა კი დააჩქარა ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოება.

სტატია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამ პერიოდის ეკონომიკური ფორმაციის – მწარმოებლური მეურნეობის ჩამოყალიბებას, რაც საფუძვლად დაედო ე.წ. „ნეოლითურ რევოლუციას“, ანუ პირველ ეკონომიკურ რევოლუციას. კვლევა ეფუძნება არქეოლოგიურ, ისტორიულ და ეკონომიკურ მასალებს, რომლებიც აღწერს, თუ როგორ შეცვალა ადამიანის ცხოვრების წესი საარსებო გარემო პირობებმა, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის დაწყებამ, შრომის ორგანიზაციისა და სოციალური სტრუქტურების განვითარებამ. გარდა ამისა, განხილულია ადრეული ფერმერული თემების ჩამოყალიბება და მათი გავლენა სოციალურ სტრუქტურებზე, შრომის ორგანიზაციასა და კულტურულ განვითარებაზე. ასევე ნაჩვენებია, რომ ნეოლითის ხანაში ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესი უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობდა ცივილიზაციის ჩამოყალიბებაში, რაც საბოლოოდ განაპირობა ადრეული სახელმწიფოების, ქალაქებისა და დანიშნული ტექნოლოგიების წარმოშობა.

შრომაში აღწერილია ძვ.წ. VI–V ათასწლეულებიდან ძვ.წ. II ათასწლეულის შუახანებამდე სამხრეთ კავკასიაში, კერძოდ, საქართველოს ტერიტორიაზე, ადრეული მინათმოქმედებისა და მესაქონლეობის ფორმირება, აგრარული საზოგადოების სტრუქტურული განვითარება და ეკონომიკური ტრანსფორმაცია. შულავერ-შომუთეფეს კულტურის (ძვ.წ. VI–V ათასწლეულები) პერიოდში რეგიონის მოსახლეობა აქტიურად მისდევდა მინათმოქმედებასა და მესაქონლეობას, რასაც მოწმობს არქეოლოგიური მონაცემები – ხორბლის, ოსპის, თხილისა და ვაზის კულტივაცია, თიხის ჭურჭლისა და იარაღების წარმოება. მტკვარ-არაქსის კულტურის (ძვ.წ. IV–III ათასწლეულები) ეტაპზე აღინიშნება მოსახლეობის ზრდა, დასახლებების გაფართოება, ბორბლიანი ტრანსპორტის გამოყენება და მეტალურგიის განვითარება. თრიალეთის ყორღანული კულტურა (ძვ.წ. III–II ათასწლეულები) ხასიათდება ვაშლისა და სხვა ხეხილის კულტივაციის დაწყებით, რაც მიუთითებს აგრარული წარმოების დივერსიფიკაციაზე.

კვლევა აგრეთვე აჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარებამ და საქონლის წარმოების ზრდამ შექმნა ეკონომიკური ურთიერთობებისა და შრომის დანაწილების საფუძველი, რაც საბოლოოდ გადაიზა-

რდა ადრეული სახელმწიფოებრივი ფორმირებების ჩამოყალიბებაში. ძველი აღმოსავლეთის ცივილიზაციებში (შუმერი, ეგვიპტე, ინდის ველი) დამწერლობის, საბუღალტრო აღრიცხვისა და ადმინისტრაციული სისტემების განვითარება პირდაპირ უკავშირდებოდა მინათმქმედების ორგანიზებასა და მარცვლეულის მარაგის მართვას. აღინიშნება, რომ საეაჭრო ქსელების გაფართოებამ ხელი შეუწყო საქონლისა და ტექნოლოგიების გაცვლას რეგიონებს შორის.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ ეკონომიკურმა და ტექნოლოგიურმა პროგრესმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა სოციალური სტრუქტურების განვითარებაზე, რის შედეგადაც ყალიბდა ურბანიზაცია, სპეციალიზებული შრომითი საქმიანობები და ადრეული სახელმწიფოები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ეკონომიკურ ტრანსფორმაციებს, რომლებიც სოფლის მეურნეობის განვითარებას მოჰყვა, მათ შორის, კერძო საკუთრების ფორმირებას, რესურსების მართვის სისტემებსა და საქონლის გაცვლას. ნაჩვენებია, რომ ეს ცვლილებები არა მხოლოდ განსაზღვრავდა ადრეული ცივილიზაციების ჩამოყალიბებას, არამედ ქმნიდა საფუძველს შემდგომი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: სოფლის მეურნეობა, ნეოლითური რევოლუცია, პირველი ეკონომიკური რევოლუცია, ეკონომიკური ტრანსფორმაცია, ადრეული მინათმოქმედება, მესაქონლეობა, ფერმერული თემები, შრომის დანაწილება, ურბანიზაცია, ადრეული ცივილიზაციები, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება.

ძირითადი ტექსტი

ეკონომიკის ისტორიკოსთა და არქეოლოგთა უმეტესობა ფიქრობს, რომ ზედა პალეოლითის ხანის დასასრულს დედამიწის გარკვეულ ადგილებში, მაგ., ახლო აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ-აფრიკაში მშრალი ამინდი დადგა. კლიმატისა და გარემო პირობების შეცვლამ შეამცირა ტყის საფარი, კერძოდ, საკვები მცენარეების რაოდენობა და გაზრდილმა ნადირობამ – ხმელეთისა და წყლის ცხოველებისა და ფრინველების პოპულაცია. მონადირე-შემგროვებლები, რომლებიც ამ პერიოდში ძირითადად ცხოვრობდნენ პატარა სეზონურ ბანაკებში, შეზღუდული ეკონომიკური რესურსების საშოვნელად და ასათვისებლად ხშირად გადაადგილდებოდნენ ჩრდილოეთ-აფრიკის, სამხრეთ-კავკასიის, სამხრეთ-ევროპისა და სხვა ტერიტორიებზე. მიგრანტი ჯგუფების ძირითად საქმიანობად ახალ გარემოში უზინდებურად ნატურალური მეურნეობა / მითვისებითი მეურნეობა (ნადირობა, მეთევზეობა და შემგროვებლობა) რჩებოდა. მათთვის განსაზღვრული რაოდენობით მოპოვებული საკვები არასკმარისი იყო. ადამიანებს არ შეეძლოთ, მაგ., მცენარეების თესლისა და ნაყოფის, მარცვლეულის სრულად მოპოვება-შენახვა და აგრეთვე მცირეწლოვანი ბავშვებისა და მოხუცების სათანადოდ მოვლა-გამოკვება და დაცვა (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:231). თუმცა ზოგიერთ სამეცნიერო კვლევაში მოყვანილია ერთეული ფაქტიც. დაახლოებით 23.000 წ.-ის წინანდელი ხუთი შრომის იარაღი, რომლებიც აღმოაჩინეს ჩრდილოეთ-ისრაელში, გალილიის ზღვის სანაპიროსთან ახლოს,

ოპხლო II-ში, მეთევზე-მონადირე-შემგროვებელთა ბანაკში, აჩვენებს იმას, რომ ისინი გამოიყენებოდა ნახევრადმწვანე ან დამწიფებული ველური მარცვ-ლეულის მოსავლის აღებისა და მითვისების დროს. ეს იყო 12.000 წ.-ით უფრო ადრე, ვიდრე ფერმე-რული თემების დასახლებები გაჩნდებოდა ახლო აღმოსავლეთში (Groman-Yaroslavski, et al. 2016:1). გვიანი ეპიპალეოლითის ხანაში შუა აღმოსავლეთის ზოგიერთ რეგიონში ჩნდება მცირე დასახლებები, სადაც მონადირე-შემგროვებლების ჯგუფები იმყოფებოდნენ მთელი წლის განმავლობაში (Olszewski 2018:3; Kvashilava, Sekhniashvili 2022:231).

ზემოხსენებულ რეგიონებში რესურსების სეზონურმა ამოწურვამ ადამიანები აიძულა ეფიქრათ ცხოვრების წესის შეცვლასა და ოპტიმალურ მოქმედებაზე თავიანთი მატერიალური კეთილდღეობის ამალგებისთვის. სპეციალური დარტყმითი თუ წნევითი მეთოდით, მათ დაამზადეს სხვადასხვა გეომეტრიული ფორმის (სამკუთხისებური, პრიზმისებური, კონუსისებური, სოლისებური, ცილინდრისებური, გულისებური, დისკოსებური, ელიფსისებური და ა.შ.) ქვები (კაფი, კაჭარი) და დახვეწეს სანადირო იარაღები (შუბისპირები და ისრისპირები), რომლებიც, შესაძლოა, ჩასმული და დამაგრებული იყო ხის ან ირმის რქის ტარზე (Tushabramishvili, et al. 2017:38, 39, 40; Lortkipanidze (Ed.) 1991, I:135–137). მაგ., საქართველოში, თერჯოლის მუნიციპალიტეტში, სოფ. ძეგრის მახლობლად, მღვიმე საგვარჯილეში აღმოჩენილია ზედა პალეოლითისა და მეზოლითის ეპოქების რქისა და ძვლის იარაღები, ძვლის სადგის-სახვრეკები, მახათ-ნე-

მსები, ანკესები და სხვა (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:232).

აღამიანთა მცირე ჯგუფებმა დაიწყეს ბუნებაში არსებული შეზღუდული მატერიალური რესურსების, აგრეთვე მათი თვისებებისა და ურთიერთდამოკიდებულებების შესწავლა. ისინი ცდილობენ სწორად შეაფასონ რეალობა და სათანადოდ გადანეციონ რიგი პრობლემები: როგორ მოიპოვონ და გაზარდონ როგორც რაოდენობრივად, ისე ხარისხობრივად და დიდხანს შეინახონ საკვებად ვარგისი ცხოველური და მცენარეული პროდუქტები, რომლებიც მშრალი კლიმატის დროს ძირითადად მდინარეების, მინისქვეშა ან კლდის წყლების მახლობლად იყო თავმოყრილი (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:232).

გვიანი ეპიპალეოლითისა და ადრე ნეოლითის პერიოდებში ახლო აღმოსავლეთში, სამხრეთ-კავკასიაში, ჩრდილოეთ-აფრიკაში, შემდეგ ხმელთაშუაზღვისპირეთსა და ევროპაში იწყება ველურ მცენარეთა ზოგიერთი სახეობის (ქერის, ხორბლის, ოსპის, ბარდისა და სელის) თესლის თესვა, კულტივირება და მოსავლის აღება, გარკვეულ ცხოველთა (თხის, ცხვრის, ღორის, მსხვილფეხა რქოსანი საქონლისა და ვირის) და ფრინველთა მოშინაურება, მოვლა-მოშენება და შენახვა (Braidwood 1948:17; Gamkrelidze, Ivanov 1995:566; Kvashilava, Sekhniashvili 2022:232). ამ დროს ვითარდება შრომის დანაწილება სქესის მიხედვით. მარცვლოვანი (ქერისა და ხორბლის) და პარკოსანი მცენარეების (ბარდას, მუხუდოს) კულტივირება, რომელსაც დაახლოებით 11.000–10.000 წწ.-ის წინ პირველად ახლო აღმოსავლეთში, ალბათ, შემგროვებელმა ქალებმა ჩაუყარეს საფუძველი, მალე მიწათმოქმედებაში გადავიდა (შდრ. Zohary, et al. 2012:1, 2, 4). რძის ან ხორცის მომცემ ცხოველთა (ცხვრის, თხისა და ღორის) მოშინაურება გადაიზარდა მეფოგეობაში, რომელიც, როგორც ჩანს, მონადირე მამაკაცებმა ჩამოაყალიბეს (შდრ. Melikishvili (Ed.) 1970:121; Lortkipanidze (Ed.) 1991, I:240). მოშინაურებული ხარი, რომელიც შრომის მეშვეობით გაიხედნა, შრომის საშუალების მთავარ როლს ასრულებდა. კლიმატური ცვლილებების დროს მეფოგეობა საჭიროებდა ახალი საძოვარი მიწების ძებნასა და ხშირ მიგრაციას. მწყემსები პირუტყვის საძოვრად იყენებდნენ იმ ნოციერი მიწის ფართობებს, რომლებსაც გზადაგზა ნახულობდნენ. პირუტყვისათვის საჭირო მარცვლეულის (ხორბლეულის) მოყვანა ხორცზე და რძის პროდუქტებზე მოთხოვნილებამ გამოიწვია და შემდგომში პური ადამიანთა მნიშვნე-

ლოვან საკვებადაც იქცა. ამ მცენარეული და ცხოველური პროდუქტების ეფექტიანმა გამოყენებამ სასარგებლო გავლენა იქონია მოზარდთა ფიზიკურ განვითარებაზე (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:232).

ნეოლითის ხანის, დაახლოებით ძვ.წ. 8500 წ.-ის წინანდელი ჯიაჭუს არქეოლოგიური ადგილის (ჩინეთის, ჰენანის პროვინციის) სამი სამარხიდან შეგროვებული აბრეშუმის ძაფის ფიბრონის (ცილოვანი ნივთიერების), საქსოვი ხელსაწყოების, ფიგურულად დანული ბორბლებისა და ძვლის ნემსების გამოკვლევებისას გამოვლინდა, რომ ამ ადგილას მცხოვრებლები შესაძლოა ფლობდნენ ქსოვისა და კერვის უნარებს. აქვე აღმოჩნდა ბრინჯის, თაფლისა და ხილის შერეული ფერმენტირებული სასმლის ბიოლოგიური ნაშთები და ძვლის ფლეიტაც (Gong, et al. 2016:1, 2, 8). ბრინჯისა და ფეტვის არსებითი როლი ჩინეთში მეურნეობის დამოუკიდებელ განვითარებაში ახლა კარგად არის დადასტურებული (Zohary, et al. 2012:5).

ზემოწარმოდგენილი ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში ზოგიერთი არქეოპოტანიკური აღმოჩენა და რეკონსტრუქცია აჩვენებს, რომ წარმოების პროცესებმა განაპირობა ადამიანთა ჯგუფების გადაადგილება და ეკონომიკური მიღწევების სხვადასხვა რეგიონში გავრცელება. ლოკალური ჯგუფების განვითარებამ ნეოლითის ხანის განსხვავებული კულტურები და ენები შექმნა, რადგან ყოველი წარმატებული ჯგუფი იყო ეკონომიკურად დამოუკიდებელი ან შეიძლება ნაწილობრივ იზოლირებულიც (შდრ. Gamkrelidze, Ivanov 1995:788, 789). ასეთ დროს თითოეულმა ჯგუფმა ჩამოაყალიბა თავიანთი განსხვავებული და დამოუკიდებელი შესაბამისი ინსტიტუტები, ხატვის, ქვისა და ხის გამოთლის, თხის ძერწვის ხელობა, პლასტიკა, სტილი და სხვა.

წინაკერამიკული ნეოლითის ხანის ბოლო პერიოდში, დაახლოებით ძვ.წ. 8.000–4.000 წწ.-ში, ახლო აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-კავკასიის ზოგიერთ ტერიტორიაზე ადამიანთა მეზობელი ჯგუფები ერთმანეთს დაუკავშირდნენ საქონელთა ურთიერთგაცვლის გზით თავიანთი მოთხოვნილებების უკეთ დაკმაყოფილების მიზნით, მათი ინტერესებისა და საქმიანობების შესაბამისად. ამ რეგიონებში აღმოჩნდა უძველესი ნამოსახლარები, რომელთა საარსებო გარემო პირობები, როგორც ჩანს, საკმაოდ ხელსაყრელი იყო ნადირობა-შეგროვების, საკვებ პროდუქტთა (მაგ., მარცვლეულის, კერძოდ, თვითაღმოცენებული ველური ქერისა და ხორბლის) მოპოვების, შენახვისა და მარტივი

სანარმოო მეურნეობის განვითარებისათვის (Braidwood, Cambel 1982:4; Sagona 2018:84–131; Zohary, et al. 2012:2, 3). „ამ ადრეული დროიდან უკვე არსებობდა თანამედროვე ადამიანის ეკონომიკის სამი ძირითადი სექტორი: სოფლის მეურნეობა, გადამამუშავებელი მრეწველობა და მომსახურეობა“ (Neal, Cameron 2022:25). სასოფლო-სამეურნეო საქმეებში წარმატებულმა ჯგუფებმა თანდათანობით ბუნებრივად დაინაწილეს შრომა და მუდმივი საცხოვრებელი ადგილები, შექმნეს პირველი სოფლები და შემდეგ ქალაქები. მწარმოებელ ძალთა განვითარებამ გამოიწვია შრომის პირველი დიდი საზოგადოებრივი დანაწილება. სოფლის მეურნეობის ძირითადი დარგები, მიწათმოქმედება და მეჯოგეობა ფართოდ გაიშალა, რადგან ზოგ რეგიონში ნაყოფიერი ნიადაგები იყო და ზოგან კი – საძოვარი და სათიბი სავარგულები. მიწათმოქმედნი ამუშავებენ სახნავ-სათესი მიწის ფართობებს, აწარმოებენ საკვებ პროდუქტებსა (მაგ., ქერი, ხორბალი, ჭვავი, შვრია და ბარდა) და სელის ქსოვილებს. კულტივირებული სელი ეგვიპტის ნეოლითურ დასახლებებში მოჰყავდათ (Gamkrelidze, Ivanov 1995:569; Zohary, et al. 2012:3). სამეურნეო იარაღები (ნამგალი და გუთანა) ჩნდება პირველ სასოფლო-სამეურნეო დასახლებებში, ცენტრალური აზიიდან სამხრეთ-დასავლეთ აზიამდე, მოგვიანებით კი ევროპაში (Gamkrelidze, Ivanov 1995:596, 598). მეჯოგეთა თემები აწარმოებენ ხორცს, რძეს, ცხოველის ტყავსა და ცხერის მატყლს (Childe 1971:56, 64). ისინი შრომით მოპოვებულ პროდუქტებს ინახავენ და გაცვლის საშუალებით საჭირო სამომხმარებლო საქონლად აქცევენ. მიწათმოქმედებასა და მესაქონლეობასთან (მწყემსობასთან) ერთად ამ პერიოდში ადამიანთა ძირითადი საქმიანობა იყო ნადირობაც. სოფლის მეურნეობის თანდათანობითმა განვითარებამ გამოიწვია შრომის მეორე დიდი საზოგადოებრივი დანაწილება. მიწათმოქმედებას გამოეყო მეთუნეობა და ხელოსნობა. ადამიანები თიხისა და ჭედური ნაკეთობების წარმოებაში დაოსტადნენ რეგიონების მიხედვით. მშენებლები ამზადებდნენ დაუმუშავებელი აგურის ბათქაშს, დრენაჟებს, აშენებდნენ საცხოვრებელ და შინაურ ცხოველთა თავშესაფარებს. შრომის სპეციალიზაციამ და ხელნაკეთობების (ლერწმის, ჩალისა და სხვა მცენარის, დანწული კალათის, გრანიტის, ალბასტრის, არაგონიტის, კალციტის თუ ხის ჭურჭლის) გამოყენებამ, საკვები მარცვლეულისა (ხორბლის, ქერის) და საფეიქრო პროდუქტების (მატყლისა და სელის) წარმოების გაუმჯობესებამ, შენახვამ და მატებამ

გამოიწვია შრომის პროდუქტების დაგროვება, ნატურალური გაცვლა, რომელიც გარკვეული რაოდენობრივი შეფარდების წესით განისაზღვრებოდა. მეთუნეობისა და მეტალურგიის ცალკე დარგად გამოყოფა-განვითარებამ დიდი გავლენა მოახდინა საკვები პროდუქტისა (პურის) და სასმელი სითხის (ღვინოს, ლუდის) გადამამუშავებაზე, შენახვასა და მიწოდებაზე (McGovern, et al. 2017). ამ დროს ახლო აღმოსავლეთში გამოჩნდა ლითონის ნამგალი, რადგან განვითარდა ლითონის ტექნოლოგია (ეგვიპტეში ეს მოხდა ძვ.წ. IV ათასწლეულში). სამხრეთ-დასავლეთ აზიისა და ევროპის ზოგიერთ რეგიონში ლითონისა და ქვის ნამგლები დიდი ხნის განმავლობაში ერთად გამოიყენებოდა (Gamkrelidze, Ivanov 1995:598).

სოფლის მეურნეობაში წარმოების საშუალებათა განვითარება დამოკიდებული იყო ოსტატების ტექნიკურ-ეკონომიკურ უნარებზე, რომლის მიღწევა შესაძლებელი ხდებოდა მხოლოდ წვრთნითა და პრაქტიკით, წინანდელ თაობათა მუშაობის შედეგებისა და გამოცდილებების დაგროვებითა და მიღებით (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:232). ადამიანთა შრომაში უფრო მეტად გაწაფვამ, მათი გამოცდილების დაგროვებამ და მიღწევების გაზიარებამ მომავალი თაობებისადმი გარკვეულწილად დააჩქარა სოფლის მეურნეობისა და ადრეულ „ფერმერთა ორგანიზაციების“ (გაერთიანებების) ჩამოყალიბება. „ფერმერები“ ინარჩუნებდნენ „განსაკუთრებულ უფლებებს“ მინდვრებისა და შინაური ცხოველების, ნახირის საერთო საკუთრების ფარგლებში, უზრუნველყოფდნენ ეკონომიკური საკითხების გადაწყვეტასა და ანვითარებდნენ აღრიცხვა-ანგარიშის სისტემას ხალხის სოციალური ფუნქციების შესასრულებლად. ადრეულ „ფერმერთა ორგანიზაციების“, მაგ., სირია-პალესტინაში, ჩრდილოეთ-ერაყში, სამხრეთ-კავკასიაში, მცირე აზიასა და ხმელთაშუაზღვისპირეთში ჩამოყალიბებამ დასაბამი დაუდო ახალ ეკონომიკურ ფორმაციას – მწარმოებლურ მეურნეობას, რაც ნეოლითის ხანაში ადამიანთა ერთ-ერთი უდიდესი მიღწევაა. მათი შთამომავლების მატერიალური კულტურის პროგრესმა და მრწამსის ევოლუციამ მოახდინა ე.წ. „ნეოლითური რევოლუცია“, „ახალი საკვები პროდუქტების რევოლუცია“, ანუ „პირველი ეკონომიკური რევოლუცია“, რამაც ადრეული საზოგადოებები სწრაფად განავითარა (Childe 1971:51, 69; North 1981:72–89; Lortkipanidze (Ed.) 1991, I:6, 226, 243). საკვების მწარმოებელი ეკონომიკის განვითარების პროცესმა გვაროვნული წყობილების

ნიაღში მოამწიფა თემურ-გვაროვნული ფორმაცია, რომლის ძირითადი ეკონომიკური უჯრედი გახდა თემი. მჭიდრო დასახლებულ ადგილებში მზარდი შრომის დანაწილებამ, თემთა ნაკლებმა მომთაბარეობამ, ადამიანთა ფიზიკურმა თუ გონებრივმა მოქმედებებმა, კეთილგონიერმა ქცევებმა და რიგმა გარემო პირობებმა ნელ-ნელა შეცვალა მათი უნი-ნდელი ცხოვრების სტილი, ხატვის უნარ-ჩვევები, საკვების წარმოება, ვაჭრობა, რელიგიური წარმოდგენები, რიტუალები, დამარხვის ნეს-ჩვეულებები და სხვა (Kvashilava, Sekhniashvili 2022:233).

დაახლოებით ძვ.წ. VIII-IV ათასწლეულებიდან ახლო აღმოსავლეთის, ეგვიპტის, ეგეოსისზღვის-პირეთისა და სამხრეთ-კავკასიის ზოგიერთ რეგიონში გაჩნდა პირველი ფერმერული თემები და მნიშვნელოვნად ვითარდება ეკონომიკური ურთიერთობები, რასაც შედეგად ადრესამინათმოქმედო კულტურების ჩამოყალიბება და განვითარება მოჰყვა (Lortkipanidze (Ed.) 1992, II:5). ძვ.წ. VII ათასწლეულში ჩნდება გადასახიდი, შესანახი და საკვების მოსამზადებელი თიხის ჭურჭელი (McGovern, et al. 2017:E10309). მაგ., შუამდინარეთისა (ჰალაფის, სამარას, ჰასუნასა და ობეიდის კულტურებში) და ირანის (ზაგროსისა და ხუზისტანის) რეგიონებში ვითარდება გეომეტრიული და მცენარეული ფორმებით, მრავალფერად და ლამაზად მოხატული კერამიკა (Braidwood 1948:92; Weeks 2013:57-59, 61-64; Japaridze, Javakhishvili 1971:19-23; Gamkrelidze, Ivanov 1995:613).

ძვ.წ. VI-V ათასწლეულებში „შულავერ-შომუთეფეს კულტურაში“ (არუხლოს გორა, რომელიც მდებარეობს ბოლნისის მუნიციპალიტეტის სოფ. ნახიდურთან ახლოს; ხრამის დიდი გორა, შულავერის გორა, იმირის გორა, დანგრეული გორა და გადაჭრილი გორა – მარნეულის მუნიციპალიტეტში) უპირატესად ვითარდება მინათმოქმედება (მაგ., ხორბლისა და ოსპის მოყვანა) და მესაქონლეობა, უმჯობესდება თიხის ჭურჭლის, ლითონის მასალის, ძვლისა და რქის, მარცვლეულის საჭრელი და საფქვავე იარაღების წარმოება (Japaridze, Javakhishvili 1971:38, 81, 88-91, 93; Lortkipanidze (Ed.) 1992, II:7, 35-66; Japaridze 2003:73-78; Zohary, et al. 2012:39, 50, 70, 86, 176; Inanishvili 2014:48). ამ დროს გადაჭრილი გორისა და შულავერის გორის მოსახლეობას მოჰყავს რამდენიმე ჯიშის ხორბალი, კაკალი, თხილი, ამუშავებს სელს და ავითარებს მეფუტკრეობას (Qvavadze, et al. 2020:8, 79). 2012-2015 წწ.-ში გადაჭრილი გორაზე გამოვლინდა ნასოფლარი ალიზის ნაგებობები, მრგვალი საცხო-

ვრელები შენობები, დამხმარე სათავესოები და სხვა (Jalabadze 2021:303). ხრამის დიდ გორაზე აღმოჩნდა კერამიკული ნაწარმი, ჭურჭელი რელიეფური კოპებით, რომლებიც ყურძნის მტევნის სქემატურ გამოსახულებად მიჩნეული. დანგრეულ გორაზე ნაპოვნია ყურძნის ნიჰნები. ამ არქეოლო-გიური მასალებით, საქართველოს ტერიტორიაზე დასტურდება უძველესი მევენახეობისა და მეღვინეობის წარმოშობის დიდი კულტურა (McGovern, et al. 2017; Jalabadze 2021:304).

IV ათასწლეულის II ნახევრიდან III ათასწლეულის I ნახევრამდე „მტკვარ-არაქსის კულტურა“ გამოირჩევა მოსახლეობის ზრდითა და დიდი დასახლებების გაჩენით (Lortkipanidze (Ed.) 1992, II:8, 11, 13, 70-124). დასახლებები შენდებოდა ფერდობებზე. მატულობდა ყურძნისა და ხორბლის მოყვანა, ბორბლებიანი ტრანსპორტის (ურმის), ოქროსა და ვერცხლის ნივთების გამოყენება (მდრ. Japaridze, Javakhishvili 1971:9; Gamkrelidze, Ivanov 1995:789; Inanishvili 2014:78-80).

III ათასწლეულის II ნახევრიდან II ათასწლეულის შუახანებამდე ვითარდება „თრიალეთის ყორღანული კულტურა“. მკვლევართა ნაწილს მიაჩნია, რომ ამ დროს სამხრეთ-კავკასია ზოგიერთი ხილის (ვაშლის) კულტივირების ადგილიცაა (მდრ. Japaridze, Javakhishvili 1971:10, 11). ვაშლის მოყვანა იყო ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი კულტურული მიღწევა „ნეოლითური რევოლუციის“ შემდეგ. ამ ადგილიდან ვაშლის ჯიშები შემდგომში შევიდა ევრაზიის სხვა რეგიონებში (Gamkrelidze, Ivanov 1995:552). ვაშლი, მსხალი, ქლიავი და ალუბალი, როგორც ჩანს, გაცილებით გვიან დაემატა ძველი სამყაროს მებაღეობას, რადგან მათი მოშინაურების გარკვეული ნიშნები მხოლოდ ძვ.წ. I ათასწლეულში ჩნდება. ეს კულტურები თითქმის მთლიანად დაფუძნებულია მცნობაზე, ამიტომ მათი ფართოდ მოშინაურება მხოლოდ მცენარეული გამრავლების ამ დახვეწილი მეთოდის დანერგვის შემდეგ შეიძლებოდა (Zohary, et al. 2012:5; Sichinava 2020:205-209).

ზემოაღნიშნულ ადგილებში, რიგ მცენარეთა შესწავლის საფუძველზე, ნათლად ჩანს ამ კულტურის შემქმნელ ტომთა ადრესამინათმოქმედო ნასახლარებზე განვითარებული მეურნეობის მაღალი დონე (Rusishvili 2010:13, 15).

ო. ჯაფარიძე და ა. ჯავახიშვილი წერდნენ: „შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ძვ.წ. V-IV ათასწლეულის შულავერ-შომუთეფეს ადრესამინათმოქმედო კულტურა, ძირითადად ქართველურენოვანი ტომების კუთვნილება იყო. ეს იყო ერთ-ერთი იმ

ოლქთაგანი, სადაც ყალიბდებოდა ქართველური ეთნიკური ჯგუფი. ამ ტომებმა ამიერკავკასიაში მოსახლე სხვა მონათესავე ტომებთან ერთად საფუძველი ჩაუყარეს მაღალგანვითარებულ მტკვარ-არაქსის კულტურას. შემდეგში ამავე ტომების მონაწილეობით შეიქმნა თრიალეთის ბრწყინვალე კულტურა“ (Japaridze, Javakhishvili 1971:106).

ბრინჯაოს ხანაში, დაახლოებით ძვ.წ. 3100–1600 წწ.-ში მარცვლეულ კულ-ტურაზე (ქერსა და ხორბალზე) მოთხოვნათა გაზრდამ მიწათმოქმედთა ადრეული საზოგადოების წინაშე გააჩინა ამოცანები: თუ როდის, როგორ უნდა დაამუშავონ მიწა და დათესონ მარცვლეული, როდის უნდა აიღონ და შეინახონ მოსავალი, რა უნდა გააკეთონ თესვისა და მოსავლის აღების შუა პერიოდში, როგორ აღრიცხონ მარცვლეულის მარაგი. „სოფლის მეურნეობის თითოეული ეტაპი საშუალებას აძლევდა ადამიანებს მიეღოთ საჭირო ცოდნა შემდეგი ეტაპისთვის, მაგრამ მხოლოდ მოსახლეობის ზრდით განპირობებული ზენოლა აიძულებდა მათ დამატებითი ძალისხმევა გამოეყენებინათ“ (Neal, Cameron 2022:46). ამიტომ დაიწყო სამრეწველო ან სავაჭრო კავშირების გაფართოება, რამაც აღრიცხვისა და შეთანხმებების (გარიგებების) მოწესრიგებული მოქმედებისათვის საჭირო გახდა დამწერლობის შექმნა, საორგანიზაციო მართვა-გამგეობა, კოორდინაცია, ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღება და ზოგადი უსაფრთხოების ორგანიზება. ამ პროცესმა ჩამოაყალიბა შესაბამისი ინსტიტუტები და სოციალურ-ეკონომიკური ორგანიზაციები (სავაჭრო გილდიები და სხვა). შრომის დანაწილებამ შექმნა სხვადასხვა სპეციალობები.

შუამდინარეთში წერიტი სისტემა შემუშავდა ინფორმაციის ჩანერის, ხალხის კონტროლისა და გადასახადების დაკისრების მიზნით (Acemoglu, Robinson 2012:259). დაიხვეწა წერიტი, ბეჭდვითი და ეკონომიკურ-მათემატიკური სააღრიცხვო-საანგარიშო სისტემები, რომლებიც გამოიყენებოდა შრომის პროდუქტის, ანუ საქონლის წარმოებისა და გაცვლის პროცესის უკეთ წარმართვისათვის.

„შრომის დანაწილების შედეგად მოსახლეობას საშუალება მიეცა ზემოთ ნახსენები ცხოვრების სტანდარტებით ესარგებლა და დასასვენებისა და შემოქმედებითი საქმიანობა განეხორციელებინა“ (Neal, Cameron 2022:25). ესაა საზოგადოების მიერ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაგადადგმული ნაბიჯი ცივილიზაციის ისტორიაში აგრარულიდან ინდუსტრიული განვითარებისაკენ, როცა ეკონო-

მიკაში სოფლის მეურნეობის წილი მცირდება, ხოლო მრეწველობის წილი იზრდება.

დაახლოებით ძვ.წ. 3300–3100 წწ.-ში ლევანტსა და შუამდინარეთში ადამიანები ერთიანდებიან დიდ ერთეულებად და წარმოქმნიან ადრეულ სოფლებს, სადაც აგებენ შემწმფარველი ღვათების სახელობის ტაძრებს. ამ პუნქტების ირგვლივ სატაძრო ქალაქები და რელიგიური ინსტიტუტები ფორმირდება. ვითარდება ადმინისტრაცია და საბუღალტრო აღრიცხვა, არქიტექტურა და „ურბანული ეკონომიკა“ (ინგლ. urban economy), იქმნება სატაძრო სახნავ-სათესი ფართობების სარწყავი და სანრეტი არხების, გზის, თხრილების სისტემების შემუშავება და გაყვანა, აგურების საშუალებით ტაძრებისა და ადმინისტრაციული შენობების აგება (Algaze 2013; McMahon 2020).

ამ პერიოდში, „ურბანული რევოლუციის“ დროს შუამდინარეთში, კერძოდ, შუმერში სამეურნეო მეთოდები და ტექნიკა კარგად იყო განვითარებული. შუმერებმა დიდ წარმატებას მიაღწიეს სოფლის მეურნეობაში, რომელიც იყო მათი ეკონომიკის საფუძველი, სიმდიდრისა და კეთილდღეობის წყარო. ამ ადგილას არ მოიპოვებოდა საჭირო ტექნიკური ნედლეული და მწარმოებლურ ძალთა გაზრდასთან ერთად ისახებოდა მოწესრიგებული გაცვლა-გამოცვლის ფორმები. გაცვლის უმთავრესი საქონელი იყო მარცვლეული. ამიტომ ორგანიზებული ძალების გაერთიანებებმა შექმნეს საირიგაციო არხების, ჯებირების, საგუბრებისა და წყალსაცავების სისტემები, რომელთა მოწყობით მინდვრები გახდა მიწათმოქმედებისა და დამუშავებისთვის ხელსაყრელი. ამ სისტემის მოწყობის შემდეგ ველ-მინდვრები დიდ მოსავალს იძლეოდნენ. მიწის რაციონალური გამოყენებისა და აგეგმვისთვის ხმარობდნენ საზომ ხელსაწყოებს. სოფლის მეურნეობის რიგ სამუშაოებს გეგმავდნენ, მართავდნენ და მეთვალყურეობდნენ კარგად ორგანიზებული ჯგუფები, რომლებიც გადასახადების აკრეფას, მარაგების, ბაჟს, შემოსავალსა და გასავალს წერილობით აღრიცხვდნენ. გაცვლა-გამოცვლის პროცესმა შექმნა ცალკეული პროფესიები. თიხის ფირფიტებზე დადასტურებული „პროფესიათა სიების“ მიხედვით, იყვნენ მმართველები, ქურუმები, სოფლის მეურნეობის მუშაკები, სამუშაოთა მეთვალყურეები, მწყემსები, სახაზინო მოანგარიშეები, გადამწერები, ვაჭრები, ვაჭრების ზედამხედველები, მშენებლები, მინებისა და სახლების რეგისტრატორები, საირიგაციო არხის ინსპექტორები, მჭედლები, ხელოსნები, მოქანდაკე-

ები და სხვები (Neal 2015:15, 16; Neal 2023). ისინი ფიქსირებულ წილს იღებდნენ განუღი მომსახურების სანაცვლოდ. თიხის ფირფიტების ჩანაწერების მიხედვით, ზომა-წონის სისტემების არსებობა დასტურდება. სამოცობითი, ასოცობითი ან ათობითი სისტემები გამოიყენებოდა მარცვლეულის, მინის ფართობის, დროის ანუ დღე-ღამის ხანგრძლივობის მონაკვეთისა და ჭურჭლის მოცულობის დასათვლელად (Kvashilava 2023:86). აღმოჩენილია ერთნაირი ზომის თიხის თასების უამრავი რაოდენობა, რომლებსაც, როგორც ჩანს, ქერისა და ზეთის წილის გაცემისთვის იყენებდნენ (Neal, Cameron 2022:27).

ძვ.წ. IV ათასწლეულების დასასრულიდან შუამდინარეთში განვითარდა „სატაძრო ეკონომიკა“ (გერმ. Tempelwirtschaft, ინგლ. temple economy). თიხის ფირფიტების წარწერების ამოკითხვის მიხედვით, დასტურდება სარწყავი სოფლის მეურნეობის განვითარება, მატყლის ინტენსიური წარმოება, ქსოვის ინდუსტრიის განვითარება, შორ მანძილზე ვაჭრობა ნედლეულის (ქვის, ლითონის, მინის ზოდების, ხის მორების) მოსაპოვებლად და საქონლის (ცხვრის, ღორის, მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის, მარცვლეულის, თიხის ჭურჭლის) გაყიდვა. სახმელეთო-სამდინარო ვაჭრობა ვრცელდებოდა ხმელთაშუაზღვისპირეთში, ეგვიპტეში, მცირე აზიაში, სამხრეთ-კავკასიაში, არაბეთის ნახევარკუნძულზე, მდ. ინდის ხეობაში, ირანის პლატოზე, მარგიანასა და ჩინეთში. ამ დროიდან შესაძლებელი გახდა სოფლის მეურნეობისა და საფეიქრო მრეწველობის აყვავება (შდრ. Zhang, et al. 2021:260). უფრო მეტად დაიხვეწა ტექნოლოგიები და მოხდა სპეციალიზაცია ფართომასშტაბიანი წარმოებისთვის. ვითარდება მონუმენტური არქიტექტურა, მეთუნეობა და მეტალურგია (მაგ., ვერცხლის, ბრინჯაოს, სპილენძისა და ოქროს დამუშავება). საირიგაციო მინათმოქმედების გაფართოებამ ხელი შეუწყო მისი პროდუქტიულობის ამაღლებას და შექმნა პირობები მათემატიკის, მეტროლოგიის, ასტრონომიის, წერითი და საბეჭდავებით ბეჭდვის სისტემების, მედიცინის (სამკურნალო მცენარეების გამოყენების) და სხვა დარგების წარმოშობასა და განვითარებას. მდინარეთა ადიდებისა თუ მშრალი ამინდების დროს აუცილებელი სამინათმოქმედო სამუშაოების შესრულებისთვის აუცილებელი იყო „ფერმერებისა“ და მუშების ჯანმრთელობის დაცვა და აგრეთვე ციური მოვლენებისადმი დაკვირვება და ჩანერა. ვაჭრობისა და ხელოსნობის განვითარებამ მინა, როგორც წარმოების საშუალება,

შრომის პროცესის აუცილებელი მატერიალური წანამძღვარი, აქცია საქონლად.

დაახლოებით ძვ.წ. 3100–2350 წწ.-ში შუამდინარეთის, ნილოსისპირეთის, ხმელთაშუაზღვისპირეთის, შავიზღვისპირეთის, მცირე აზიის, სამხრეთ-კავკასიის, ინდის, ხუანხესა და იანძის ხეობების და სხვა ადგილებში იწყება საწარმოო ძალთა გაერთიანებები. მინათმოქმედებისა და საირიგაციო სისტემების განვითარებამ მოსახლეობისა და წარმოებული საქონლის სწრაფი მატება გამოიწვია. ეკონომიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობებმა და შიდა ურბანიზაციამ გარკვეული თანმიმდევრობით გააჩინა ადრეული ცივილიზაციები, ქალაქ-სახელმწიფოები (Neal, Cameron 2022:27–45; Dow, Reed 2023), რომელთა სივრცეში ვითარდება ინტენსიური საქალაქთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები, ნედლეულისა და ხარკის ჩამოთვლა, აღრიცხვა და გარკვეული ნიშნებით აღნიშვნა. დაბოლოს, „რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს გაჩენა იყო ძველი სამყაროს ყველაზე ფუნდამენტური მიღწევა“, – წერდა დ. ნორთი (North 1981:94).

შუმერის სახელმწიფოში ეკონომიკა შერეული სახის იყო. მასში დასტურდება უძველესი ეპოქების სხვადასხვა ეკონომიკური წყობის არსებობის ნიშნები. აქ მინის მნიშვნელოვან ნაწილს ტაძრის მსახურები ფლობდნენ და დასამუშავებლად იჯარით გასცემდნენ, მაგრამ დიდი ნაწილი მოქალაქეების კერძო საკუთრებაში იყო. ხელოსნებს თავიანთი ნაწარმი ბაზრებში გაჰყონდათ, ხოლო ვაჭრები საქონელს ყიდდნენ უშუალოდ მომხმარებელზე (Kramer 1988:56).

დაახლოებით ძვ.წ. 3200–2800 წწ.-ით დათარიღებული თიხის ფირფიტების წარწერებზე იკითხება აღრიცხული სამეურნეო ანგარიშები, აქტები ტაძრების ადგილ-მამულების, მინებისა და საქონლის ყიდვის შესახებ. 1949–1950 წწ.-ში ერაყში ამერიკულმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა ძვ.წ. 1700 წ.-ის თიხის ფირფიტა, რომლითაც შესაძლებელი გახდა სოფლის მეურნეობისა და ტექნიკის ისტორიის აღდგენა. ამ წერილობით ძეგლში, რომელიც 109 სტრიქონისგან შედგება, ფერმერი რიგ რჩევას წერს თავისი შვილისათვის, თუ როგორ წარმართოს ყოველწლიური სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობები. კერძოდ, მასში დანვრილებითაა აღნიშნული, რომ შვილმა მაის-ივნისში უნდა დატბოროს და ამოაშროს ნოყიერი ყანა და მომავალი წლის აპრილ-მაისში ახალი მოსავალი აიღოს. ყანის დატბორვის შემდეგ კი ხარები უნდა შეუშვას, რომლებიც მინის ზედაპირს მოასწორებენ, მერმე მან თოხითა და

ფარცხით ხარების ნაკვალევი წაშალოს. შემდეგ მიწას მოხნავს გუთნით, სამჯერ გაფოცხავს, ფარცხითა და უროთი მოასწორებს და ქერის მარცვალს დათესავს. როცა ჯეჯილი აღმოცენდება, ფერმერმა ლოცვა უნდა აღავლინოს ქალღვთაება ნინკილიმისადმი (Ninkilim), რათა მან დაიცვას ნათესი მინდვრის თავგებისაგან, სხვა მავნებელისა (ფრინველისა) და საშიში დაავადებისაგან (samana – სინითლე). იქვე ფერმერი აფრთხილებს მას, რომ არ დაელოდოს ქერის თავთავის მოხრას და დაიწყოს მკა. მუშები, რომლებსაც „ერინ“-ი ეწოდებოდა, სამ-სამად დააჯგუფოს, რომელშიც ერთი უნდა მკიდეს, მეორე ძნას კრავდეს, მესამე კი ალაგებდეს. რიგი სხვა წარწერების მიხედვით ირკვევა, რომ არა მარტო მარცვლეულის მეურნეობები იყო შუმერის ეკონომიკური სიმდიდრის წყარო, არამედ მესაქონლეობის ფერმები, მეთევზეობა, ხეხილის კორომები და ბოსტნეულიც. ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო მეზღაღობის ტექნიკის – საჩრდილობელი წარგავების შექმნა, რომელიც უძველეს დროიდან გამოიყენებოდა შუმერში მცენარეთა მზისა და ქარისგან დასაცავად (Kramer 1988:79–102).

ამგვარად, ძვ.წ. X–III ათასწლეულებში მსოფლიოს გარკვეულ რეგიონებში წარმოებით ურთიერთობათა და მატერიალური კულტურის განვითარების

შედეგად წარმოშვა შრომის დანაწილების რთული ფორმები, ეკონომიკური, პოლიტიკური და რელიგიური ორგანიზაციები და კიდევ უფრო განვითარდა სოფლის მეურნეობა. შესაბამისად, ადამიანებმა გააუმჯობესეს სააღრიცხვო-საანგარიშო, მეტროლოგიური, საბეჭდი და წერითი სისტემები, შექმნეს შინაურ ცხოველთა მოვლა-პატრონობის უფრო ხელსაყრელი პირობები, სრულყვეს მარცვლეულის წარმოებისთვის საჭირო საშუალებების (თიხის ჭურჭლის, კალათების), ცხვრის მატყლის დამუშავების ტექნოლოგია და სხვა. უძველეს მსოფლიოში შრომის დანაწილების, ვაჭრობის განვითარებისა და სწრაფი ეკონომიკური ზრდის შედეგად გაუმჯობესდა საკვები პროდუქტების შენახვისა და დაგროვების პროცესი, რამაც შეამცირა შიმშილობა, გაზარდა შობადობა და მოსახლეობის რაოდენობა 5–8 მლნ.-დან 100 მლნ.-მდე გაადიდა (შდრ. Biraben 1979:23). მოსახლეობის მკვეთრმა მატებამ და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო მიწების ძიებებმა, სამუშაო ძალის რაოდენობრივმა და თვისობრივმა ზრდამ, წარმოებისა და გაცვლის პროცესის შემდგომი განვითარებამ გამოიწვია მოსახლეობის გადაადგილება, მიგრაცია და, შესაბამისად, ახალი ეკონომიკური ურთიერთობების წარმოშობა და განვითარება.

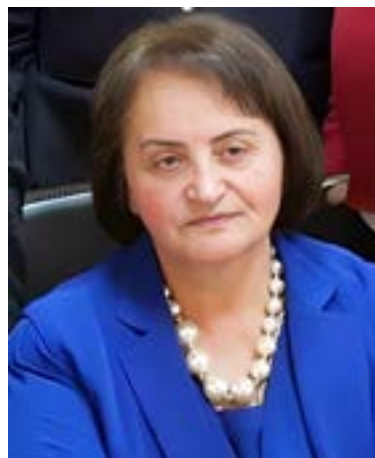

ISSUES WITH FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES

Copyright © 2024 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: February 14, 2025
Published: March 12, 2025
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-71

Lamara Qoqiauri

Doctor of Economic Science, Professor
Leading Scientific Worker of the National Inno-
vative Research Institute
<https://orcid.org/0000-0002-8190-1016>
E-mail: lqoqiauri@yahoo.com
Cell: +995 591 705 500)

ABSTRACT

The creative evolution of a society (or a nation) is an ongoing activity in the twenty-first century. The best possible financing sources and policy implementation are critical to the success of developing, implementing, and sharing innovations. Therefore, the state's role in regulating, promoting, and coordinating creative science and technology is strengthened when innovative activities are properly organized and funded in an objective manner. The availability of funding sources for creative endeavors and the hazards involved will be the main topics of this essay.

The essay emphasizes the fundamentals of innovation finance in order to solve the issues brought up in the areas of innovation and funding inventive activities. Own money, foreign investments, venture capital, equity financing, private charity gifts, so-called business angel's funds, borrowed funds, forfaiting, factoring, and other sources are among the primary sources that are examined and generalized. The article thoroughly discusses the needs, limits, benefits, and drawbacks of the sources listed, based on the study, comparison, and SWOT analysis of those sources.

In the work a great attention was paid to foreign investments as one of the important sources of innovative business financing. Attracting foreign investments in national economics for financing innovative programmes faces a number of challenges that is caused by low financial international rate; as well as by instability of a country's important political, economic and innovative legislative base.

The article gives some modest recommendations in implementing the main forms of foreign capital in innovative sphere, namely, according to the author's opinion, the following forms of investments should be paid more attention in national economics:

- *Investments in the form of state loan, formed in the form of state debt, bonds of the foreign states and international financial institutions;*
- *Investments in the form of the share in the share capital of the local organizations;*
- *Investments in the form of investments in securities, including in the form of state, corporations and institutional issuers;*
- *Foreign credits;*
- *Licensed credits providing national economy (organizations), through relatively modern technique and technologies;*
- *Financial credits in the local organizations;*
- *Favorable conditions for entering knowledge-intensive technologies.*

Consequently, a number of suggestions and recommendations are made for the creation of a successful system for funding inventions and creative endeavors.

Key words: own funds, attracted funds, borrowed funds, financing sources, leasing, business angels, venture capital.

REFERENCES:

1. **Abzalava A.**, 2014, Global and Innovative Problems of Economy and Business. Monograph. Universali. P. 311 (in Georgian)
2. **Anshin V. M., Filin S.A.**, 2003. Management of Investments and Innovations in Small and Venture Business – M.: ANKIL.
3. **Chiqava L.**, 2006. Innovative Economy. Tb.; Siakhle Publishing House (in Georgian)
4. **Davtian M., Sherbakova T., Karzanova I.** 2014. Economics of innovative activity. M. p 430.
5. **Drucker Peter Ferdinand** 2007. Innovation and Entrepreneurship. Practice and Principles. First edition 1985. Published by Elsevier Ltd. Routledge. 253 p.
6. **Etzkowitz H.**, 2008. The Triple Helix: University-Industry-Government. Innovation in Action. Routledge, p. 180.
7. **Golichenko O. G.**, 2011. Basic Factors for Development of the National Innovation System. Moscow: Nauka. (In Russian).
8. **Gorfinkel V. Y.**, 2013. Innovational Management / under the editorship of V. Y. Gorfinkel, T. G. Popadyuk. – M.: UNITY.
9. **Iakovets. I.** 2004. Epoch Innovations of the XXI century. M.: Publishing house: "Economics".
10. International Management / under the editorship of S. E. Pivovarov, D. I. Barkan, L. S. Tarasevich, A. I. Maysel., 2000. SPB.: Piter.
11. **Jonson D.**, 1998. Innovations. Trans. From English. M.: Mir. p. 14.
12. **Kadochnikov S. M.**, 2002. Direct Foreign Investments of Modern Theory of Institutional Economy and the Theory of International Trade. SPB.: September, 128 p. (in Russian).
13. **Khargadon E.**, 2007. Management of Innovations. Experience of Leading Companies. M.: Williams.
14. **Kim W. C., Mauborgne R.**, 1999. Strategy, Value Innovation and the Knowledge Economy // Sloan management review. Spring. p. 46.
15. **Kravets A. V.**, 2016. Innovation Economy: Problems and Prospects of Economic Growth // Kreativnaya Ekonomika. – Vol. 10 – No. 1 p. 21-34. doi: 10.18334/ce.10.1.2233 (in Russian).
16. **Lenchuk V., Vlaskin G.** 2009. Investment aspects of innovative growth: world experience. M.: Liborokom p.64.
17. **Leydesdorff L.**, 2012. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations/in E. Carayannis, D Campbell (eds.). Encyclopedia of Creativity, Innovation, and Entrepreneurship, NeW - York: Springer, February.
18. **Lundvall B.A.**, 1992. National Systems of innovation: Towards a Theory of innovation learning London: Printer Publishers, National Innovation Systems; A. Comparative Analysis / R/ Nelson (cd) oxford; Oxford Univ. Press. 1993.
19. **Mazukato M.**, 2016. Only State Can Develop Innovations and Technologies effectively. www.BFM.ge European.ge.
20. **Metcalfe S.** 1995. The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives/ed. by P. Stoneman // Handbook of the Economics of Innovation and Technological
21. **Nelson R.** 1993. National Innovation Systems. A Comparative Analysis. N. Y.; Oxford: Oxford Univ. Press.
22. **Porter M., Bjnd G.**, 1999. Innovative Capacity and Prosperity the Next Competitiveness challenge in the Global Competition Index Report. N.Y. p.12.
23. **Qoqiauri L.** 2016 For Further perfecting of Innovation Policy in Georgia. International Journal of latest research in Science and Technology. (IJLRST). Volume 5. Issue 3. P 11-21.
24. **Qoqiauri L.** 2017. Conceptual Basis of Conception of National Innovative System // Vol. 4. Issue 3. p. 10 - 26.
25. **Qoqiauri L.** 2017. From the History of Forming and Developing the Concept of the National Innovative System. Asian Development Policy Review (AESS). Vol.5., No 4. p. 272 - 280.
26. **Qoqiauri L.** 2017. Principles of Venture and Business - Angel Investments. Asian Economic and Financial Review. Vol. p.21-29
27. **Qoqiauri L.** 2018. Theoretical Aspects of Innovative Economics. Black Sea. Vol. 24. Issue 03. p. 48 - 55.
28. **Qoqiauri L.**, 2009. Investment Market: Essence, Formation, Development. Tb.: TSU. P. 210. 320 (in Georgian)
29. **Qoqiauri L.**, 2017. Conceptual Fundamentals of the Concept of the National Innovative System // Innovative Economy and Management. No. IV. P. 3-21. 661 (in Georgian)
30. **Qoqiauri L., Gechbaia B.**, 2018. Preferable Directions of State Innovative Policy in Georgia // Innovative economy. No. 1; p. 14-34 (in Georgian)
31. **Qoqiauri L., Qoqiauri N. Gechbaia B.**, 2018. Innovative Economy. Tb. Kalmosani Publishing. P. 650 (in Georgian)
32. **Qoqiauri L., Qoqiauri N.**, 2015. Innovations.

Tb.: Kalmosani Publishing (in Georgian)

33. **Qoqiauri L.** 2020. Innovtive Management. (Manual), Tbilisi. Publishing House "Kalmosani", p. 425.

34. **Raizberg B.A., Lozovsky L.Sh., Starodubtseva E.B.**, 1999. Modern Economic Disctionary, 2nd editing, edited. M.: INFRA-M. p. 479.

35. **Rucker P. F.**, 2008. The Discipline of Innovation //Harvard business review. 1998. Vol. 76. N6. p. 156.

36. **Santo B.**, 1990. Innovation as the Means for Economic Development. – M.: Progress. P.123.

37. **Schumpeter I.A.**, 1982. Theory of Economic Development. M.: Progress p. 81

38. **Schumpeter J. A.**, 1961. Konjunkturzyklen. Bd. 1.Guttingen. p.95

39. **Tchalaganidze Sh.**, 2000. Problems of Innovative Activities in Georgia. Tbilisi (in Georgian)

40. **Wessner C. W.** 2004. Entrepreneurship and the Innovation Ecosystem. Policy Lessons from the United States//The Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy. Germany, p. 5.

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების პრობლემები

ლამარა ქოქიაური

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ეროვნული ინოვაციური საკვლევითი ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-მუშაკი
<https://orcid.org/0000-0002-8190-1016>
ელ-ფოსტა: lqoqiauri@yahoo.com
ტელ: (+995) 591-705-500

აბსტრაქტი

XXI საუკუნეში საზოგადოების (ქვეყნის) ინოვაციური განვითარება უწყვეტი პროცესით ხდება. ინოვაციების შექმნის, ათვისებისა და განაწილების ეფექტიანობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია მათი დაფინანსების წყაროების ოპტიმალური შერჩევისა და განხორციელების სწორ პოლიტიკაზე. ამდენად, ინოვაციური საქმიანობის ორგანიზაციისა და დაფინანსებისადმი სწორი მიდგომები პროცესის ყველა მონაწილისათვის ობიექტურად განაპირობებს სახელმწიფოს როლის ამაღლებას ინოვაციური მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების რეგულირებაში, სტიმულირებასა და კოორდინაციაში. შრომაში შევეცადეთ ყურადღება მიგვექცია ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების წყაროების გამოყენების ხელმისაწვდომობის ხარისხსა და რისკიანობისათვის.

ინოვაციებისა და ინოვაციური საქმიანობის ფინანსური უზრუნველყოფის სფეროში წამოჭრილი პრობლემების გადაჭრის მიზნით, სტატიაში წინა პლანზე არის წამოწეული ინოვაციების დაფინანსების პრინციპები, შესწავლილი და განზოგადებულია ძირითადი წყაროები, კერძოდ, საკუთარი სახსრები, უცხოური ინვესტიციები, ვენჩურული დაფინანსება, აქციონერული დაფინანსება, კერძო პირების საქველმოქმედო შემოწირულობები ე. წ. ბიზნეს ანგელოზების თანხები, ნასესხები სახსრები, ფორფეტიინგი, ფაქტორინგი და სხვ. შრომაში დასახელებული წყაროების კვლევის, შედარებისა და სვოტ-ანალიზის საფუძველზე გამოკვეთილად წარმოდგენილია მათი გამოყენების შეზღუდვები და მათზე მოთხოვნები, უპირატესობები და ნაკლოვანებები.

შრომაში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა უცხოურ ინვესტიციების, როგორც ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროს. ეროვნულ ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ინოვაციური პროგრამების დაფინანსებისათვის რიგ წინააღმდეგობებს აწყდება, რაც განპირობებულია დაბალი ფინანსური საერთაშორისო რეიტინგით; აგრეთვე ქვეყნის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და ინოვაციური საკანონმდებლო ბაზის არასტაბილურობით.

სტატიაში გამოთქმულია რამოდენიმე მოკრძალებული რეკომენდაცია უცხოური კაპიტალის ძირითადი ფორმების დანერგვისათვის ინოვაციურ სფეროში. კერძოდ, ავტორის მოსაზრებით, ეროვნულ ეკონომიკაში ამ მიმართულებით საჭიროა ყურადღება მიექცეს ინვესტირების შემდეგ ფორმებს:

ინვესტიციები სახელმწიფო სესხის ფორმით, რომელიც ფორმირდება სახელმწიფო ვალის სახით, უცხოური სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ობლიგაციები;

- ინვესტიციები ადგილობრივი ორგანიზაციების სააქციო კაპიტალში წილის ფორმით;
- ინვესტიციები ფასიან ქალაქებში დაბანდებების სახით, მათ შორის საახელმწიფო, ასევე კორპორაციებისა და ინსტიტუციონალური ემიტენტების ფორმით;
- უცხოური კრედიტები;
- ლიცენზირებული კრედიტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნულ ეკონომიკას (ორგანიზაციებს), მიიღონ შედარებით თანამედროვე ტექნიკა და ტექნოლოგიები;
- ფინანსური კრედიტები ადგილობრივ ორგანიზაციებში;
- მეცნიერებატევადი ტექნოლოგიების შემოტანის შეღავათიანი პირობები.

შედეგად წარმოდგენილი გვაქვს რამდენიმე წინადადება ინოვაციებისა და ინოვაციური საქმიანობის ფინანსური უზრუნველყოფის ეფექტიანი მექანიზმის შემუშავებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო სახსრები, უცხოური ივესტიციები, მოზიდული სახსრები, ნასესხები სახსრები, უცხოური ინვესტიციები, დაფინანსების წყაროები, ლიზინგი, ვენჩურული დაფინანსება.

შესავალი

განვითარებულმა ქვეყნებმა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყეს თავიანთი ეკონომიკების გადაყვანა განვითარების ინოვაციურობის გზაზე. ერთი მხრივ, ინოვაციები თანამედროვე სანარმოების კონკურენტუნარიანობის აუცილებელი წინაპირობა ხდება. მეორე მხრივ, ინოვაციური საქმიანობა მოითხოვს სულ უფრო მზარდ დაფინანსებას.

კომპანიის ინოვაციური აქტიურობა ბევრადაა დამოკიდებული ფუნდამენტური კვლევების მიმდინარეობასა და მდგომარეობაზე, რომელთა დაფინანსებას პრაქტიკულად ყველა განვითარებულ ქვეყანაში დღემდე ახორციელებს სახელმწიფო ისე, როგორც ეს ხდება აშშ-ში, სამეცნიერო ფონდების მეშვეობით და ამ სფეროში არსებული პრობლემების რაციონალურად გადაჭრას.

თავის მხრივ, ინოვაციური საქმიანობა, ეს საკმაოდ კაპიტალტევადი პროცესია. გამოირჩევა დიდი დროითი ინტერვალით სახსრების დაბანდებასა და აქედან მიღებულ მოგებას შორის, თანაც რისკის მაღალი ხარისხის პირობებში. ამიტომ, ინოვაციების შექმნის, ათვისების და განაწილების ეფექტიანობა, მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული მათი დაფინანსების წყაროების სწორ შერჩევასა და განხორციელების სწორ პოლიტიკაზე.

ფირმის საკუთარი სახსრები ყოველთვის შეზღუდულია. ყოველთვის საჭიროა დაფინანსების წყაროების მუდმივი ძიება და მათი ოპტიმალური სტრუქტურის ჩამოყალიბება. დაფინანსების გარე წყაროების მოზიდვის შესაძლებლობა კომპანიისთვის არის კრიტიკული შემადგენელი ნაწილი ინოვაციური საქმიანობის შედეგების რეალიზაციის პროცესში. ინოვაციების სასიცოცხლო ციკლის სპეციფიკაა მნიშვნელოვანი დროითი ინტერვალის არსებობა ფინანსურ დაბანდებებსა და ამ დაბანდე-

ზიდან მიღებულ მოგებას შორის. ამასთან, ამ პროცესისთვის დამახასიათებელია დიდი რისკები, ყოველივე ეს განაპირობებს სერიოზულ პრობლემებს დაფინანსების გარე წყაროების მოზიდვის საქმეში.

ფორმები ახდენენ დაფინანსების სხვადასხვა წყაროების კომბინირებას, აყალიბებენ ინოვაციური პროექტების ოპტიმალურ „პორტფელს“ და შესაბამის დაფინანსების წყაროებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინოვაციების სწრაფ და ეფექტიან დანერგვას და მათ კომერციალიზაციას.

ინოვაციური პროექტების და ინოვაციური სა-
ნარმოს სასიცოცხლო ციკლის სტადიის მიხედვით
დაფინანსება განსხვავებულია დანახარჯების მი-
მართულებების, რესურსებზე მოთხოვნის, რისკია-
ნობის, დაბანდებული სახსრების დაბრუნებადობის
მიხედვით.

ინოვაციური პროექტის უზრუნველყოფა ფინანსური სახსრებით სასიცოცხლო ციკლის ყველა სტადიაზე ხელს უწყობს ბაზრის მიერ ინოვაციების მიუღებლობის რისკის შემცირებასა და მისი რეალიზაციის ეფექტიანობის გადიდებას.

მსოფლიო გამოცდილების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ პრაქტიკულად ყველა განვითარებულ ქვეყანაში სახელმწიფო სხვადასხვა მიზნობრივი პროგრამების და რიგი ფონდების მიერ ახორციელებს მცირე ტექნოლოგიური ფირმების ფინანსურ მხარდაჭერას განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე. მხარდაჭერა ხორციელდება როგორც მიზნობრივი საბიუჯეტო დაფინანსების ფორმით, ასევე, დაფინანსებით, მკაცრ საკონკურსო საფუძველზე.

თანამედროვე პირობებში დიდი ყურადღება ეთმობა ნიშნებს, როგორც საწყის ე.წ. ჩანასახოვან და სასტარტო ინვესტირებასთან დაკავშირებით, ასევე, უკვე შექმნილ ან შექმნის სტადიაზე მყოფ მეცნიერებატევად კომპანიებთან დაკავშირებით.

საწყის სტადიაზე ახალგაზრდა ინოვაციურ კომპანიებს არ გააჩნიათ ბიზნესის განვითარებისთვის საჭირო რესურსები, არა აქვთ სახსრების შესაბამისი უზრუნველყოფა და დაბრუნების გარანტია, ვერ ახერხებენ საბანკო კრედიტის, კომერციული სესხების მიღებას, არც იმის შესაძლებლობა აქვთ, რომ განათავსონ თავიანთი ფასიანი ქაღალდები საფონდო ბაზარზე. საწყისი და სასტარტო დაფინანსების სისტემის მეშვეობით სახელმწიფო ეხმარება ახალგაზრდა ტექნოლოგიურ კომპანიებს მოიძიონ საჭირო ფინანსური რესურსები და განახორციელონ ინოვაციური პროდუქტების შექმნისა და ბაზარზე გატანის პროცესი.

პრობლემის სირთულისა და მნიშვნელობის გამო მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამალღდეს სახელმწიფოს როლი ინოვაციური პროცესის ყველა მონაწილისთვის, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დაფინანსების რეგულირებას, სტიმულირებასა და კოორდინაციაში.

თავის მხრივ, კომპანიის ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების პოლიტიკა და სტრატეგია უნდა მოიცავდეს შემდეგი საკითხების ერთობლივად გადანყევას:

1) პროექტების ინოვაციური პორტფელის ფორმირება და ინვესტიციური რესურსების წყაროების შერჩევის კომპლექსური გადანყევით;

2) ფინანსური რესურსების დაგროვების მექანიზმი და მათი ინვესტირება ინოვაციურ პროექტებში.

3) საინვესტიციო რესურსების მართვის მექანიზმი მათი ეფექტიანი გამოყენებისა და ნასესხები კაპიტალის დაბრუნებადობის უზრუნველსაყოფად. ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების წინაშე დაყენებულმა პრობლემებმა განაპირობეს ჩვენს მიერ აღნიშნული საკითხების შესწავლის და განხორციელების აუცილებლობა.

შრომაზე „ინოვაციური საქმიანობის და ფინანსების პრობლემები“, მუშაობის პროცესში დავეყრდენით ინოვაციებისა და ინოვაციური საქმიანობის რთული ფენომენის და მათი დაფინანსების ცალკეული ასპექტების შესწავლის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ფუნდამენტურ ნაშრომებს, მათ შესახებ ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტების პრაგმატული ხასიათის კვლევებს.

სტატიაზე მუშაობისას შევეცადეთ დავგვეცვა მეცნიერული შემეცნების პრინციპები, დებულებები არსი, ლოგიკური, ეკონომიკური, სტატისტიკური და სისტემური ანალიზის მეთოდები.

დღეს, ინოვაციური საქმიანობა ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს მსოფლიო ეკონომიკას,

მოითხოვს ახლებურ მეცნიერულ კვლევას საბაზრო ურთიერთობების ადეკვატურ მეთოდოლოგიური, მეთოდური და ორგანიზაციული დებულებების კომპლექსის შემუშავებას, წარმოების ინოვაციური განვითარებისა და დაფინანსების მიმართულებით; ასევე ამ პროცესების ეფექტიან მართვას, ანალიზს, თანამედროვე მენეჯმენტს.

შედეგად, შრომაში შევეცადეთ ამომწურავად გადმოგვეცა ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების მექანიზმის თეორიული ასპექტები, მოქმედი სტრუქტურა, ინოვაციების დაფინანსების წყაროების შინაარსი და თითოეულის მოკლე დახასიათება, ყურადღება გავამახვილეთ მათ შედარებით და სვოტ-ანალიზზე.

ინოვაციური თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემებისადმი ინტერესი ბოლო პერიოდში სწრაფად იზრდება, ბევრს წერენ და საუბრობენ ინოვაციური ეკონომიკის განვითარების შესახებ გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში. შეუჩერებელი რიტორიკა იმის შესახებ, რომ პოსტკომუნისტური სივრცის ქვეყნები აუცილებლად უნდა გადავიდნენ ეკონომიკის განვითარების ინოვაციურ მოდელზე – გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ მათი სუვერენიტეტის აუცილებელი წინაპირობად უნდა ჩაითვალოს. ზემოთქმულს ადასტურებს ინოვაციური ეკონომიკის თემატიკისადმი მიძღვნილი პუბლიკაციების სიმრავლე განვითარებულ ქვეყნებში და პირადად ამ სტატიის შექმნის იდეის განხორციელებაც.

თანამედროვე ინოვაციური სფეროს მდგომარეობა ადასტურებს სერიოზულ წინააღმდეგობებს მის ფუნქციონირებაში. ქვეყნის საკმაოდ მაღალი სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი ეკონომიკური რეფორმების პერიოდში დაშლის საფრთხის ზღვარზე აღმოჩნდა. განვითარებადი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მიზანია არა მარტო განამტკიცოს საბაზრო რეფორმების წარმატება, არამედ უზრუნველყოს ქვეყნის ღირსეული ადგილი მსოფლიო ეკონომიკაში და ამასთან, მისი მოსახლეობისათვის ღირსეული ცხოვრება. ამისათვის აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკა მთლიანად ორიენტირებული იყოს განვითარების ინოვაციურ მიმართულებაზე.

ინოვაციური ეკონომიკის წინსვლის გზაზე ჩვენს ქვეყანაში რიგი პრობლემები იკვეთება, რომლებიც ამუხრუჭებენ მის განვითარებას. ესენია: სოციალურ-ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური და სამართლებრივი ხასიათის საკითხები. ქვეყანაში ინოვაციური სტრატეგიული განვითარების პრობლემა იმაში

მდგომარეობს, რომ მოცემული პროცესები უნდა განვითარდეს მოკლე ისტორიულ ვადაში, მაშინ, როცა მისი განვითარებისთვის მთელი რიგი პირობები არ არსებობს.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ ინოვაციებზე, ინოვაციურ საქმიანობასა და ეკონომიკურ ზრდაზე მისი გავლენის პრობლემები ამა თუ იმ კუთხით განხილულია: [37, 38; 18; 8; 2, 4; 36; 5; 11; 7; 13; 21; 3; 32; 1] და სხვა ცნობილ მეცნიერთა ფუნდამენტურ ნაშრომებში.

ინოვაციების, ინოვაციური ეკონომიკისა და მენეჯმენტის მნიშვნელოვან სფეროს მიუძღვნით მონოგრაფია და სახელმძღვანელოები, კერძოდ: [30, 31, 32, 33] ინოვაციები (2015) ნინო ქოქიაურთან თანაავტორობით; ინოვაციური ეკონომიკა (2018) ნინო ქოქიაურის და ბადრი გეგზაიას თანაავტორობით; ინოვაციური მენეჯმენტი (2020).

ძირითადი ნაწილი

ინოვაციების დაფინანსების პრინციპები და ძირითადი წყაროები.

გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში საბაზრო პირობებში თანდათანობით ჩამოყალიბდა ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების სისტემა. ამ სისტემის მნიშვნელოვანი მახასიათებელი უნდა გახდეს ინოვაციური პროცესების სწრაფად ცვალებად და ტურბულენტურ გარემოსთან ადაპტირება და მოქნილობა (დრუკერი პ. 1998).

ამ სისტემის ეფექტიანობა, პირველ რიგში, დამოკიდებულია უწყვეტობისა და კომპლექსურობის პრინციპის დაცვაზე ინოვაციური ციკლის ყველა ეტაპის დაფინანსებისას – ფუნდამენტური კვლევებით დაწყებული და სერიული წარმოებით დამთავრებული. ეს მოითხოვს დაფინანსების მრავალ წყაროს მოზიდვას. კერძოდ:

- სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრები (ცენტრალური ბიუჯეტებისა და ადგილობრივი ბიუჯეტების სახსრები);

- არასაბიუჯეტო სახსრები კომპანიების საკუთარი სახსრების ჩათვლით.

მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს ინოვაციური პროცესების ინტენსივობის განმსაზღვრელ დამოკიდებულებას სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ჩატარებაზე განუღებ ხარჯებზე, მათ სტრუქტურასა და დინამი-

კაზე. როგორც წესი, სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე განუღებ დანახარჯების ზრდის ტემპი უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს ზრდის წლიურ ტემპს. რიგი მკვლევარის აზრით, სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დაფინანსების წლიური ზრდის ტემპი ხუთჯერ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ს წლიურ ზრდის ტემპს, რომ უზრუნველყოფილი იქნას თუნდაც მარტივი კვლავწარმოება¹:

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსება საბიუჯეტო სახსრების საფუძველზე ხორციელდება სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის მიზნებისა და პრიორიტეტების შესაბამისად და გამოზნულია, როგორც მსხვილმასშტაბიანი სამეცნიერო-ტექნიკური პრობლემების გადასაჭრელად, ასევე, მცირე და საშუალო ინოვაციური მენარმოების მხარდასაჭერად.

პოსტკომუნისტური სივრცის ქვეყნებში საბიუჯეტო დაფინანსების ძირითადი ინსტრუმენტები სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების სფეროში არის:

- გრძელვადიანი მიზნობრივი პროგრამები;
- მიზნობრივი საბიუჯეტო ფონდები;
- სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაციების უშუალო დაფინანსება.

სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დაფინანსების ძირითადი ინსტრუმენტი მაღალტექნოლოგიურ სექტორებში არის მიზნობრივი და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამები.

ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტები დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ არასაბიუჯეტო სახსრების მოზიდვის წყაროებს, სტრუქტურასა და ხერხებს. ინოვაციურ საქმიანობას ორგანიზაცია შეიძლება განახორციელებდეს, როგორც გარედან მოზიდული, ასევე, საკუთარი სახსრების ხარჯზე. ორგანიზაციის ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების მნიშვნელოვანი შიდა წყაროებია:

- საამორტიზაციო ანარიცხების ფონდი;
- წარმოების განვითარების ფონდი.

წარმოების პროცესში ძირითადი ფონდების ღირებულება წარმოებულ პროდუქციაზე გადადის ნაწილ-ნაწილ. ამასთან, თვით ძირითადი ფონდები უფასურდებიან მატერიალური და მორალური ცვეთის შედეგად. ამ ცვეთის ღირებულება საამორტიზაციო ანარიცხების სახით აკუმულირდება საამორტიზაციო ფონდში. საამორტიზაციო ანარი-

1 უპირატესობების ცენტრები – ეს არის ორგანიზაციული ფორმები, რომლებიც შესაძლებელს ხდიან კვლევებისა და დამუშავებების შერჩეული მიმართულებების ირგვლივ კონცენტრირდეს ინტელექტუალური და მატერიალური რესურსების „კრიტიკული მასა“.

ცხების ოდენობა დგინდება სახელმწიფო ორგანოების მიერ პროცენტებში, ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების მიმართ და საამორტიზაციო ანარიცხების ნორმის სახელწოდებითაა ცნობილი. საამორტიზაციო ანარიცხების ფონდი ხშირად საწარმოს ძირითადი შიდა წყაროებია და გამოიყენება ახალი მოწყობილობის, ტექნიკის და ა.შ. შესაძენად, რაც ასე საჭიროა ინოვაციური საქმიანობის გასახორციელებლად. ერთი მხრივ, სახელმწიფო ორგანოები მკაცრად ადევნებენ თვალყურს საწარმოების მიერ საამორტიზაციო ანარიცხების ნორმების დაცვას, რათა მათ არ გაზარდონ თვითღირებულების ეს მნიშვნელოვანი კომპონენტი ანუ არ შეამცირონ საწარმოთა გადასახადით დასაბეგრი მოგების სიდიდე, მეორე მხრივ, ინოვაციური კლიმატის გასაუმჯობესებლად ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროში და დარგში ბევრი ქვეყანა შეიმუშავებს და მოქმედებაში შემოჰყავს დაჩქარებული ამორტიზაციის სქემები. ეს საწარმოებს საშუალებას აძლევს სწრაფად ჩამოაყალიბონ საამორტიზაციო ფონდი, სწრაფად განაახლონ, მოახდინონ თავიანთი ძირითადი ფონდების მოდერნიზება, რაც ესოდენ აუცილებელია ინოვაციური პროცესების მსვლელობისთვის [33].

წარმოების განვითარების ფონდი, როგორც სხვა, სპეციალური დანიშნულების ფონდები, ყალიბდება საწარმოს განკარგულებაში დარჩენილი მოგების ხარჯზე. ამ ფონდის ჩამოყალიბების წესი და მასში გადარიცხვების ნორმები დგინდება საწარმოს მიერ დამოუკიდებლად. წარმოების განვითარების ფონდის მიზანი და გამოყენების მიმართულებები უშუალოდ განისაზღვრება ორგანიზაციის ინოვაციური პოლიტიკით, იმ ინოვაციური პროექტების პაკეტით, რომელიც ხორციელდება ინოვაციური საქმიანობის შედეგად. ბევრ ორგანიზაციაში სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ჩატარება, ახალი მოწყობილობებისა და ხელსაწყოების შეძენა, ტექნიკური გადაიარაღების, მოქმედი საწარმოების რეკონსტრუქციის და ახალი ობიექტების მშენებლობა ხორციელდება წარმოების განვითარების ფონდის ხარჯზე.

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსება ინვესტორების სახსრების ხარჯზე რეალიზდება შემდეგი ფორმებით:

- საკრედიტო ინვესტიციები;
- ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში (აქციები, ობლიგაციები, თამასუქები); რომლებიც ემიტირდებიან ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტების მიერ;
- პირდაპირი დაბანდებით ფულად ფორმაში

ფასიანი ქაღალდების, ძირითადი ფონდების, საკრედიტო და ინტელექტუალური საკუთრებისა და მათზე უფლების სახით, რომლებიც ხორციელდება ინოვაციური საქმიანობის ერთობლივად ჩატარების შესახებ პარტნიორული შეთანხმების დადების საფუძველზე;

– ლიზინგისა და ინვესტიციების მოზიდვის სხვა ხერხების გამოყენების გზით.

ინოვაციური საწარმოების საქმიანობის დაკრედიტების თანამედროვე სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურებაა მისი სახელშეკრულებო საფუძველი. დაკრედიტებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი წყდება უშუალოდ ამ პროცესში მონაწილე მხარეების მიერ, ისინი დებენ ხელშეკრულებას (ვთქვათ მსესხებელი კომპანია და ბანკი). ინოვაციური კრედიტის გაცემასთან დაკავშირებული საკითხის გადანყვეტივსა ინვესტორი აანალიზებს ინოვაციური პროდუქციის რეალიზაციის შესაძლებლობებს ბაზარზე, ინოვაციური საწარმოს შემოსავლების მოსალოდნელ ზრდას და სხვა მნიშვნელოვან მახასიათებლებს, ხოლო გრძელვადიანი კრედიტების შემთხვევაში ფასდება მთლიანად ინოვაციური საწარმოს ეკონომიკური მდგომარეობის პერსპექტივები. ფინანსური დაბანდების გამოსყიდვის ამ და სხვა მახასიათებლების მისაღებად ინვესტორი, როგორც წესი, კრედიტის გაცემის შესახებ გადანყვეტილების მიღებისას განიხილავს ინოვაციური პროექტის შესაბამის ბიზნეს-გეგმას.

ინვესტორებს შეუძლიათ დააფინანსონ ინოვაციური საქმიანობა, სახსრები ფასიან ქაღალდებში (აქციები, ობლიგაციები, თამასუქები), რომელთა ემიტირებას ახდენენ ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტები. ინოვაციური საწარმოები ხშირად მიმართავენ ფასიანი ქაღალდების დამატებით ემისიას საკუთარი სახსრების უკმარისობის შემთხვევაში პერსპექტული ინოვაციური პროექტების დასაფინანსებლად, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განსავითარებლად, აუცილებელი სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების განსახორციელებლად.

ტექნოლოგიური ინოვაციების განხორციელებისას, რომელიც მოითხოვს ძვირადღირებული მოწყობილობის შეძენას, სატრანსპორტო საშუალებების, ენერგეტიკული დანადგარების, კომპიუტერული და ტელესაკომუნიკაციო ტექნიკის შეძენას, დამატებითი სახსრების მოსაზიდად ხშირად მიმართავენ ლიზინგს.

ლიზინგი საინვესტიციო საქმიანობის სახესხვაობაა ქონების შეძენისა და გადაცემის სახით

ლიზინგური ხელშეკრულების საფუძველზე ფიზიკურ ან იურიდიულ პირებს შორის განსაზღვრული გადახდის სანაცვლოდ, განსაზღვრული დროით და განსაზღვრული პირობებით, რაც განპირობებულია შეთანხმებით ლიზინგის მიმღების მიერ ქონების გამოსყიდვის უფლებით (ქოქიაური. 2020).

ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ლიზინგი წარმოადგენს პირდაპირ ინვესტიციას, რომლის დროსაც ლიზინგის მიმღები (არენდის მიმღები) ვალდებულია აუნაზღაუროს ლიზინგის მიმღებს (ინვესტორს) საინვესტიციო ხარჯები (ხარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია ლიზინგის ობიექტის შეძენასთან და გამოყენებასთან და გადაიხადოს გასამრჯელო (ფულადი თანხა, რომელიც გათვალისწინებულია ხელშეკრულებით).

არასაბიუჯეტო ფონდები

არასახელმწიფო ფინანსური რესურსების მოზიდვის საქმეში პრინციპულად დიდი მნიშვნელობა აქვს არასაბიუჯეტო ფონდებს, რომლებიც შეიძლება შეიქმნას სხვადასხვა დონეზე. კერძოდ:

- სამინისტროების დონეზე;
- აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვადასხვა უწყებების დონეზე (მეცნიერული კვლევებისა და ექსპერიმენტული დამუშავებების დაფინანსების ფონდები);
- კომერციული ორგანიზაციების დონეზე – ამ ორგანიზაციების სამეცნიერო-კვლევებისა და ექსპერიმენტული კვლევების დაფინანსების ფონდები.

ბოლო ორ შემთხვევაში ფონდები იქმნება ორგანიზაციების (სამეურნეო სუბიექტების) ნებაყოფლობითი გადარიცხვების (შენატანების) საფუძველზე.

არასაბიუჯეტო ფონდების სახსრები წარიმართება სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დასაფინანსებლად მეცნიერებატევადი ახალი სახის პროდუქციის შესაქმნელად, გამოყენებული ტექნოლოგიების შესამუშავებლად და სრულყოფისთვის, პროდუქციის ტექნიკური დონის ასამაღლებლად, მისი სტანდარტიზაციისა და სერტიფიცირებისთვის.

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების ერთ-ერთი წყაროა გრანტების სხვადასხვა სახე, რომელთა მიღებაც შეუძლიათ როგორც ცალკეულ მკვლევარს, ასევე, ინოვაციური მიმართულებით მომუშავე მეცნიერ-დამმუშავებელთა კოლექტივებს საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში. გრანტების

მეშვეობით დაფინანსება ხორციელდება როგორც სახელმწიფო, ასევე, კორპორაციების მხრიდან.

ზოგიერთი კორპორაცია იმ ახალგაზრდა მეცნიერებისა და სპეციალისტებისთვის, რომლებიც მუშაობენ ამ კომპანიის შესაბამის განყოფილებებში, გამოიყოფა მიზნობრივი უკანდაუბრუნებელი სუბსიდიები, რომელთა მუშაობა გამოირჩევა მნიშვნელოვანი სამეცნიერო-ტექნიკური სიახლეებითა და გულისხმობს მათი შედეგების კომერციალიზაციას (ქოქიაური. 2020)

გრანტების საფუძველზე დაფინანსებული სამეცნიერო საქმიანობას (ინოვაციური საქმიანობა) ეს არის სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები კორპორაციის მიერ შერჩეული პრიორიტეტული მიმართულებების მიხედვით. ეს სამუშაოები მიზნად ისახავს გამოგონებების, სამრეწველო ნიმუშების, სასარგებლო მოდელების, უფლებადამცველი დოკუმენტების მიღებას, რომლებიც ადასტურებენ მიღებული შედეგების ფლობის უფლებას.

ინოვაციების დაფინანსების წყაროების შინაარსი და დახასიათება

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების წყაროებად, საკუთარ სახსრებთან ერთად, გამოდიან მოზიდული და ნასესხები სახსრები სხვადასხვა წყაროებიდან, ასევე, დაფინანსების ირიბი წყაროები (ცხრილი 1).

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების წყაროებსაც აქვთ სხვადასხვა ღირებულება, გამოყენების ხელმისაწვდომობის ხარისხი და რისკები.

კონკრეტული წყაროს ხელმისაწვდომობა დამოკიდებულია ინოვაციური პროექტის განვითარების სტადიებზე, კომპანიის სიდიდეზე, ასაკზე, ინოვაციური დამუშავებების დონეზე საჭირო სახსრების სიდიდეზე, ინოვაციების ტექნოლოგიური დონესა და ინოვაციების სიახლეების ხარისხზე, ასევე, რისკიანობაზე.

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსება შეიძლება განხორციელდეს არა მარტო პირდაპირი დაფინანსების, არამედ ირიბი დაფინანსებით სახითაც. ამ შემთხვევაში ინოვაციური პროექტების უზრუნველყოფა ხორციელდება არა ფულადი ფორმით, არამედ პროექტის რეალიზაციისთვის საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური, შრომითი, ინფორმაციული რესურსების, ინტელექტუალური საკუთრების სახით [4].

ეს შეიძლება იყოს:

ცხრილი 1. ინოვაციების დაფინანსების წყაროების კლასიფიკაცია

საკუთარი სახსრები	მოზიდული სახსრები	ნასესხები სახსრები	ირიბი დაფინანსება
• მოგება • ამორტიზაცია • სადაზღვევო ანაზღაურება • არამატერიალური აქტივები	• სახელმწიფო საინვესტიციო რესურსები • უცხოური ინვესტიციები • ვენჩურული კაპიტალის ფონდები • კერძო პირების კაპიტალი	• ფინანსური კაპიტალი • კოლექტიური ინვესტორების საინვესტიციო რესურსები • იპოთეკა • ფინანსური ლიზინგი • ფორფიეტიზი • საპროექტო დაფინანსება • სავალო ვალდებულებების კერძო განთავსება	• მოწყობილობის ლიზინგი • ლიცენზიის შეძენა „როიალტის“ გადახდის ფორმით • ფასიანი ქაღალდების განთავსება • საჭირო რესურსების მიწოდების ფორმით მოზიდული არამატერიალური აქტივები

წყარო: ინოვაციების წყაროების კლასიფიკაციის ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ.

პროექტისთვის საჭირო მანქანების, მოწყობილობის, სხვადასხვა სახის სპეციალური ტექნიკის, სატრანსპორტო საშუალებების, სხვა მატერიალური ქონების, ასევე, საწარმო ხასიათის მოწყობილობის კრედიტით შესყიდვა ან ლიზინგი (გრძელვადიანი არენდა), რომელიც ვადით საინოვაციო პროექტის რეალიზაციის ვადასთან არის დაკავშირებული. დაფარვა გათვალისწინებულია ინოვაციური პროექტის მომავალი შემოსავლების ხარჯზე ლიზინგურ გარიგებას ახორციელებს სამი მონაწილე: ლიზინგის გამცემი ფირმა, ლიზინგის მიმღები ფირმა და ბანკი. მეიჯარისგან განსხვავებით ლიზინგის მიმღები არა მარტო იღებს ობიექტს ხანგრძლივი სარგებლობისთვის, მას ეკისრება მყიდველის ტრადიციული ვალდებულებები, რაც საკუთრების უფლებასთანაა დაკავშირებული. ქონების გადახდა, რაც საკუთრების უფლებასთანაა დაკავშირებული. ქონების შემთხვევითი დაზიანებისგან მიღებული ზარალის ანაზღაურება, მისი დაზღვევა და ტექნიკურ მომსახურება. ასევე, რემონტის ლიცენზიის შეძენა (პროექტში გამოყენებული ტექნოლოგიის) უკანასკნელი ფორმის შეძენით „როიალტი“ (საბოლოო პროდუქტის გაყიდვიდან პროცენტი, განსაკუთრებით მოცემულ ლიცენზიაზე);

ფასიანი ქაღალდების განთავსება, რომლის გადახდა ხდება საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური ინფორმაციული (პატენტები, ნოუ-ჰაუ), რესურსების მიწოდების ან ლიზინგის სახით, ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ღირებულების შესაბამისად;

ანაზღაურების მოზიდვა ნატურაში პარტნიორობისგან, საკუთარი ან მიზნობრივი ერთობლივი საწარმოს დადგენილ ფონდებში ერთობლივი პროექტების ან კონსორციუმების უზრუნველსაყოფად;

ლიცენზიების შეძენა ინოვაციურ პროექტში ჩადებული ტექნოლოგიისთვის, მომსახურების

მთელი კომპლექსით და მოწოდებებით ლიცენზიის ანაზღაურებისას „როიალტის“ ფორმით (პროცენტები, ამ შემთხვევაში მაღალია. იგი დამოკიდებულია გაყიდული პროდუქციის ოდენობაზე, მომსახურებაზე, რაც მიღებულია ლიცენზიების ათვისების შედეგად);

შრომითი რესურსების მოზიდვას, რომელთა შრომის ანაზღაურება მოხდება ინოვაციური პროექტის მიხედვით გამოშვებული ფასიანი ქაღალდებით, (პრაქტიკულად ეს არის მომავალი დივიდენდების გადახდა პროექტის რეალიზაციიდან მიღებული მოგებიდან). ასევე, ანაზღაურების მოზიდვა პროექტის სახელით ცოდნის, გამოცდილებისა და ნოუ-ჰაუს სახით.

უცხოური ინვესტიციების როლი - ინოვაციების დაფინანსებაში

ინოვაციურ სფეროს დაფინანსების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა უცხოური ინვესტიციები:

უცხოური ინვესტიციები – არის უცხოეთის ქვეყნების სახსრები, საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების სახსრები, რომლებიც წარიმართება ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსებაზე სხვა ქვეყანაში, რაც ხორციელდება შემდეგი სახსრებიდან (წყაროებიდან):

- უცხოური სახელმწიფოები;
- საერთაშორისო ფინანსური და საინვესტიციო ორგანიზაციები;
- სახელმწიფოთაშორისო ფონდები და ორგანიზაციები;

- ნილობრივი მონაწილეობა, ერთობლივი საწარმოები, სამრეწველო კოოპერაცია;

- ფრანჩაიზინგის სახით.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ინოვაციურ ეკონომიკაში მიმართულია:

- ქვეყნის მოთხოვნის არმქონე (მოუთხოვნილი)

სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის ათვისებაზე, განსაკუთრებით სახელმწიფო-სამრეწველო კომპლექსის ორგანიზაციებში;

- საქონლისა და ტექნოლოგიების წინ წანევა საგარეო ბაზრებზე;

- საექსპორტო პოტენციალის გაფართოებისა და დივერსიფიკაციის ხელშეწყობა და ცალკეულ დარგებში იმპორტმემცვლელი წარმოების განვითარებისთვის ხელშეწყობა;

- რეგიონებში კაპიტალის მოძინების ხელშეწყობა, მდიდარი ბუნებრივი რესურსების, ქარბი შრომითი რესურსების, მათი ათვისების განმტკიცებისთვის;

- ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა და წარმოების ორგანიზაციის მოწინავე ფორმების ათვისება.

უცხოური ინვესტიციები შეიძლება განხორციელდეს, როგორც, უკანდაუბრუნებლობის პრინციპით, ასევე, ნასესხები სახსრების სახით. უცხოური კაპიტალის ინვესტირების ძირითადი ფორმები ეროვნულ ეკონომიკაში ჩვენი მოსაზრებით არის:

- ინვესტიციები სახელმწიფო სესხის ფორმით, რომელიც ფორმირდება სახელმწიფო ვალის სახით, უცხოური სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ობლიგაციები;

- ინვესტიციები ადგილობრივი ორგანიზაციების სააქციო კაპიტალში წილის ფორმით;

- ინვესტიციები ფასიან ქალაქებში დაბანდებაების სახით, მათ შორის სახელმწიფო, ასევე, კორპორაციებისა და ინსტიტუციონალური ემიტენტების ფორმით;

- უცხოური კრედიტები;

- ლიცენზირებული კრედიტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნულ ეკონომიკას (ორგანიზაციებს), მიიღონ შედარებით თანამედროვე ტექნიკა და ტექნოლოგიები;

- ფინანსური კრედიტები ადგილობრივ ორგანიზაციებში;

- მეცნიერებატევადი ტექნოლოგიების შემოტანის შეღავათიანი პირობები.

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ეროვნულ ეკონომიკაში ინოვაციური პროგრამების დაფინანსებისთვის რიგ წინააღმდეგობებს აწყდება, რომელიც განპირობებულია დაბალი ფინანსური საერთაშორისო რეიტინგით. იგი დაკავშირებულია მნიშვნელოვან პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და საკანონმდებლო არასტაბილურობასთან ქვეყნის ინოვაციურ საქმიანობაში.

ინოვაციური სფეროს საბიუჯეტო

დაფინანსების სისტემა

ქვეყნის განვითარებისთვის პრიორიტეტული მნიშვნელობის მქონე საინოვაციო საქმიანობის სხვადასხვა ფორმის მნიშვნელოვანი ფინანსური წყაროები არის და უნდა დარჩეს საბიუჯეტო ასიგნებები, რომელთა ხარჯზეც ხორციელდება მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამები, პრიორიტეტული სახელმწიფო პროექტები.

სახელმწიფომ მხარი უნდა დაუჭიროს საბაზისო და ეფექტიან ინოვაციებს, რომლებიც ჩართულია ცენტრალურ და რეგიონულ სახელმწიფო საინოვაციო პროგრამებში პირდაპირი ინვესტიციების ფორმით ცენტრალური ბიუჯეტის ხარჯზე, სუბიექტების ბიუჯეტების ინოვაციური პროგრამის პროექტების ჩამონათვალის შესაბამისად.

ცენტრალური ბიუჯეტიდან გამოყოფილი სახსრები საჭიროა წარმართოს შემდეგი ღონისძიებების დასაფინანსებლად:

- მიზნობრივი ინოვაციური პროგრამები და მაღალეფექტიანი ინოვაციური პროექტები;

- ინოვაციური საქმიანობის მხარდამჭერის სახელმწიფო პროგრამები;

- ინოვაციური პროდუქციის შესყიდვები სახელმწიფო საჭიროებისთვის;

- ინოვაციური საქმიანობის განმახორციელებელი სახელმწიფო ორგანიზაციები და საწარმოები;

- სახელმწიფო ინოვაციური ფონდების ჩამოყალიბება.

ერთ სამეცნიერო სტატიაში რთულია ინოვაციების დაფინანსების ყველა წყაროს საფუძვლიანად განხილვა. ამიტომ მიზანშეწონილად ჩვთვალეთ ჩატარებული კვლევის საფუძვლეზე, წარმოგვედგინა ინოვაციური პროგრამების დაფინანსების წყაროების სტრუქტურა და მათი შედრებითი სვოტ-ანალიზი.

ინოვაციების დაფინანსების შედარებით გავრცელებული სქემა არის შერეული დაფინანსება სხვადასხვა წყაროებიდან ინოვაციური პროექტის სხვადასხვა სტადიაზე.

სხვადასხვა წყაროების შედარებითი ანალიზი მოცემულია ცხრილი 1-ში.

დასკვნები

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ინოვაციური საქმიანობა წარმოადგენს ინოვაციების შექმნასა და გავრცელებასთან დაკავშირებული ურთიერთგანმაპირობებელი სამუშაოების ერთობლიობას.

ცხრილი 2. ინოვაციების დაფინანსების წყაროების შედარებითი ანალიზი

წყაროები	შეზღუდვები და მოთხოვნები	უპირატესობები	ნაკვლოვანებები
დაფინანსების საკუთარი წყაროები	განსაკუთრებული მოთხოვნები სამორტიზაციო ანარიცხების გამოყენებისადმი	რისკის დაბალი ხარისხი	არასაკმარისობა დაზოგვისა და დაგროვების სირთულე ინფლაციასთან დაკავშირებით
სახელმწიფო დაფინანსება (სუბვენციები, გრანტები, შეღავათიანი კრედიტები)	სოციალური მნიშვნელობა. შესაბამისობა განსაზღვრულ სტანდარტებთან დაფინანსება მხოლოდ განსაზღვრული საქმიანობისთვის	უფრო გრძელი ვადა დაბრუნების ნაკლებით ოდენობა გამოყენების შესაძლებლობა ნასესხები სახსრების აღებაზე უარის შემთხვევაში	შეზღუდვები გამოყენებაზე სიძნელეები მიღებაში ჩვეულებრივ, ოდენობა მცირეა
ნასესხები წყაროები	ლიკვიდური გირაო კომპანიის მდიდარი საკრედიტო ისტორია მოთხოვნა პროექტის განვითარების პროგნოზულ გეგმაზე	სესხების აღების და სესხის მომსახურების მოქნილობა, კრედიტის გამოყენებაზე ოპერატიული კონტროლის არარსებობა	რისკი მსესხებელზე, მაღალი საპროცენტო განაკვეთები, მოთხოვნა ლიკვიდურ გირაოზე
მიზნობრივი ინვესტიციები სტრატეგიული პარტნიორობა	მყარი მდგომარეობა ბაზარზე, კვალიფიკაციური და გამოცდილი მენეჯმენტი	ინვესტორი იძლევა საკუთარი გამოცდილება დაყოფილი რისკები	ინვესტორი აკონტროლებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს
ვენჩერული კაპიტალი	პოტენციური ზრდის არსებობა, უნიკალური იდეები, მმართველი პერსონალის მაღალი კვალიფიკაცია	პროფესიული გამოცდილება ინოვაციურ პროექტების მართვაში და დაფინანსებაში	შედეგების ეტაპური დაფინანსება და კონტროლი უკუგების მიღების ხანგრძლივობა ჩარევა პროექტში

წყარო: შედგენილია და გაანალიზებული ავტორის მიერ.

ინოვაციური საქმიანობის ძირითადი სახეებია:

- სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები;
 - ტექნოლოგიური სამუშაოები, წარმოების მომზადება და სამრეწველო გამოცდის ჩატარება;
 - პატენტების, ლიცენზიებისა და ნოუ-ჰაუს შექმნა;
 - ინოვაციური პროექტების რეალიზაციისთვის საჭირო საინვესტიციო საქმიანობა;
 - ინოვაციური პროდუქტებისა და ნაკეთობების, მათ დასამზადებლად საჭირო ელემენტების სერტიფიკაცია და სტანდარტიზაცია;
 - ინოვაციური პროდუქციის გასაღების ბაზრების მარკეტინგი და ორგანიზაცია;
 - კადრების მომზადება და გადამზადება ინოვაციური საქმიანობისთვის და ა.შ.
- განვითარებულ ქვეყნებში ფართო გავრცელება ჰპოვა საბიუჯეტო დაფინანსების შემდეგმა პრინციპებმა:
- თემატიკურად ორიენტირებული დაფინანსე-

ბის სიჭარბე გრძელვადიანი დაფინანსების ტრადიციული საბაზისო პრინციპებისგან განსხვავებით (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებში – 60:40);

- კონკურენტული მექანიზმის გამოყენება;
- გამოყოფილი რესურსების დამოკიდებულება შესრულებული სამუშაოს შედეგიანობასა და ხარისხთან;
- დისციპლინათაშორისი კვლევების ნახალისება;
- ფინანსური კონტროლის როლის გაძლიერება საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვაზე;
- მეცნიერების სახელმწიფო სექტორის ორგანიზაციების დაფინანსებაში არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მათ საკუთარ სახსრებს (გადასახადი სწავლებაზე, შემოსავლები პატენტებიდან, ლიცენზიებიდან; შემოწირულობები და ა.შ.). განვითარებულ ქვეყნებში დამკვიდრებული სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დაფინანსების მექანიზმი სულ უფრო

სრულყოფილი გახდეს სამეცნიერო სფეროს განვითარების უფრო ეფექტიანი სტიმულირების გზების ძიების თვალსაზრისით.

განზოგადოებული სახით, მეცნიერების სახელმწიფო სექტორის დაფინანსების სისტემის რეფორმირების ძირითადი მიმართულებები შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად:

– კონკურირებადი პროგრამების დაფინანსების საკენორიენტაცია შემსრულებელთა შესაძლებლობების შეფასებით კერძო სამენარმო სექტორთან კოოპერირების ხელშეწყობა;

– ახალი უპირატესობების ცენტრების [16] ხელშეწყობა;

– ახალი მიზნობრივი ფონდების დაარსება;

– ახალი პრობლემურ-ორიენტირებული პროგრამების გაშვება;

– კვლევითი საბჭოების შექმნა – ესაა ორგანიზაციები, რომლებიც იჭერენ შუალედურ მდგომარეობას ხელისუფლებასა და მეცნიერებას შორის.

– ინოვაციურ საქმიანობაში ფინანსური რესურსების ეფექტიანად გამოყენების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა. სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა არის სახელმწიფოსა და ბიზნესს შორის ინსტიტუციონალური და ორგანიზაციული ალიანსი, რომელიც შექმნილია საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი პროექტებისა და პროგრამების რეალიზაციის მიზნით მრეწველობაში და სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების სფეროში, სადაც პროექტის ყველა მონაწილის რესურსები, უპირატესობები და შესაძლებლობები ერთიმეორეს ავსებენ. ეს მიიღწეულ უნდა იქნეს პროექტის მონაწილეთა შორის რისკისა და პასუხისმგებლობის გადანაწილების გზით.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა უნდა გახდეს სახელმწიფო ტექნოლოგიური პროგრამების ორგანიზაციისა და დაფინანსების ძირითადი ფორმა, ფინანსური პასუხისმგებლობის წილი ამ პროგრამების მიხედვით დამოკიდებულია პარტნიორობის მხარეთა დაინტერესებაზე. ასე მაგალითად, თუკი სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა ორიენტირებულია სწრაფი მოგების მიღებაზე და კვლევის შედეგები ახლოსაა ბაზართან, მაშინ ფართოვდება კერძო სექტორის ფინანსური მონაწილეობის წილი და იგი ღებულობს ძირითადად მთელ მოგებას. თუკი პროექტის რეალიზაციისას მოსალოდნელია ტექნოლოგიების ფართოდ გავრცელება, მაშინ, კერძო სამრეწველო სექტორის ფინანსური მონაწილეობა მცირდება და მთავარი

აქცენტი კეთდება სახელმწიფო კაპიტალურ დაბანდებებზე.

ინოვაციური საქმიანობის ფინანსური მხარდაჭერის ქმედითი ინსტრუმენტია ვენჩურული დაფინანსება. ვენჩურული კაპიტალის ფუნქციონირება გულისხმობს ვენჩურული ფონდისა და მმართველი კომპანიის ურთიერთშემოქმედებას. ვენჩურული ფონდები აერთიანებენ სხვადასხვა ინვესტორთა კაპიტალებს, ესენია: კერძო პირები, საპენსიო ფონდები, სადაზღვევო კომპანიები, ბანკები, შემოწირულობანი [7].

მთლიანად ვენჩურული კაპიტალის ინდუსტრიის განვითარება ხელს შეუწყობს საფონდო ბაზრების განვითარებას, რამდენადაც ვენჩურული ინვესტირების კომპანიიდან გასვლის ყველაზე გავრცელებული სტრატეგიაა შეძენილი აქციების რეალიზაცია საბირჟო ბაზარზე.

ვენჩურული კაპიტალის ფონდებთან ერთად ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსებაში მონაწილეობენ ასევე, ბიზნეს-ანგელოზები [31] ესენია: კერძო არაკორპორირებული ინვესტორები, ძირითადად წარმატებული მენარმეები, რომელთაც გააჩნიათ როგორც მატერიალური, ასევე, არაფინანსური ინტერესი. ჩვეულებრივ, ბიზნეს-ანგელოზები ფულს დებენ არა რეგულარული მოგების მისაღებად, არამედ კომპანიის ბირჟაზე გასაყიდად, სხვა ინვესტორებისთვის მისაყიდად ან კომპანიის მართვაში თავიანთი წილის გაყიდვის მიზნით.

ჩვენი მოსაზრებით ყურადღება უნდა გამახვილდეს ვენჩურული დაფინანსების ძირითად ნიშნებზე, კერძოდ:

- ინვესტიციები გადაეცეს სწრაფად განვითარების პოტენციალის მქონე ახალ ან უკვე ფუნქციონირებად ფირმებს;

- ახალი კომპანიები დაფინანსდეს განვითარების სანყის ეტაპზე, როცა მათ არ შეუძლიათ მიიღონ ბანკის კრედიტები;

- პროექტის დასრულების შემდეგ შესაძლებელი იყოს აქციების პირველადად ღიად გაყიდვა, ფირმები შეირწყას ან ბიზნესი გაიყიდოს;

- მენარმეს შეეძლოს იმთავითვე უარი თქვას საკუთრებაში წილზე ან კომპანიის მართვაზე ინვესტორის სასარგებლოდ;

- გაიზარდოს ინვესტორების ყოველწლიური შემოსავალი ინვესტიციებიდან 20-50%-ის ოდენობით;

- ინვესტირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას დიდი ყურადღება დაეთმოს კომპანიაში მმართველობითი გამოცდილების არსებობას.

PERSPECTIVES ON THE EDUCATIONAL SYSTEM IN A GLOBAL CONTEXT

Copyright © 2024 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: February 27, 2025

Published: March 20, 2025

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-83

Nodar Sulashvili

MD, PhD, Doctor of Pharmaceutical and Pharmacological Sciences,
Invited Lecturer of Tbilisi State Medical University;
Orcid <https://orcid.org/0000-0002-9005-8577>
E-mail: n.sulashvili@ug.edu.ge

Marika Sulashvili

MD, Doctor of Family Medicine,
Invited Lecturer of Tbilisi State Medical University.
E-mail: marisula25@gmail.com

Ekaterine Lomia

PhD, Doctor in Political Science,
Head of the "Black Sea Research Center" of IKSAD (Ankara, Turkey).
<https://orcid.org/0000-0002-3525-6730>,
E-mail: catherine.lomia@gmail.com

ABSTRACT

Relevance of the topic: The evolving landscape of higher education necessitates a comprehensive exploration of global perspectives in teaching excellence frameworks and contemporary pedagogical paradigms. This study examines the ways in which these frameworks manifest across diverse educational contexts, shaping instructional strategies, fostering innovation, and enhancing learning outcomes. By analyzing cross-cultural influences and emerging trends in pedagogy, the research highlights the transformative role of modern teaching methodologies in advancing academic excellence worldwide. Furthermore, the study investigates the global impact of these strategies on institutional development, knowledge dissemination, and student engagement. Emphasizing the intersection of policy, practice, and innovation, this paper contributes to a deeper understanding of the dynamic interplay between teaching excellence and the globalization of higher education. The findings offer valuable insights for educators, policymakers, and academic institutions seeking to enhance teaching quality and promote sustainable educational advancements on a global scale. Additionally, the study explores the challenges and opportunities presented by global educational trends, including the integration of digital learning platforms, competency-based education, and interdisciplinary collaboration. The study contributes to the ongoing discourse on international best practices in teaching and learning, providing valuable insights for educators, policymakers, and institutions seeking to enhance the quality, accessibility, and sustainability of higher education in a globalized era. The manifestation of global perspectives in teaching excellence frameworks and contemporary pedagogical paradigms plays

a crucial role in shaping the future of higher education worldwide. As institutions continue to embrace innovative teaching strategies, the integration of cross-cultural insights and evidence-based methodologies enhances both instructional quality and student engagement. This study underscores the transformative impact of modern pedagogical approaches in fostering academic excellence, institutional development, and global knowledge dissemination. By aligning educational practices with evolving global demands, higher education institutions can ensure long-term sustainability and relevance in an increasingly interconnected world. Moving forward, continued research and collaboration among educators, policymakers, and institutions will be essential in refining teaching frameworks, addressing emerging challenges, and maximizing the benefits of globalized education.

The manifestation of global perspectives in teaching excellence frameworks and contemporary pedagogical paradigms plays a crucial role in shaping the future of higher education worldwide. As institutions continue to embrace innovative teaching strategies, the integration of cross-cultural insights and evidence-based methodologies enhances both instructional quality and student engagement. This study underscores the transformative impact of modern pedagogical approaches in fostering academic excellence, institutional development, and global knowledge dissemination. By aligning educational practices with evolving global demands, higher education institutions can ensure long-term sustainability and relevance in an increasingly interconnected world. Moving forward, continued research and collaboration among educators, policymakers, and institutions will be essential in refining teaching frameworks, addressing emerging challenges, and maximizing the benefits of globalized education.

Acknowledgment-Declarations: The author has declared that there are no conflicts of interest.

Keywords: Global perspectives, teaching excellence frameworks, modern teaching methods, advancement, higher education.

REFERENCES:

1. Kenny, N. P., et al. (2024). A review of the literature on the impact of interprofessional education on patient outcomes. *Journal of Interprofessional Care*, 28(3), 262-268.
2. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K. (2023). Economic perspective of establishing strategic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.
3. Gvelesiani, M., Veshapidze, S. (2016). European Values: What Can We Implement from Them and How Can We Implement Them in Georgia. "Globalization & Business". (1). 40-46. (In Georgian).
- Gvelesiani, M., Veshapidze, S. (2016). Values: Limits and Contradictions. *Globalization & Business*, (1). 35-39. (In Georgian).
4. Nieder G. L. and Nagy F.(2022) Analysis of medical students' use of web-based resources for a gross anatomy and embryology course. *ClinAnat.* 15(6), pp.409-418.
5. Redshaw C. H. and Frampton I.(2024) Optimising inter-disciplinary problem-based learning in post-graduate environmental and science education: Recommendations from a case study. *International Journal of Environmental & Science Education.* 9, pp.97-110.
6. Rennie F. and Morrison T.(2023) E-learning and social networking handbook. Routledge (NY): Resources for Higher Education.
7. Sichinava, A., Chikava, M., Veshapidze, S., Sekhniashvili, D., & Pailodze, N. (2013). Realities of internationalization of higher education in Georgia. In *PRADEC Conference Proceedings* (Vol. 2, No. 1, pp. 95-98)
8. Sánchez-Mendiola M., Kieffer-Escobar L. F., Marín-Beltrán S., Downing S. M., et al. (2022) Teaching of evidence-based medicine to medical students in Mexico: a randomized controlled trial. *BMC Medical Education.* 12(107), pp.1-14.
9. Schmidt, H. G., & Moust, J. H. C. (2012). What makes a tutor effective? A structural equation modeling approach to learning and teaching in problem-based learning. *Academic Medicine*, 75(9), 876-883.
10. Singhal A.(2017) Case-based Learning in Microbiology: Observations from a North West Indian Medical College. *International Journal of Applied and Basic Medical Research.* 7(Suppl 1),S47-S51.
11. Sudarso S. Rahayu G. R. and Suhoyo Y.(2026) How does feedback in mini-CEX affect students' learning response? *International Journal of Medical Education.* 7, pp.407-413.
12. Taveira-Gomes T., Ferreira P., Taveira-Gomes I., Severo M., et al. (2016) What Are We Looking for in Computer-Based Learning Interventions in Medical Education? A Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research.* 18(8), pp.1-21.
13. Topping, Keith J. "The Effectiveness of Peer

Tutoring in Further and Higher Education: A Typology and Review of the Literature." *Higher Education* 32, no. 3 (2023): 321-345.

14. Harden, Ronald M. "AMEE Guide No. 21: Curriculum Mapping: A Tool for Transparent and Authentic Teaching and Learning." *Medical Teacher* 23, no. 2 (2011): 123-137.

15. Kaufman, David M. "Applying Educational Theory in Practice." *BMJ* 326, no. 7382 (2003): 213-216.

16. Reeves, Scott, Merrick Zwarenstein, Joy Goldman, David Barr, Doris Freeth, Martin Hammick, and Ivan Koppel. "The Effectiveness of Interprofessional Education: Key Findings from a New Systematic Review." *Journal of Interprofessional Care* 24, no. 3 (2020): 230-241.

17. Lomia, E., 2017. The issues of cultural diversity in communication. *THE CAUCASUS*, 8.

18. Lomia, E., 2020. Historical Perspectives of War, Conflict, and Intervention and their Transformation in the Twenty-First Century. *International Journal of Social, Political and Economic Research*, 7(4), pp.927-938.

19. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'. *Journal of Liberty and International affairs*, 6(1), pp.112-128.

20. Lomia, T. and Lomia, E., 2020. Economic and Political Support of the European Union to Georgia: Retrospective Analysis of the EU-Georgia Relations. *Vallis Aurea*, 6(1), pp.35-43.

21. Sulashvili, N., Beglaryan M. Pharmacist's professional features and work gratification. *Black sea scientific journal of academic research multidiscipline journal. (Medicine, Pharmacy sciences)* Volume 29. March-April 2016. Tbilisi, Georgia, pp. 62-68.

22. Sulashvili, N., Beglaryan M. Pharmacists' professional features, viewed by the customer's (customer's) eyes in Georgia. // *Experimental and Clinical Medicine, Scientific-Practical Journal*, №4, 2017. Tbilisi, Georgia, pp. 22-25.

23. Sulashvili, N. Peculiarities of professional for pharmacists, viewed by the health-care specialists in Georgia// *Experimental and Clinical Medicine, Scientific-Practical Journal*. №4 2017. Tbilisi, Georgia, pp.47-51.

24. Sulashvili, N., Beglaryan M. Characteristics of pharmacist activity, viewed by the customer's// *International Science and Innovation Festival 2017. Conf-es "Healthy Lifestyle-Scientific Evidence and Controversial issues" and "Innovation in Medicine"* Tbilisi State

Medical University. September 2017. Tbilisi, Georgia. pp. 30-31.

25. N. Sulashvili, N. Alavidze, N. Abuladze, N. Kvizhinadze, M. Gogashvili, M. Beglaryan. Pharmaceutical professional and organizational issue aspects in Georgia. *Materials of 12th Scientific and Practical Internet Conferences, The National University of Pharmacy, Scientific and Practical Internet-Conference: «Pharmacoeconomics in Ukraine, Condition and Development Prospects», (Kharkiv, Ukraine, May 22, 2020 Year)*. Pp 11-20.

26. N. Sulashvili; PECULIARITIES OF PROFESSIONAL AND CAREER IMPROVEMENT STRATEGY FOR PHARMACISTS REPUBLIC OF ARMENIA MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE; YEREVAN STATE MEDICAL UNIVERSITY AFTER M. HERATSI; ABSTRACT of the dissertation for the scientific degree of Ph.D. in Pharmaceutical Sciences; On specialty 15.00.01 – Pharmacy; The Specialized Council 026 "Theoretical Medicine" of the Supreme Certifying Committee of the Republic of Armenia at the Yerevan State Medical University. YEREVAN – 2019; Pp 1-26.

27. Sulashvili N., Mchedluri T. The Features of the Role, Innovations, Occupational and Educational Perfection Vistas of Pharmacists' Profession in the Scope of the Development of Pharmaceutical Care Direction in Georgia // *European Journal of Research (EJR)*, Volume 7, Issue 1, 2022. – PP. 14–25.

28. Johnson, Emily. "Global Approaches in Contemporary Pedagogy." *International Journal of Education* 45, no. 3 (2019): 123-140.

29. Brown, Michael. "Cultural Adaptation in Modern Teaching Methods." *Journal of Educational Research* 34, no. 2 (2017): 45-60.

30. Lee, Victor. "Effective Teaching Models for Diverse Learners." In *Advancements in Pedagogy*, edited by Maria G. Lopez, 150-165. Oxford: Oxford University Press, 2021.

31. Veshapidze, S. (2023). About the dangers of academic competition.

32. Veshapidze, S. (2023). Modern priorities of ensuring foreign economic security of Georgia.

33. Veshapidze, S. (2023). New developments in the global world: challenges and opportunities for Georgia. *The New Economist*, 18(3), 44-2

34. Veshapidze, S., & Karchava, L. (2022). Contradictions of Globalization under the COVID-19 Pandemic. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(4), 152-157.

35. Veshapidze, S., & Kitashvili, S. (2025). The

importance and benefits of the EU single market for Georgia. The New Economist, 19(3), 60-73.

36. Veshapidze, S., & Mgeladze, L. (2023). Some aspects of protection of labor freedom in higher education institution. The New Economist, 18(1), 40-2.

37. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2022). Value Choices of the Community in the Context of the COVID-19 Pandemic. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6373197>.

38. Veshapidze, S., Zoidze, G., & Berishvili, K. (2021). The economic determinant of the education system. Sciences of Europe, (81-2), 6-12.

39. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2022). On State Intervention in the Economy through the Budget in Georgia. World economy and international economic relations.-International Scientific Collection, 5.

40. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2021). Institutional Evolution of Higher Education in Georgia/საქართველოს უმაღლესი განათლების ინსტიტუციური ევოლუცია. The New Economist, 16(2), 33-2.

41. Veshapidze, S., Zubiashvili, T., & Chiabrishvili, K. (2021). Globalization and new Opportunities for Georgia. Globalization and Business, 6(12), 32-36.

42. Zoidze, G., Veshapidze, S. (2022). The Modern Economy and Values. Cambridge Scholars Publishing. p. 125.

43. Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2022). Transformation of economic policy priorities under COVID-44. Three Seas Economic Journal, 3(2), 35-43.

44. Zoidze, G., Abuselidze, G., & Veshapidze, S. (2023). Economic Vulnerability of Small Powers. Journal of Geography, Politics and Society, 13(3), 1-12.

45. Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2022). Transformation of economic policy priorities under COVID-47. Three Seas Economic Journal, 3(2), 35-43.

განათლების სისტემის პერსპექტივები გლობალურ პირობებში

ნოდარ სულაშვილი
ფარმაცევტულ და
ფარმაკოლოგიურ მეცნიერებათა
დოქტორი,
თბილისის სახელმწიფო
სამედიცინო უნივერსიტეტის
მონვეული ლექტორი
<https://orcid.org/0000-0002-9005-8577>

ელ.ფოსტა: n.sulashvili@ug.edu.ge

მარიკა სულაშვილი
მედიცინის დოქტორი,
ოჯახის ექიმი,
თბილისის სახელმწიფო
სამედიცინო უნივერსიტეტის
მონვეული ლექტორი,
ელ.ფოსტა: marisula25@gmail.com

ეკატერინე ლომია
პოლიტიკის მეცნიერებათა
დოქტორი,
IKSAD-ის „შავი ზღვის კვლევითი
ცენტრის“ დირექტორი.
ელ.ფოსტა:
catherine.lomia@gmail.com

აბსტრაქტი

უმაღლესი განათლების მზარდი გარემო მოითხოვს, როგორც გლობალური პერსპექტივების დანერგვას სწავლებაში, ისე თანამედროვე პედაგოგიური პარადიგმების შესწავლას. კვლევა აანალიზირებს, თუ რა როლი ენიჭება საგანმანათლებლო ასპექტებს სხვადასხვა საგანმანათლებლო კონტექსტში, რაც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს სწავლების ინოვაციას და აუმჯობესებს სასწავლო შედეგებს. კვლევა შეისწავლის თანამედროვე პედაგოგიური მიდგომების გარდამტეხ როლს მსოფლიოში და ანალიზირებს პედაგოგიკაში წარმოქმნილ ახალი ტენდენციებს. გარდა ამისა, კვლევა შეისწავლის გლობალურ გავლენას, რომელსაც აღნიშნული სტრატეგიების მექანე ინსტიტუციები ახორციელებენ, მათ შორის ინსტიტუციური განვითარების, ცოდნის გავრცელებისა და სტრუქტურული ჩართულობის თვალსაზრისით. თეზისს წვლილი შეაქვს სწავლებაში წამყვანი იდეების და უმაღლესი განათლების გლობალიზაციას შორის დინამიკური ურთიერთობის სიღრმისეულ გააზრებაში. კვლევის შედეგები მნიშვნელოვან შეხედულებებს სთავაზობს მასწავლებლებს, ლექტორებს, პროფესორებს და საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, რომლებიც მიზნად ისახავენ სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას და მდგრადი განათლების წინა პლანზე წამოწევის გლობალურ დონეზე. გარდა ამისა, ნაშრომი იკვლევს გლობალური საგანმანათლებლო ტენდენციების გამოწვევებსა და შესაძლებლობებს, მათ შორის ციფრული სწავლების პლატფორმების ინტეგრაციას, გამოცდილებაზე დამყარებულ განათლებას და ინტერკულტურულ თანამშრომლობას.

გლობალური პერსპექტივების გამოვლინება თანამედროვე პედაგოგიურ პარადიგმებში გადამწყვეტ როლს ასრულებს უმაღლესი განათლების მომავლის ფორმირებაში მთელ მსოფლიოში. ვინაიდან ინსტიტუტები აგრძელებენ სწავლების ინოვაციური სტრატეგიების გამოყენებას, კულტურათაშორისი შეხედულებებისა და მტკიცებულებებზე დაფუძნებული მეთოდოლოგიების ინტეგრაცია აძლიერებს როგორც სწავლების ხარისხს, ასევე სტუდენტთა ჩართულობას. აღნიშნული კვლევა ხაზს უსვამს თანამედროვე პედაგოგიური მიდგომების ტრანსფორმაციულ გავლენას აკადემიური სფეროში ინსტიტუციური განვითარებისა და გლობალური ცოდნის გავრცელების კუთხით. საგანმანათლებლო პრაქტიკის განვითარებით გლობალურ მოთხოვნებთან შეთანხმებით, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შეუძლიათ უზრუნველყონ გრძელვადიანი მდგრადობა და შესაბამისობა მზარდ ურთიერთდაკავშირებულ სამყაროში. წინსვლა, უწყვეტი კვლევა და თანამშრომლობა მასწავლებლებს, პოლიტიკის შემქმნელებსა და ინსტიტუტებს შორის არსებითი იქნება სწავლების ჩარჩოების დახვეწაში, აღმოცენებულ გამოწვევებთან და გლობალიზაციის განათლების სარგებლის მაქსიმიზაციაში.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური პერსპექტივები, წარმატებული სწავლა-სწავლება, სწავლების თანამედროვე მეთოდები, წინსვლა, უმაღლესი განათლება.

INTRODUCTION

Lectures have long been the predominant and most widely used method in traditional teaching and learning. This approach primarily involves instructors delivering extensive information with limited student engagement. Typically, lectures take place in teacher-centered classrooms, where the focus is on the instructor, content, and student comprehension. While lectures are favored for their straightforward delivery, suitability in overcrowded classrooms, and efficiency in covering substantial theoretical material, students often struggle to absorb, recall, and interpret the vast amount of information presented. However, learning is an interactive process that requires collaboration between students and instructors to make knowledge sharing both engaging and comprehensible. For learning to be truly effective, teaching methods must promote critical thinking and focus on addressing key challenges. Students need to apply the knowledge and skills acquired in class to achieve their professional aspirations. This requires incorporating diverse learning styles, offering opportunities for feedback, and fostering discussions to enhance their understanding. Therefore, it is essential to adopt teaching and learning strategies that align with the unique needs of students [1-4].

Maintaining Student Engagement: As educational methods evolve, maintaining student motivation and engagement can be challenging. Continuous evaluation of teaching strategies and incorporation of student feedback are vital to creating an engaging learning environment.

It is impossible to study any specific issue in the teaching process with only one method and one activity.

In the teaching process, the teacher has to use activities of different methods, and in many cases, there is a combination of activities. During the teaching process, the activities complement each other [5-6].

GOAL

Aim of the research was to study key issue aspects of global perspectives in teaching excellence frameworks, contemporary pedagogical paradigms and their worldwide influence on the advancement of higher education.

METHODOLOGY

The material of the article was the revised data from scientific publications, which were processed, analyzed, overviewed and reviewed by generalization and systematization. Research studies are based on a review/overview assessment of the development of critical visibility and overlook of the modern scientific literature and our study programs and curriculums. Use the following databases (for extensive literature searches to identify key issue aspects of global perspectives in teaching excellence frameworks, contemporary pedagogical paradigms and their worldwide influence on the advancement of higher education.): Web of Knowledge, PubMed, Scopus, Web of Science, Clinical key, Thomson Reuters, Google Scholar, Cochrane Library, Science Direct, Research Gate and Elsevier Foundations. The methodology for discussing key issue aspects of global perspectives in teaching excellence frameworks, contemporary pedagogical paradigms and their worldwide influence on the advancement of higher education.

1. Research Objective

The study aims to critically analyze recent advancements in global perspectives of teaching excellence strategies, modern teaching methods and their global impact to advancing higher medical education worldwide. The objective is to identify trends, challenges, and opportunities through a systematic review of academic literature published in the last years.

2. Research Design

A systematic literature review (SLR) approach will be employed to ensure comprehensive and unbiased coverage of the topic.

3. Comparative Analysis: Evaluate the effectiveness and adoption rates of these study methods across different regions and institutions.

4. Trend Analysis: Highlight innovations and emerging practices in the last ten years.

5. Reporting Results

The results will be structured into the following sections:

- Overview of modern teaching and learning methods and variations in their application.
- Evaluation of their effectiveness in education, Challenges, limitations, and areas for further research.

RESULTS AND DISCUSSION

The findings of this study reveal a significant impact of global perspectives on the evolution of teaching excellence frameworks and contemporary pedagogical paradigms in higher education. Data analysis indicates that institutions incorporating internationally informed teaching strategies demonstrate higher student engagement, improved learning outcomes, and greater adaptability to evolving educational demands. Additionally, the integration of digital learning technologies and cross-cultural instructional methodologies has enhanced accessibility, inclusivity, and knowledge retention across diverse academic settings. Faculty members adopting evidence-based and interdisciplinary teaching approaches report increased professional development, collaboration, and innovation in curriculum design. Furthermore, institutions emphasizing global best practices exhibit stronger international partnerships, increased research output, and a broader influence in shaping higher education policies worldwide. Data analysis demonstrates that institutions that integrate international and cross-cultural approaches into their teaching frameworks show significantly higher student engagement, improved academic performance, and enhanced institutional growth. These institutions are better equipped to adapt to the demands of the

globalized academic environment, fostering a more inclusive, innovative, and student-centered learning experience [7-9].

The integration of modern pedagogical approaches, such as active learning, flipped classrooms, and problem-based learning, has been shown to enhance the development of critical thinking and problem-solving skills among students. These teaching strategies not only improve student outcomes but also increase faculty collaboration and the development of new, interdisciplinary approaches to curriculum design [10-11].

The research also highlights the critical role that technology plays in the transformation of teaching practices. The use of digital platforms, online learning environments, and digital assessment tools has expanded access to education, increased flexibility, and promoted personalized learning experiences. However, the study also identifies several barriers to the full implementation of these strategies, including institutional resistance to change, lack of adequate professional development for faculty, and disparities in digital infrastructure across institutions. The research points to the global impact of these pedagogical strategies on knowledge dissemination and international collaboration. Institutions that embrace globally informed teaching frameworks are more likely to build international partnerships, enhance their research capacity, and contribute to the development of global educational policies. Despite the challenges, the study affirms that the widespread adoption of global teaching best practices can significantly contribute to the ongoing transformation and sustainability of higher education systems worldwide [12-13].

Knowledge acquisition is a holistic, dynamic, consciously directed, and deeply personal process that involves the interpretation of personal information and experiences. This idea implies that people have an innate tendency to learn when they are in a supportive and motivating environment, and that the learning experience is deeply personal. So, a motivated student is a constant seeker of knowledge, and vice versa. The desire to learn and the desire to understand are innate traits shaped by a person's self-perception, desires, and expectations. Lifelong learning is also a fundamental human ability that is fostered by recognizing our unique learning patterns. Therefore, it is important to encourage independent learning strategies because these are the most sustainable and ambitious. These strategies should align with the responsibilities and priorities that students consider important. Teach-

ers should clearly communicate educational goals and explain how specific activities will help students achieve their goals. Teachers must also understand the individual needs of each student and design activities that meet those needs while emphasizing motivation. Creating a motivating environment can include building social connections (e.g., friendships), meeting expectations, achieving professional growth, and receiving intellectual rewards. The best educational experiences are self-paced, interactive experiences that encourage student engagement, sharing of ideas, and active participation in discussions [14-16].

In the teaching process, it is impossible to study any specific issue with only one method. The professor has to use different methods in the teaching process, in many cases there is a combination of methods. For example, in a lecture, the lecturer presents the lecture material in the form of a visual presentation accompanied by a verbal explanation; A discussion is held, a task is given to the student for independent work, which he completes in the form of working on a book, making a note, etc. Thus, in the process of teaching and learning, the methods complement each other and move into each other [17-18].

The method of working on the book refers to a systematic approach to studying or analyzing a book in depth. This method typically involves several stages: Previewing – Skimming the book to get an overview of its structure, main themes, and key ideas. Active Reading – Engaging with the text by reading carefully, taking notes, highlighting important points, and asking questions as you go. Summarizing – Writing brief summaries of chapters or sections to consolidate understanding and retain information. Critical Analysis – Evaluating the content, arguments, and perspectives presented in the book, and considering their validity and implications. Reviewing – Going over the material multiple times to reinforce learning and deepen comprehension. This method can also include reflective thinking, discussion, and connecting the book's content to other knowledge or experiences [19-20].

Discussion/debate is one of the most common methods of interactive learning. The discussion process dramatically increases the quality and engagement of students. The discussion can turn into an argument. This process is not limited to the questions asked by the professor. This method develops the student's ability to argue and justify his opinion.

Collaborative work - teaching with this method involves dividing students into groups and giving them

a learning task. Group members work on the issue individually and simultaneously share it with the rest of the group. Depending on the set task, it is possible to redistribute functions among the members during the work of the group. This strategy ensures maximum involvement of all students in the learning process.

Problem-based learning (PBL) - a learning method that uses a problem as the initial stage of the process of acquiring and integrating new knowledge.

Cooperative teaching is a teaching strategy where each member of the group is obliged not only to learn, but also to help his teammate to learn the subject better. Each group member works on the problem until all of them have mastered the issue.

The heuristic method is based on the step-by-step solution of the problem posed to the students. This task is carried out in the teaching process by identifying the facts independently and seeing the connections between them.

Brain storming - this method involves the formation and expression of as many, preferably radically different, opinions and ideas about a specific issue/problem within a specific topic. This method contributes to the development of a creative approach to the problem. This method is effective in the presence of a large group of students and consists of several main stages: defining the problem/issue from a creative angle. Non-critically writing down (mostly on the board) the ideas surrounding the issue from the audience in a certain period of time. Eliminating ideas that are most relevant to the issue at hand. Defining evaluation criteria to determine the relevance of the idea to the research objective. Evaluation of selected ideas with predetermined criteria. Revealing the idea with the highest rating as the best way to solve the problem.

Role-Playing and Situational Games – Scenario based on role-plays and allow students to look at an issue from different perspectives and help them develop alternative points of view. Like discussion, role-playing also develops the student's ability to express his position independently and defend it in an argument.

Demonstration method – this method involves presenting information visually. From the point of view of achieving the result, it is quite effective. In many cases, it is better to provide the material to the students simultaneously in audio and visual way. The material to be studied can be demonstrated by both the teacher and the student. This method helps us to make visible the various stages of understanding the learning material, to specify what the students will have to do indepen-

dently; At the same time, this strategy visualizes the essence of the issue/problem. Demonstration may be simple, such as solving a mathematical problem by displaying its steps on a whiteboard, or complex, such as conducting a multi-step science experiment [21-22].

Induction is a method of reasoning that involves drawing general conclusions from specific observations or instances. Explanation: In the inductive approach, you begin with particular cases, observations, or data points, and from these, infer a broader generalization or theory. This method is often used in scientific research where repeated observations lead to the formation of hypotheses or laws. For example, observing that the sun rises every day and concluding that the sun always rises in the east is an inductive inference. Application in Study: In studying, induction helps students make connections by analyzing patterns or trends across multiple cases to form a broader understanding of a subject or concept.

Deduction is a method of reasoning that starts with a general principle or theory and applies it to specific instances to draw a conclusion. In the deductive approach, you begin with a general statement, premise, or theory and use it to predict or explain specific observations. This process is logical and moves from a broad theory to a specific conclusion. In studying, deduction allows learners to apply established theories or rules to specific problems or examples, which is useful in fields like mathematics, logic, or law.

Analysis is the process of breaking down a complex topic or substance into its components to better understand its structure or function. In analysis, you examine the individual parts of a whole, studying their relationships and functions in isolation to better understand the entire system. This method is crucial in critical thinking, allowing a detailed and in-depth examination of various elements within a concept, problem, or text. For example, analyzing a novel would involve looking at its plot, characters, themes, and language style separately. Analysis is often used in studying literature, sciences, and humanities, where learners must dissect and examine ideas, arguments, and data to understand the core aspects of a subject [23-24].

Synthesis is the process of combining different ideas, information, or components to form a cohesive whole or new understanding. In synthesis, you take the analyzed parts of a concept or data and integrate them to form a new, unified perspective. This method moves from individual elements to an overall understanding, allowing the learner to create something

new from previously separate pieces of knowledge. For example, after analyzing various sources in an essay, synthesis would involve combining these viewpoints into a single, coherent argument. Synthesis is used to combine knowledge from different areas to create new insights or solutions. It's essential in research writing, problem-solving, and the development of new ideas in disciplines like philosophy, history, and science.

- Summary:
- Induction: From specific to general (forming theories from observations).
- Deduction: From general to specific (applying theories to specific cases).
- Analysis: Breaking down complex information into simpler components.
- Synthesis: Combining elements to create a new whole or understanding.

The inductive method of teaching defines such a form of knowledge of any subject, when the course of thought in the learning process is directed from particular to concrete, from facts to generalization, that is, when conveying material, the process proceeds from concrete to general.

The deductive method of teaching defines a form of transfer of any subject knowledge, which is a logical process of discovering new knowledge based on general knowledge, that is, the process proceeds from the general to the specific.

In the learning process, the method of analysis helps us to break down the learning material as a whole into its component parts, thereby facilitating the detailed coverage of individual issues within complex problems.

The synthesis method involves the reverse procedure, that is, by grouping separate issues to form a single whole. This method helps to develop the ability to see problems as a whole.

Explanatory method - based on reasoning around the given issue. When presenting the material, the professor cites a specific example, which is discussed in detail within the given topic.

Action-oriented teaching - requires the active involvement of the professor and the student in the teaching process, where the practical interpretation of the theoretical material acquires special importance.

Electronic learning (E-learning) – this method includes three types of teaching: attended, when the teaching process takes place within the contact hours of the professor and students, and the transfer of educational material is carried out through an electronic course. Hybrid (face-to-face/distance), the main part of

the teaching takes place at a distance, and a small part is carried out within the framework of contact hours. Completely distance learning involves conducting the learning process without the physical presence of the professor. The training course is conducted from the beginning to the end remotely in an electronic format. In addition to the given basic methods, there are many teaching methods that the teacher can choose depending on the specific learning task.

Teaching-learning methods and corresponding activities and main teaching learning methods: lecture, seminar, laboratory and practical work; training and production practices; course work/project; bachelor's, master's and doctoral theses; e-learning; consultation.

A lecture is a creative process in which the lecturer and the student participate simultaneously. The main goal of the lecture is to understand the idea of the provisions of the studied subject, which implies a creative and active perception of the presented material. In addition, attention should be paid to the basic provisions, definitions, designations, and assumptions of the transmitted material. Critical analysis of key issues, facts and ideas is required. The lecture should provide a scientific and logically coherent introduction to the basic tenets of the studied subject without overloading it with unnecessary details. Therefore, it must be logically complete. In addition, facts, examples, diagrams, drawings, experiments and other visual aids should serve to explain the idea of the lecture.

The lecture should provide a correct analysis of the dialectical process of science and should be learned in a specific environment by focusing on the ability of students to think freely, to know and understand basic scientific problems.

The material heard at the lecture is formed into a whole knowledge system by the independent work of the student. The student should be interested in books and other sources of information and the desire to study issues independently, which is a means of stimulating independent thinking, analysis and drawing conclusions.

Based on the main purpose of the lecture, the right to read it should be given only to experienced teachers, since their theoretical knowledge, practical experience and pedagogical skill are the guarantee of conducting the lecture at a high level. During the processing of the methodical issues of the lecture, the teacher should focus on the sequence of the transfer of the material, the style of the lecture, and the connection with the audience. The lecture should be conducted with the

active participation of students, methodical means and extensive use of visual aids.

Laboratory work is more visible and allows the perception of this or that event or process. In the laboratory, the student learns to conduct an experiment. During the laboratory studies, the student should learn how to set up, adjust and operate the equipment.

The purpose of practical work is the gradual study of theoretical material through the solution of specific tasks, which is the basis for developing habits of independent use of theoretical material. The head of practical education should focus on the methodology of problem solving, the execution of drawings, sketches, schemes, the use of appropriate techniques in calculations, etc.

Practice (educational and industrial) serves to deepen and strengthen the knowledge acquired by the student. It develops the ability to apply knowledge in practice, to use methods specific to the studied subject to solve problems. It combines all the teaching methods that form the student's practical skills. In this case, the student independently performs this or that action based on the acquired knowledge, for example, pedagogical practice, field work, etc.

Electronic learning (E-learning) - refers to teaching through the Internet and multimedia tools. It includes all components of the teaching process (goals, content, methods, means, etc.), which are realized by specific means. E-learning is of three types: Attended when the teaching process takes place within the contact hours of the teacher and students, and the transfer of educational material is carried out through an electronic course; Distance learning involves conducting the learning process without the physical presence of the professor. The training course is conducted from start to finish remotely, in electronic format; Hybrid (face-to-face/distance) - the main part of teaching takes place remotely, and a small part is carried out within the framework of contact hours.

The flipped classroom is an instructional approach that reverses the traditional teaching model. In a flipped classroom, students first engage with new content outside of class, typically through video lectures, readings, or other digital resources, and then use class time for interactive, hands-on activities, problem-solving, or discussions with peers and instructors. The flipped classroom is an innovative teaching model that shifts the focus from passive lecture-based learning to active, student-centered engagement. By delivering content outside of class and using class time for deeper appli-

cation, the flipped classroom helps learners develop critical thinking, collaboration, and problem-solving skills while fostering a more personalized learning experience.

The flipped classroom is a modern, transformative learning strategy that integrates blended learning with digital or physical learning resources outside of the traditional classroom. Students receive pre-recorded lessons as preparatory assignments, shifting the focus from teacher-led learning to self-directed learning. Classroom activities focus on collaborative problem solving by having students work in small groups to analyze cases, encouraging a team approach and improving long-term knowledge retention. This method also encourages peer interaction and allows students to fill knowledge gaps while assessing individual differences and learning style strengths. Assigned tasks. Research shows that this approach outperforms traditional classrooms when it comes to increasing student awareness, critical thinking, learning outcomes, and motivation. Thanks to multimedia tools, students benefit from unlimited access to educational content, thus promoting interactive and independent learning. This model allows students to evaluate their progress, identify areas for improvement, and use constructive feedback from peers and instructors to ensure continuous improvement in their learning processes.

Modern teaching strategies such as problem-based learning (PBL), simulation-based education, flipped classrooms, and inter-professional education have gained prominence. These approaches prioritize active engagement, critical thinking, and the application of theoretical knowledge in practical settings. Additionally, technological advancements, including virtual reality (VR), augmented reality (AR), and online learning platforms, have expanded the possibilities for immersive and flexible learning experiences.

The most common teaching-learning activities and their definitions are presented. The teacher will select the necessary activity from them, depending on the specific goal and task.

We discussed the following methods of learning and teaching:

Discussion/debate is one of the most common methods of interactive learning activity. The discussion process dramatically increases the quality of student engagement and activity. The discussion can turn into an argument, and this process is not limited to questions asked by the teacher. It develops the student's ability to reason and justify his own opinion.

Cooperative teaching is a teaching strategy when each member of the group is obliged not only to study by himself, but also to help his teammate to study the subject better. Each member of the group works on the problem until all of them have mastered the issue.

Collaborative work – teaching method using this activity involves dividing students into groups and giving them learning tasks. Group members work on the issue individually and simultaneously share their opinions with the rest of the group. It depending on the task. It is possible to redistribute functions among the members during the work of the group. This strategy ensures maximum involvement of all students in the learning process.

Problem-based learning (PBL) - an activity that uses a specific problem as the initial stage of the process of acquiring and integrating new knowledge.

Case study – the teacher will discuss specific cases with the students and they will study the issue in every way and thoroughly.

Brain storming – this activity involves thinking about a specific issue/problem as much as possible within the topic, preferably.

Radically different, the promotion of thought, idea formation and expression. This activity leads to the development of a creative approach to the problem. Its use is effective in the presence of a large group of students and consists of several main stages: Defining the problem/issue from a creative point of view. To write down the ideas expressed by the listeners around the issue in a certain period of time without criticism (mainly on the blackboard). Determination of evaluation criteria to determine the relevance of the idea to the purpose of the research. Evaluation of selected ideas with predetermined criteria. To highlight those ideas that are most relevant to the question by exclusion. Revealing the idea with the highest evaluation as the best means of solving the set problem [25].

Role-playing and situational games – games based on pre-designed scenarios allow students to look at the issue from different perspectives. It helps them to form an alternative point of view. Like discussion, these games also develop the student's ability to express his position independently and defend it in an argument.

Demonstration – this method of activity involves visual presentation of information. It is quite effective in terms of achieving results. In many cases, it is better to present the material to students both audio and visual at the same time. The material to be studied can be demonstrated by both the teacher and the student. This

method helps us to make visible the different stages of understanding the learning material, specify what the students will have to do independently. At the same time, this strategy visualizes the essence of the issue/problem. Demonstration may take a simple form [26].

Inductive defines a form of transfer of any knowledge, when the course of thought in the learning process is directed from facts to generalization, that is, when conveying material, the process proceeds from concrete to general.

Deductive defines a form of transfer of any knowledge, which is a logical process of discovering new knowledge based on general knowledge, that is, the process proceeds from the general to the specific.

Analysis helps us understand the learning material as a whole. In decomposition into constituent parts. This facilitates detailed coverage of individual issues within a complex problem.

Synthesis means making a whole by grouping separate issues. This method helps to develop the ability to see the problem as a whole.

Verbal or oral method - this method includes lecture, narration, conversation, etc. In the mentioned process, the teacher conveys and explains the learning material through words, and the students actively perceive and assimilate it by listening, memorizing and understanding.

Writing work method - which includes the following types of actions: making extracts and notes, summarizing material, drawing up theses, writing a report or essay, etc.

Explanatory method- based on reasoning around the given issue. When delivering the material, the teacher cites a specific example of which

Action-oriented teaching - requires the active involvement of the teacher and the student in the teaching process, where the practical interpretation of the theoretical material acquires special importance.

The results highlight the necessity of embracing globally oriented teaching strategies to enhance higher education's effectiveness and sustainability. The incorporation of modern pedagogical paradigms, including active learning, flipped classrooms, and problem-based learning, has proven instrumental in fostering critical thinking, creativity, and adaptability among students. The study also underscores the pivotal

role of technology, such as artificial intelligence, virtual learning environments, and digital assessment tools, in transforming traditional teaching methodologies into dynamic, student-centered approaches [27].

Despite these advancements, several challenges remain in implementing globally informed teaching excellence frameworks. Institutional resistance to change, lack of faculty training, and disparities in digital access pose significant barriers to widespread adoption. Additionally, the contextual differences among higher education systems necessitate adaptable and culturally responsive pedagogical strategies that balance global best practices with local educational needs.

Moving forward, it is imperative for institutions, educators, and policymakers to engage in continuous professional development, invest in digital infrastructure, and foster international collaboration to ensure sustainable progress in higher education. The findings of this study contribute to the ongoing discourse on teaching excellence by offering insights into the transformative impact of global perspectives on higher education, emphasizing the need for innovation, inclusivity, and adaptability in contemporary pedagogical frameworks.

CONCLUSIONS

The manifestation of global perspectives in teaching excellence frameworks and contemporary pedagogical paradigms plays a crucial role in shaping the future of higher education worldwide. As institutions continue to embrace innovative teaching strategies, the integration of cross-cultural insights and evidence-based methodologies enhances both instructional quality and student engagement. This study underscores the transformative impact of modern pedagogical approaches in fostering academic excellence, institutional development, and global knowledge dissemination. By aligning educational practices with evolving global demands, higher education institutions can ensure long-term sustainability and relevance in an increasingly interconnected world. Moving forward, continued research and collaboration among educators, policymakers, and institutions will be essential in refining teaching frameworks, addressing emerging challenges, and maximizing the benefits of globalized education.

Acknowledgment-Declarations: The author has declared that there are no conflicts of interest.

TYPES OF ALUMINUM-CONTAINING MINERAL RAW MATERIALS AS AN ALTERNATIVE RESOURCE BASE FOR ALUMINUM PRODUCTION IN GEORGIA

Copyright © 2024 the Author/s
Peer review method: Double-Blind
Accepted: March 02, 2025
Published: March 16, 2025
Original scientific article
DOI suffix: 10.36962/NEC20012025-94

Shalva Malashkhia

Doctor of Engineering Sciences, Head of the
Biotechnological Scientific-Research Department
at the Caucasus Institute of Mineral Resources named
after Alexander Tvalchrelidze, TSU; Chief Researcher
ORCID: YD-0009-0008-5493-5422
Email: shalvamalashkhia@mail.ru
Mobile: (+995) 599 267 705

ABSTRACT

The full-scale functioning of a country's economy significantly depends on the comprehensive utilization of its existing mineral resources and their integration into economically beneficial activities. One such resource is aluminum-containing raw material, which can be considered a strategic asset.

Currently, the extraction and use of these resources are minimal within the country, with demand largely met through imported products.

An analysis of the country's mineral resource potential reveals that Georgia possesses various types of aluminum-bearing mineral raw materials, which, collectively, could serve as a solid base for aluminum production.

The paper discusses the geological and technological characteristics of the aluminous silicate resource base. It highlights the need for specific geological and technological research and expresses the view that organizing aluminum production in the country is a feasible prospect.

Keywords: Aluminium, alternative, Alunit, resources, production.

REFERENCES:

1. Kipshidze L (1933) Georgian Minerals raw materials, 77-82 (in Russian)
2. Garbunov S (1933) Georgian Mineral raw materials, 379-387 (in Russian)
3. Kartvelisvili L, Kakulia J, Malashkhia Sh, Lomidze N (2018) Possibilities of obtaining aluminium concentrate from Tkibuli cattle grazing waste using a biotechnological method. Mining Journal (2) 41 83-85 (in Georgian)

ალუმინის შემცველი მინერალური ნედლეულის სახეობები, რომორც ალტერნატიული სანედლეულო ბაზა ალუმინის წარმოებისთვის საქართველოში

შალვა მალაშხია

ტექნიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ ალექსანდრე
თვალჭრელიძის სახელობის მინერალური ნედლეულის
კავკასიის ინსტიტუტის ბიოტექნოლოგიური სამეცნიერო-კვლევითი
განყოფილების ხელმძღვანელი, მთავარი მეცნიერ თანამშრომელი
ORCID-YD-0009-0008-5493-5422

ელ.ფოსტა: shalvamalashkhia@mail.ru

Mob.: (+995)599 267 705

აბსტრაქტი

ქვეყნის ეკონომიკის სრულფასოვანი ფუნქციონირებისათვის დიდი როლი ენიჭება არსებული მინერალური რესურსების სრულყოფილ ათვისებას და ჩართვას ქვეყნისათვის სასარგებლო ფუნქციონირებაში. ასეთს განეკუთვნება ალუმინის შემცველი ნედლეული, რომელიც შეიძლება განხილული იქნას, როგორც სტრატეგიული პოზიცია. მათი მოპოვება და გამოყენება ქვეყანაში თითქმის არ ხდება და მოთხოვნების დაკმაყოფილება ხდება იმპორტისებული პროდუქტის მეშვეობით. ქვეყნის მინერალური რესურსების პოტენციალის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საქართველოში არსებობს ალუმინის შემცველი სხვადასხვა მინერალური ნედლეულის სახეობა, რომელმაც ჯამურად შეიძლება უზრუნველყოს ალუმინის მიღების სანედლეულო ბაზა. განხილულია ალუმოსილიკატების რესურსული ბაზის გეოლოგიური და ტექნოლოგიური მახასიათებლების შეფასებები. ნამოწეულია საკითხი გარკვეული გეოლოგიური და ტექნოლოგიური კვლევების აუცილებლობის შესახებ, გამოთქმულია მოსაზრება ალუმინის წარმოების ორგანიზების შესაძლებლობის შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ალუმინი, ბოქსიტები, ლატერიტები, ალუმოსილიკატები, საბადოები.

შესავალი

ალუმინი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ელემენტია დედამიწის ქერქში. მისი შემცველობა, ბოლომონაცემებით, 7,45-8,14%-ის ფარგლებშია. მისი აქტიური ხასიათის გამო ის ბუნებაში თავისუფალი სახით არ მოიპოვება და გვხვდება ისეთი ნაერთების სახით, როგორიცაა ბოქსიტები, ნეფელინები, ლატერიტები, ალუნიტები, კაოლინიტები და სხვა.

ალუმინის საწარმოო მასშტაბით მიღებისათვის ძირითად ნედლეულს დღემდე წარმოადგენს ბოქსიტები, რომელშიც ალუმინის შემცველობა მაღალია. ალუმინის მრეწველობის ინტენსიფიკაციამ მსოფლიოსი გამოიწვია მაღალხარისხიანი ბოქსიტების რესურსების მნიშვნელოვანი შემცირება, რაც აქტუალურს ხდის ალტერნატიული მინერალური ნედლეულის მოძიებას და გადამუშავების ტექნოლოგიების შემუშავებას.

ძირითადი ტექსტი

საქართველოში ბოქსიტების საბადოები გამოვლენილი არ არის, თუმცა დაფიქსირებულია მონაცემები მათი შესაძლო არსებობისა გარკვეული მოცულო-

ბის გამოვლინებათა სახით. ბოქსიტი წარმოადგენს კრიპსო-კრისტალურ თიხისებრ ან ფიქლოვან აგრეგატებს, რომლებიც შედგებიან გიდროარგელიტის ქერცლებისაგან, რომლებშიც ჩვეულებრივ შერეულია კაჟმინა, რკინის ჟანგი, პირიტი, პროლინატი, კაოლინი და სხვ. [1]. მისი საშუალო ქიმიური შემადგენლობა შემდეგია: Al_2O_3 - 50-70%, Fe_2O_3 - 3-25%, H_2O - 12-40%, SiO_2 - 3-30% და მცირედი TiO_2 . გასული საუკუნის 30-იან წლებში გეოლოგიურ-საძიებო პარტიამ ჩაატარა კვლევები ბოქსიტების საბადოების მოსაძიებლად საქართველოში, კერძოდ ახალციხის რაიონში [1]. აღნიშნული პარტიის ანგარიშის მიხედვით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნულ რაიონში შესაძლებელია დაფიქსირდეს ბოქსიტების საბადო. პარტიის მიერ მრავალ ადგილას დაფიქსირდა ცალკეული ბელტები და ჩანართები, რომელიც თავისი მონაცემებით შეესაბამება ბოქსიტებს. აღნიშნული პარტიის მიერ მოგროვილი მასალები ფოსტით გაგზავნილი იქნა თბილისში, რომელიც დანიშნულების ადგილას არ ჩასულა და დაიკარგა. ამის შემდეგ, რატომღაც, კვლევები არ გაგრძელებულა და საბადოს დაფიქსირების საკითხი ღიად დარჩა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ბოქსიტების საბადოები დაფიქსირებული არ არის, არსებობენ ისეთი სანედლეულო სახეები, რომლებიც ხასიათდებიან ალუმინის მნიშვნელოვანი შემცველობით და შეიძლება მიჩნეულ იქნას თიხამინის წარმოებისათვის სერიოზული სანედლეულო ბაზად. ასეთებია ლატერიტები, კაოლინური თიხები, ტრაქიტები, ალუნიტები და ალუნიტიზირებული ქანები ქვანახშირის და ენერგეტიკული მრეწველობის წარჩენები.

ლატერიტი წარმოადგენს ალუმინის და რკინის წყლიან ნაერთს კაჟმინასთან ან თავისუფალ კვარცთან. წარმოიქმნებიან ისინი ტროპიკულ ნესტიან გარემოში, მაგალითად, შემდეგი ტოლობით $K_2O \cdot Fe_2O_3 \cdot 6SiO_2 + 3H_2O + CO_2 = 2Al(OH)_3 + K_2CO_3 + 6SiO_2$, ე.ი. თანმხლებია ტუტეების და კაჟმინის გამოყოფა [1] წყლიანი ჟანგეულების დაგროვებით. ტიპიური ლატერიტები მდიდარი არიან რკინის ჟანგების ჰიდრატების კონკრეციებით. ქიმიური შემადგენლობით ლატერიტები გამოირჩევიან იმით, რომ არიან გამდიდრებული ერთნახევრიანი ჟანგეულებით კაჟმინის მცირე შემცველობით. ამასთან თიხამინა წარმოდგენილია თავისუფალი ჰიდრატებით, მაგ., ჰიდროარგელიტებით.

ლატერიტული ქანები გავრცელებულია გურიის და აჭარის ტერიტორიაზე. დადგენილია ბათუმის სანაპიროს გასწვრივ გონიოსა და ნატანებს შორის, ოზურგეთში მის ცენტრალურ ნაწილში და ნიგოთის ქედის ფარგლებში. დაფიქსირებულია ლატერიტიზებული ქანები ასევე ზუგდიდის და სენაკის რაიონში მდ. ენგურის და ტეხურის შორის ფართო ზოლების სახით, დაახლოებით 400 კვ.კმ-ის ფართობზე. ამათ შორის დეტალურად იქნა შესწავლილი აჭარის (ბათუმის) ლატერიტები. როგორც არსებული წყაროები მიუთითებენ აჭარის და გურიის სანაპირო ზოლის გასწვრივ დაფიქსირებულია ორი მკვეთრი ზოლი. მას ეკვრის მეორე უფრო შემალბებული რელიეფის ზოლი. ნორმალური ლატერიტული შრის სისქე მერყეობს 2-დან 20 მ-მდე [1]. გარდა აღნიშნული დელუვიური ლატერიტის მაგვარი მასებისა, სანაპიროს ზოლში აღინიშნება ძირითადი ქანების გამოფიტვის ზონები, რომლის შედეგად წარმოიქმნება მახასიათებელი სფეროსებრი წარმონაქმნები.

ინჟინერ-გეოლოგი ე.ბაგრატუნი, რომელიც იკვლევდა ლატერიტებს მწვანე კონცხიდან მდ. ჭოროხამდე 250-300 კვ.კმ ტერიტორიაზე, დაადგინა, რომ პორფირული სტრუქტურის ქანები არ ხასიათდებიან ლატერიზაციით, მათი ქიმიური შემადგენლობა ხასიათდება შემდეგი მონაცემებით: თიხამინის მაქსიმალური შემცველობა - 37,1%; კაჟმინა - 48,5%; რკინის ჟანგი - 21,7%; თიხამინის მინიმალური შემცველობა - 18,65%; კაჟმინა -

33,14%; რკინის ჟანგი - 4,29%. ამასთან მკვლევარი მიუთითებს თავისუფალი კაჟმინის მოცილების შესაძლებლობაზე, რაც შესაძლებლობას ხდის ლატერიტმაგვარი ზონებში ალუმინის ორჟანგის წილის გაზრდისა.

რაც შეეხება ლატერიტების მარაგების საკითხს, მრავალრიცხოვან მკვლევარს აქვს საკმაო მყარი გათვლები აღნიშნულ ზოლში და ადგენენ, რომ თიხა-მინის 28%-ზე არანაკლები შემცველობის მარაგები შეადგენენ: მდ. ჩაქვის მარცხენა სანაპიროზე - 144 მილ. ტონას, მარჯვენა ნაპირზე - 368 მლნ. ტ, ქობულეთის-ოზურგეთის რაიონში - 460 მლნ. ტონა, სულ - 972 მლნ. ტონას.

თიხამინის წარმოებისათვის მნიშვნელოვან ნედლეულად შეიძლება ჩაითვალოს ტყიბულის ქვანახშირის საბადოს ქვანახშირის დასტაში შემავალი ლიპტობიოლოგიური ნახშირები და თიხაფიქლოვანი ჩანარები. ასევე თბოელექტროსადგურების წარჩენი ნამწვი (ნაცარი). მისი შემადგენლობაში ალუმინის ჟანგის შემცველობა 30-32%-ია.

ალუმოსილიკატების სიჭარბითა გამოირჩევა ასევე ასკანის ბენტონიტური თიხები და მისი შემცველი მხურავი ქანები, როგორიცაა ტრაქიტები, რომლის ნაწილი ამოღებულია და დასაწყობებულია, ნაწილი წიაღშია და მარაგები 6,0 მლნ. ტონას აღწევს. გარდა ამისა გურიის რეგიონში გამოვლენილია სხვა საბადოები, რომელთა გათვალისწინებით ტრაქიტების პროგნოზული რესურსები 10 მლნ. ტონას აღწევს.

გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს ამ მიმართულებით ცეოლითების ისეთი სახეობა, როგორც კალიუმის შემცველი ფილიფსიტები. ასეთია ლანჩხუთის რაიონში შუხეთის ფილიფსინშემცველი ტუფების საბადო, რომლის მარაგები 80 მლნ. აღწევს

აღნიშნულ ტუფებში Al_2O_3 -ის შემცველობა 18-20%-ს აღწევს.

შემოაღნიშნული ფაქტების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საქართველო საკმაოდ მდიდარია ისეთი მინერალური ნედლეულის მარაგებით, რომლებიც შეიცავენ ალუმინის წარმოებისათვის აუცილებელ სანედლეულო სახეობებს, რაც შეიძლება გახდეს საფუძველი საქართველოში ალუმინის წარმოების ჩამოყალიბებისათვის. ამ მიზნით აუცილებელია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

1. საქართველოს ტერიტორიაზე ჩატარდეს ბიოქსიტების საბადოების გამოვლინების მიზნით გეოლოგიური კვლევა-ძიება;
2. დამუშავებულ იქნას თითოეული სანედლეულო სახეობიდან თიხამინის მიღების შესაძლო ტექნოლოგიური სქემები;
3. ჩამოყალიბებულ იქნას ალუმინის წარმოების შესაძლებლობის კონცეფცია.

ვლადიმერ (ლადო) პაპავა - 70

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოს-მდივანი, ცნობილი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტი, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, აკადემიკოსი ვლადიმერ (ლადო) პაპავა 70 წლის გახდა. ის დაიბადა 1955 წლის 25 მარტს ქ. თბილისში.

ბატონმა ვლადიმერ პაპავამ 1977 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საინჟინრო-ეკონომიკური ფაკულტეტი, 1982 წელს - სსრკ-ის მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური ეკონომიკურ-მათემატიკური ინსტიტუტის ასპირანტურა და იმავე წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია, ხოლო 1989 წლიდან არის ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, 1995 წლიდან - პროფესორი, 1997 წლიდან - საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, 2013 წლიდან კი - საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი.

ბატონი ვლადიმერ პაპავა 1990-1996 წლებში გახლდათ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, 1991-1996 წლებში - პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი. 1994-2000 წლებში მუშაობდა საქართველოს ეკონომიკის მინისტრის თანამდებობაზე, 2000-2001 წლებში - საქართველოს პრეზიდენტის საპარლამენტო მდივნის მოადგილედ, ხოლო 2004-2008 წლებში იყო საქართველოს მე-6 მოწვევის პარლამენტის წევრი პარტიული სიით, საარჩევნო ბლოკი: „ნაციონალური მოძრაობა - დემოკრატები“. 2013-2016 წლებში მუშაობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის თანამდებობაზე. 2016 წლიდან დღემდე ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორია. 2023 წლიდან დღემდე ის საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოს-მდივანია.

ვლადიმერ პაპავა 500-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორია, რომელთაგან 40-მდე მონოგრაფია, სახელმძღვანელო და წიგნია. ვლადიმერ პაპავას ნაშრომები ქართულ, ინგლისურ, რუსულ,

ფრანგულ, გერმანულ, ესპანურ, ჩინურ, არაბულ, ჩეხურ, უკრაინულ და აზერბაიჯანულ ენებზე გამოქვეყნებული საქართველოში, აშშ-ში, კანადაში, დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში, გერმანიაში, რუსეთში, უკრაინაში, ნიდერლანდებში, იტალიაში, საბერძნეთში, პოლონეთში, ჩინეთში, ავსტრალიაში, სამხრეთ კორეასა და სხვ.

აკად. ვლადიმერ პაპავას სამეცნიერო კვლევის შედეგები მრავალფეროვანია. მის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სამეცნიერო მიღწევად უნდა ჩაითვალოს იმის დასაბუთება, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარი წარმოების დამოუკიდებელი ფაქტორი, ხოლო ირიბი გადასახადები მისი შესაბამისი ფაქტორული შემოსავალია. ყველაზე მეტი საერთაშორისო აღიარება კი აკად. ვლადიმერ პაპავას მის მიერ შექმნილმა „ნეკროეკონომიკის“ თეორიამ მოუტანა. ეს თეორია პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომიის საფუძველს ქმნის. ნეკროეკონომიკა, თავისი არსით, აბსოლუტურად მოძველებულ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული „მკვდარი“ სანარმოებია და მიუხედავად იმისა, რომ მათ პროდუქციაზე მოთხოვნა არ არსებობს, მაინც სახელმწიფოს დახმარებით აგრძელებენ ფუნქციონირებას.

აკად. ლადო პაპავამ შეიმუშავა „გადასახადების გარეშე ფუნქციონირებადი ეკონომიკის“ მოდელი. ამ დალაგების ეფექტის ამსახველი ახალი მრუდების აგებისათვის ქართველ ეკონომისტთა ჯგუფთან ერთად 2004 წელს ნაშრომთა ციკლისათვის „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“ მას მეცნიერებისა და ტექნიკის დარგში საქართველოს სახელმწიფო პრემია მიენიჭა.

აკად. ვლადიმერ პაპავა საქართველოში, აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, შვედეთში, პოლონეთში, უკრაინასა და სინგაპურში გამომავალი სამეცნიერო ჟურნალების სარედაქციო საბჭოს წევრია. ის არის საქართველოსა და უცხოეთის რამდენიმე უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი და სხვადასხვა საერთაშორისო აკადემიების, ასოციაციებისა და სამეცნიერო საზოგადოებების წევრი.

2014 წელს ბატონ ლადოსთან ინტერვიუ გამოქვეყნდა ჩვენს ჟურნალში, რომელიც განთავსებულია ჩვენი ჟურნალის ვებგვერდზე. ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელით ვულოცავთ ბატონ ლადოს საიუბილეო თარიღს და ვუსურვებთ ჯანმრთელობას, ბედნიერებასა და კვლავაც მრავალ წარმატებას სამეცნიერო, საზოგადოებრივ და პირად საქმიანობაში, მისი საყვარელი სამშობლოს აღმშენებლობაში.

ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელით,
ჟურნალ „The New Economist“
(ახალი ეკონომისტის)
მთავარი რედაქტორი
ლოიდ ქარჩავა

რევაზ ლორთქიფანიძე - 60

ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრი, ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, უნივერსიტეტ გეომედის პროფესორი, ამავე უნივერსიტეტის სამეცნიერო ჟურნალის - „მედიცინისა და მენეჯმენტის თანამედროვე პრობლემები“ - აღმასრულებელი რედაქტორი, ბატონი რევაზ ლორთქიფანიძე, იუბილარია. მას, დაბადებიდან, 60 წელი შეუსრულდა.

ბატონი რევაზი დაიბადა 1965 წლის 7 იანვარს, ქ. ბათუმში. 1986 წელს წარჩინებით დაასრულა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საინჟინრო-ეკონომიკური ფაკულტეტი, 1989 წელს - საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის ასპირანტურა. 1989 წელს მიენიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი, ხოლო 1999 წელს - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი სანქტ-პეტერბურგის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (ნოსტრიფიკაცია მოხდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 2005 წელს), სპეციალიზაციები: ეკონომიკის; მსოფლიო მეურნეობა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები). 1998 წელს გახდა ნიუ-იორკის პოლიტიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პირველი წევრი პოსტ საბჭოთა სივრციდან, 2013 წლიდან არჩეულია საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსად. ეკონომიკისა და სამართლის საკითხების მისი კვლევის ინტერესის სფეროებს წარმოადგენს ფიზიკა ეკონომიკაში, ეკონომიკური ეფექტიანობა, ეკონომიკური კონკურენცია, თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, ჯანდაცვის ეკონომიკური რეფორმები, მრეწველობა, მსოფლიო სავალუტო სისტემა და ფულადი მიმოქცევა, აშშ-სა და საქართველოს ეკონომიკა.

1991 წელს რევაზ ლორთქიფანიძემ გაიმარჯვა პირველ დემოკრატიულ არჩევნებში ქ. ბათუმში, აირჩიეს საკრებულოს წევრად, როგორც უპარტიო. 1993-1998 წლებში იყო აჭარის ეკონომიკის მინისტრის მოვალეობის შემსრულებელი და საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს კოლეგიის წევრი, 2001 წლიდან 2009 წლამდე საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს სისტემაში მუშაობს, მათ შორის ეკონომიკური რეფორმების სამმართველოს უფროსის მოადგილედ და სახელმწიფო ქონების აღრიცხვის სამმართველოს უფროსად. 2006 წელს გაიმარჯვა საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს ნომინაციაში „სამინისტროს ყველაზე ინტელექტუალური“,

ბატონი რევაზ ლორთქიფანიძე „1200-ზე მეტი სამეცნიერო შრომის ავტორია ეკონომიკის ზოგად თეორიასა და მენეჯმენტში, მათ შორის 30 წიგნის სახით (სახელმძღვანელო და სალექციო კურსია). ეკონომიკური კონკურენციის კლასიკოსების გარკვეული ხარვეზების შესწორებით, არის კონკურენციის ძალის განსაზღვრის ფორმულირების ავტორი, განავითარა ეკონომიკის სტრუქტურის ეფექტიანობის ფორმულირება ევროკომისიის ექსპერტთა მეთოდოლოგიის სრულყოფის საფუძველზე. კონკურენტთა უსასრულო რაოდენობრიობის პრიორიტეტის ნაცვლად, ინოვაციურად დაინახა „ატომური ბალანსის“ ხარისხობრივად ახალი მიდგომის საჭიროება, რაც აღინიშნა გლობალურ ენციკლოპედია ვიკიპედიაში. მისი შრომები განთავსებულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრულ ბიბლიოთეკა „ივერიელში“. არის ქაშვეთის ტაძრის სტიქაროსანი.“ - ვკითხულობთ მის ბიოგრაფიულ მონაცემებში.

ბატონი რევაზ ლორთქიფანიძე ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრია 2014 წლიდან. მას მრავალი საინტერესო სტატია აქვს გამოქვეყნებული ჩვენს ჟურნალში და ყოველთვის აქტიურად თანამშრომლობს. ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელმწიფოცავთ ბატონ რევაზს საიუბილეო თარიღს და ვუსურვებთ ჯანმრთელობას, ბედნიერებასა და კვლავაც მრავალ წარმატებას სამეცნიერო-პედაგოგიურ, საზოგადოებრივ და პირად საქმიანობაში.

ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელით,
ჟურნალ „The New Economist“
(ახალი ეკონომისტის)
მთავარი რედაქტორი
ლოიდ ქარჩავა

სლავა ფეტელავა - 60

ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს წევრი, ეკონომიკის დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოს ეკონომიკური კონკურენციის დეპარტამენტის უფროსი, ბატონი სლავა ფეტელავა, იუბილარია. მას დაბადებიდან 60 წელი შეუსრულდა.

სლავა ფეტელავა დაიბადა 1965 წლის 14 იანვარს, აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, გალის რაიონის ზღვისპირა სოფელ ფიჩორში, სადაც 1981 წელს წარჩინებით დაამთავრა ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლა. 1989 წელს წითელ დიპლომზე დაამთავრა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტი. 1985-1987 წლებში მსახურობდა სავალდებულო სამხედრო სამსახურში. 1989-1992 წლებში სწავლობდა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის ასპირანტურაში. 2005 წელს დაამთავრა პაატა გუგუშვილის სახელობის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი სამართალმცოდნეობის სპეციალობით. 2008 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე - „კონკურენციის თეორიის ევოლუცია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“ და მიენიჭა ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხი. ამავე, 2008 წლიდან არის გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი (კონკურსის წესით). მიწვეული ლექტორის რანგში (საათობრივი ანაზღაურებით), სხვადასხვა წლებში (1993-2022), ის ეწეოდა პედაგოგიურ საქმიანობას სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში: საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ადრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, პაატა გუგუშვილის სახელობის უნივერსიტეტში, მცირე აკადემიაში, წმინდა დიმიტრი ყიფიანის სახელობის მრავალპროფილიან სკოლა-კოლეჯში, თბილისის ჰუმანიტარულ-ეკონომიკურ ინსტიტუტში.

ბატონი სლავა ფეტელავა, პედაგოგიური საქმიანობის პარალელურად, სხვადასხვა წლებში მუშაობდა: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტში (1993 წ.) - უმცროს მეცნიერ-თანამშრომლის თანამდებობაზე, საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროში (1993-1996 წწ.) - ნამყვანი სპეციალისტის, განყოფილების უფროსის, სამმართველოს უფროსის მოადგილის თანამდებობებზე, საქართველოს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიურ სამსახურში (1997-2005 წწ.) - სამსახურის უფროსის მოადგილედ, სამსახურის უფროსად და უფროსის პირველ მოადგილედ, საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოში (2005-2011 წწ.) - სპეციალისტად, სამმართველოს უფროსად, საქართველოს კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოში (2012-2014 წწ.) - ბაზრის ანალიზის სპეციალისტად და საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოში (2014 წლიდან - დღემდე) - პირველი კატეგორიის მრჩეველად, კონკურენციის დეპარტამენტის უფროსად, ეკონომიკური კონკურენციის დეპარტამენტის უფროსად.

სლავა ფეტელავამ თავისი საქმიანობის ძირითადი ნაწილი სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობასთან ერთად მიუძღვნა ქვეყანაში კონკურენციის, მოხმარებელთა უფლებების დაცვისა და სარეკლამო საქმიანობის რეგულირების პოლიტიკის დანერგვისა და პრაქტიკული რეალიზაციის პროცესებს. არის 70-მდე სამეცნიერო ნაშრომის და პუბლიკაციის ავტორი, გამოქვეყნებული აქვს ორი მონოგრაფია. მათ შორის - „კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“ (2007 წ.). გამოცემული აქვს სამი ლექციების კურსი (ორი თანაავტორობით) და ერთი კრებული (ავტორთა ჯგუფთან ერთად), ერთიც სახელმძღვანელო (ავტორთა ჯგუფთან ერთად), ასევე, დამხმარე სახელმძღვანელო და პრაქტიკული სავარჯიშოების კრებული თანაავტორობით. 2010 წლიდან „საქართველოს ეკონომიკა“-ს სარედაქციო კოლეგიის წევრი.

ბატონი სლავა ფეტელავა ჩვენი ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის წევრია 2008 წლიდან, მას მრავალი საინტერესო სტატია აქვს გამოქვეყნებული ჩვენს ჟურნალში და ყოველთვის აქტიურად თანამშრომლობს. ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელით ვულოცავთ ბატონ სლავას საიუბილეო თარიღს და ვუსურვებთ ჯანმრთელობას, ბედნიერებასა და კვლავაც მრავალ წარმატებას სამეცნიერო-პედაგოგიურ, საზოგადოებრივ და პირად საქმიანობაში.

ჟურნალის სარედაქციო საბჭოს სახელით,
ჟურნალ „The New Economist“
(ახალი ეკონომისტის)
მთავარი რედაქტორი
ლოიდ ქარჩავა

აბრტექნოლოგია და ცირკულარული ეკონომიკა

2024 წელს მეცნიერებათა აკადემიის სამეცნიერო ჟურნალ „მოამბეში“ გამოქვეყნდა ფრიად საინტერესო ნაშრომი „გარემოს დაბინძურების, ალდგენითი ტექნოლოგიებისა და ცირკულარული ეკონომიკის ურთიერთკავშირი“, რომლის ავტორებიც არიან გ. კვესიტაძე, ს. პავლიაშვილი და ე. კვესიტაძე. ნაშრომი ეხება მრეწველობის განსხვავებული დარგების და ცირკულარული ეკონომიკის ურთიერთდაკავშირებას.

ათეული წლების განმავლობაში პროგრესულ მეცნიერთა გაფრთხილება იყო, რომ ჩვენი პლანეტა დაცული ყოფილიყო მოსალოდნელი ეკოლოგიური კატასტროფისგან. სამწუხაროდ, არ იქნა გათვალისწინებული და სადღესოდ დედამიწა მძიმე ეკოლოგიური პრობლემების წინაშე დგას. დღეს, როდესაც კრიტიკულ ზღვარს მიაღწია ჩვენი პლანეტის ეკოლოგიური კატასტროფის საშიშროება, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს გ. კვესიტაძის, ს. პავლიაშვილის და ე. კვესიტაძის ნაშრომი, რომელშიც განხილულია გარემოს დაბინძურების პრობლემები, მათი დაძლევის საშუალებები და ცირკულარული ეკონომიკის პრინციპების გამოყენებით აგრარული პროდუქციის გადამუშავების ახალი ინოვაციური გზები.

XXI საუკუნეში დედამიწაზე არნახული ეკონომიკური აღმავლობის გამო, ბუნებრივი რესურსების რაოდენობა სწრაფად მცირდება. იფიტება სასოფლო-სამეურნეო მიწების ნიადაგის ნაყოფიერი ფენა. დიდი ფართობების სასოფლო-სამეურნეო მიზნით ათვისებამ გამოიწვია ბუნებრივი კომპლექსების შემცირება/განადგურება. ყოველწლიურად ქრება მდელოებისა და ტყეების უზარმაზარი რაოდენობა, გაქრობის პირასაა მისული ცხოველთა და მცენარეთა მრავალი სახეობა.

ამასთან დაკავშირებით სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს გარემოს დაბინძურება მილიონი ტონობით სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ტოქსიკური ნივთიერებებით (დაახლოებით 800 მილიონი ტონა/წელიწადში). ეს წარმოების ნარჩენები და ტექნოლოგიური ციკლის შუალედური პროდუქტები წამლავენ გარემოს და განსაკუთრებით ნიადაგს, მიწისზედა და გრუნტის წყლებს და საბოლოოდ აბინძურებენ ყველა სახის ნიადაგთან დაკავშირებულ მოსავალს.

დიდი ხნის განმავლობაში პლანეტის მოსახლე-

ობა ეწეოდა უაზრო და თვითმკვლელ ომს ბუნებასთან. სწორედ ამან გამოიწვია გარემოს დაბინძურება, ბიომრავალფეროვნების მნიშვნელოვანი შემცირება, კლიმატის არასასურველი ცვლილება და არასწორი ეკონომიკური მართვით კითხვის ქვეშ დააყენა თვით ადამიანის არსებობაც.

გარემოს გლობალური ეკოლოგიური ბალანსის დარღვევა ძალზედ უარყოფითად მოქმედებს ყველა ორგანიზმის სასიცოცხლო პროცესზე. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების დაბინძურება, რაც არასასურველი სპონტანური მუტაციების რაოდენობის კატასტროფული ზრდის შედეგია. ასევე, ტოქსიკური ფონის მატების გამო მატულობს დეგენერაციული ფორმების მქონე ორგანიზმების წარმოშობა, ახალი ინფექციური დაავადებების მნიშვნელოვანი მატება, უცნობი ვირუსული ეპიდემიები. პლანეტის ბიოლოგიური ბალანსის დარღვევა და მისი იმუნური სისტემის დაქვეითება იწვევს მცენარეული და ცხოველური ორგანიზმების რაოდენობის და მრავალფეროვნების შემცირებას. ტექნიკური ტოქსიკური ნივთიერების კოლოსალური რაოდენობა საბოლოოდ ნიადაგში ილექება, აღწევს მცენარეებში, ცხოველებში და შესაბამისად ცოცხალი ორგანიზმების საკვებ ჯაჭვში.

ტოქსიკური ნივთიერებებისგან გარემოს გასუფთავების საუკეთესო საშუალებად ზემოხსენებული ნაშრომის ავტორები სამართლიანად მიიჩნევენ ბიოლოგიურ ტექნოლოგიებს. ერთი მხრივ, ეს ეხება მაღალი რემედიაციული პოტენციალის მქონე სელექციურად შერჩეული მცენარეებისა და მიკროორგანიზმების სინერგეტიკულ გამოყენებას. აკადემიკოს გ. კვესიტაძის და მისი მოწაფეების მიერ მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებით შესწავლილ იქნა მცენარეთა დეტოქსიკაციური პოტენციალი. ამ მიზნით გამოკვლეულია 200-ზე მეტი ტოქსიკური ნივთიერება და დადგინდა იქნა, რომ მცენარეები ფესვთა სისტემით და ფოთლებით ტოქსიკური ნაერთების ადსორბირების შემდეგ ახდენენ მათ თანმიმდევრულ დეგრადაციას. მეორე მხრივ, სხვადასხვა ტაქსონომიური ჯგუფის ორგანიზმები (ბაქტერიები, მიცელური სოკოები, აქტინომიცეტები) ბიოორგანული რეაქტივების საშუალებით ნიადაგში მოხვედრილ ქიმიკატებს გარდაქმნიან მცენარეებისთვის მისაღებ ფორმე-

ბად. ყოველივე ეს დიდ დადებით გავლენას ახდენს გარემოში არსებულ ბუნებრივ ბალანსზე.

პრინციპულ ტექნოლოგიურ ნოვაციას ნარმოადგენს ამ ორი აღდგენითი ტექნოლოგიის (მიკრობული და მცენარეული) გაერთიანება და ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის გადამუშავება ცირკულარული ეკონომიკის პრინციპებით. სრული პასუხისმგებლობით შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ეს გზა ცირკულარული ეკონომიკის დაცვით არის მისაღები საქართველოსთვის როგორც, პროდუქციის გადამუშავების ძირითადი ვექტორი. საზოგადოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ცირკულარული ეკონომიკა მწვანე ეკონომიკის ალტერნატივაა. მწვანე ეკონომიკა ცვლის წიაღისეული საწვავის ნეგატიურ ზემოქმედებას ეკოლოგიურად უფრო სუფთა ალტერნატივებით. მწვანე ეკონომიკის სტრატეგია მოიცავს რამდენიმე მიმართულებას: ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებას, ტრანსპორტის გამონახოლქვის შემცირებას, ენერგიის განახლებადი რესურსების წყაროების ძიებას, სოფლის მეურნეობის ქიმიზაციის მკვეთრ შემცირებასა და ბიორგანული აგროტექნოლოგიების განვითარებას.

ცირკულარული ეკონომიკა მაქსიმალურად შესაძლო ვადით ახანგრძლივებს პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლს, არსებული მასალების აღდგენით და შესაბამისი გადამუშავებით. ცირკულარული ეკონომიკა პირველ რიგში, გულისხმობს ახალი იდეოლოგიის ჩამოყალიბებას, ახალი პრო-

დუქციის და მასალების შესაქმნელად შესაბამისი ტექნოლოგიების გამოყენებით, რაც ნარჩენების და დაბინძურების მაქსიმალურად შემცირების საშუალებას იძლევა. ცირკულარულ ეკონომიკაზე გადასვლა, ბუნებრივი სისტემების რეგენერაციით, არა მარტო კეთილ გავლენას მოახდენს კლიმატსა და გარემოზე, არამედ გააძლიერებს ქვეყნის ეკონომიკას და ხელს შეუწყობს ჯანსაღი საზოგადოების ჩამოყალიბებას.

ცირკულარულ ეკონომიკაზე გადასვლა ნარმოებისა და მოხმარების ძირფესვიან ცვლილებას მოითხოვს. მოხმარების დროს საქონელი ისე იმართება, რომ მაქსიმალურად გამოიყენებოდეს და ექსპლუატაციის ვადა გახანგრძლივდეს, რაც მას ღირებულებას დიდხანს უნარჩუნებს. ამ დროს რესურსები უფრო ეფექტიანად მოიხმარება და ხმარებიდან ამოღებული საქონელი თუ მასალა ახალ ღირებულებას იძენს.

გ. კვესიტეძის, ს. პავლიაშვილის და ე. კვესიტაძის ნაშრომში ნათლად არის ნაჩვენები მრეწველობის სხვადასხვა დარგის მონაწილეობით გარემოს დაბინძურების, ეკობიოტექნოლოგიების და ცირკულარული ეკონომიკის ურთიერთკავშირი. ეჭვს გარეშეა, რომ ავტორების ეს ინოვაციური წინადადება მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკის განვითარებაში.

რამაზ გახოკიძე,
აკადემიკოსი

მონოგრაფია „ფული“

ახლახან გამოვიდა ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის, ინოვაციური ეროვნული საკვლევი ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-მუშაკის, ქალბატონ **ლამარა ქიქიაშვილის** მონოგრაფია „ფული“, გამომცემლობა „კალმოსანი“, გვ. 676.

მეცნიერ-რედაქტორი: ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, **ნანა ასლამაზიშვილი**

რედაქტორი: ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი პროფესორი **ვალერი მოსიაშვილი**.

რეცენზიები: ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **გიორგი ცაავა**.

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი: **მაყვალა სხირტლაძე**.

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი: პროფესორი **ბადრი გეჩბაია**.

მონოგრაფია მიძღვნილია დღეისათვის ფუნდამენტური და ერთ-ერთი ყველაზე რთული და იდუმალებით მოცული სოციალურ-ეკონომიკური

კატეგორიის — ფულის არსის, მისი კატეგორიული მახასიათებლების, ფუნქციების, განვითარების ენდოთეორიკული (თეორიულ-მეთოდოლოგიურ) საკითხებისადმი; შესწავლილია ფულის ფენომენი არამარტო კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის, არამედ მისი ფუნქციონირების ისტორიული, სოციალურ-სამართლებრივი საფუძვლების სრულყოფის, ფილოსოფიის, ეთნოგრაფიის, ენათმეცნიერების, ფსიქოლოგიის და სხვა ემპირიული ინფორმაციების საფუძველზე.

ავტორმა გვერდი ვერ აუარა ფულის წარმოშობისა და ბუნების ეგზოგენურ და ენდოგენური მიწოდების კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების, ფულის ევოლუციის, ფულის და მისი ფუნქციების მატერიალური ტრანსფორმაციის, ფულის მასის კომპონენტების განსაზღვრის კონცეფციების, ფულის ემისიისა და ინფლაციის, ფულის კლასიკური თეორიების განხილვას. შედეგად წარმოდგენილია ზემოთ აღნიშნული პრობლემების გადაჭრის და სრულყოფის წინადადებების კომპლექსი.

მონოგრაფია საინტერესო იქნება მეცნიერთათვის, ფულადი ურთიერთობების მკვლევართათვის, ფულადი სისტემის და მონეტარული პროცესების მარეგულირებელი ორგანოების სფეროს სპეციალისტებისთვის, უმაღლესი სკოლების პროფესორისა და სტუდენტებისთვის.

მაყვალა სხირტლაძე,

აკადემიური დოქტორი, პროფესორი.

ბადრი გეჩბაია,

აკადემიური დოქტორი, პროფესორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელობის უნივერსიტეტის

ასოცირებული პროფესორი,

ეროვნული ინოვაციური

საკვლევი ინსტიტუტის დირექტორი.

The New ECONOMIST საქონისა ეკონომისტი

International Precise and Review Scientific-Practical Magazine

continues taking articles according to this requests:

1. Text must be gathered in Word, size of Sylfaen font 12, interval between lines - 1.5, borders in right and left side- 3 and 2sm. Also, up and down borders- 2.5 and 2.5sm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEC. The minimal size of article is 5pages of A4 format.

2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEG.

3. The article must have abstract in Georgian and English languages. The size should be 700-1000 words, it must be picked up in Sylfaen and in Times New Roman, size of font-12. Scientific article must have list of used literature.

4. The article will published in English, Russian, German and France languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian, English and Russian languages too.

The price of article's publication is - 100 GEL (Lari) or 30 USD. And author will pay this price after getting positive respond. Also, the price of journal is 15 GEL (Lari) or 5 USD.

5. The price of publication article, buying journal and subscription fee could be payed in Ltd. LOI's account: identification code – 204439296, the account number- GE33LB0113168905809000,, "liberty bank", central office, bank code LERTGE22.

our coordinates:

e-mail: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

Tel: 299 05 76; 555 277 554; 558 944 800.

PS. Giving articles with papers or CD-s, is not necessary.

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სტატიების მიიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, Sylfaen-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის - 1,5, ველების დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა — 2,5 და 2,5სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG-ში. სტატიის ინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.

2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო ნოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კორდინატები, ფელეფონები, ელ.ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში;

3. სტატიას უნდა ახლდეს ანოტაცია ქართულ და ინგლისურ ენებზე, მოცულობით 700-1000 სიტყვა, კრეფილი შესაბამისად Sylfaen-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12. სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.

4. სტატია იბეჭდება ინგლისურ, რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზეც. ნებისმიერ შემთხვევაში, უცილებელი მოთხოვნაა, რეზიუმე მოგვანოდოთ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე.

სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს – 100 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება — 15 ლარი.

5. სტატიის გამოქვეყნების, ჟურნალის შეძენისა და/ან გამოწერის ღირებულების გადახდა შესაძლებელია შპს „ლოი“-ს ანგარიშზე: საიდენტიფიკაციო კოდი 204439296, ანგარიშის ნომერი GE33LB0113168905809000, სს „ლიბერთი ბანკი“, ბანკის კოდი LERTGE22.

ელექტრონული ფოსტა: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

tel: 299-05-76; 555 277 554; 558 944 800.

PS. სტატიების მოწოდება ფურცლებით ან CD-თ აუცილებელი არ არის.

www.neweconomist.com.ge

E-mail: editor@neweconomist.com.ge